

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM FELSEFESİ BİLİM DALI**

**NURETTİN TOPÇU'NUN DÜŞÜNÇESİNDE TEMEL FELSEFİ
VE AHLAKİ KAVRAMLAR**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAMİT KURT

**Danışman:
Doç. Dr. Celil ABUZAR**

ŞANLIURFA - 2014

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Felsefesi Bilim Dalı'nda 115227005 numaralı Hamit KURT'un hazırladığı "Nurettin Topçu'nun Düşüncesinde Temel Felsefi ve Ahlaki Kavramlar" konulu Yüksek Lisans/Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 30/01/ 2014 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

30/01/ 2014

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Celil ABUZAR

Üye
Yrd. Doç.Dr Sami ŞEKEROĞLU

Üye
Yrd. Doç.Dr N.Kemal KARABİBER

Bu Tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

12.5.2014

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitünüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalına bağlı İslam Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Nurettin Topçu'nun Düşüncesinde Temel Felsefi ve Ahlaki Kavramlar” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(27/04/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Hamit KURT

İmzası

YAZISMA ADRESİ:

Kızılhöyük Köyü Yolboyu Mezrası Cami Lojmanı No. 26
Suruç /Şanlıurfa

TH. Kod. (0. 541) 6627178

ÖNSÖZ

“Nurettin Topçu’nun Düşüncesinde Temel Felsefi ve Ahlaki Kavramlar” adını verdiğimiz bu çalışmanın temel gayesi daha önce doğrudan ele alınmayan felsefi ve ahlaki kavramların düşünürümüzün kendi zihninde bu kavramlara yüklediği yeni anlamları ortaya koymaktır. Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, Topçu’nun düşünceleriyle ilgili kapsayıcı bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bilginin düşünce dünyamızdaki yansımaları özet halinde sunulmuştur. O’nun nasıl bir hayat anlayışına sahip olduğu, birçok eser ve makaleleriyle memleket meselelerini, özellikle ahlak, felsefe ve din bağlamında ele alırken, düşünce dünyamızda sergilediği önemi araştırılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde “Nurettin Topçu’nun felsefi düşüncesi” ele alınmış, felsefenin tanımı, gayesi ve geçirdiği anlam sürecinin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanında Topçu’nun düşüncesinde yeniden şekillenen felsefi kavramlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise “Nurettin Topçu’nun ahlak düşüncesi” ele alınmıştır. Ahlakın tanımı, gayesi ve geçirdiği anlam sürecinin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanında Topçu’nun ahlak düşüncesinde kullandığı kavramlara yüklediği yeni anlamlar üzerinde durulmuştur. Hem felsefi hem de ahlaki kavramların izleri sürülerek Topçu’da ne gibi bir etki bıraktığının anlaşılmasına çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise bütün bu kavramlar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanması sürecinde bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Celil ABUZAR’a, hocam Doç. Dr. Cevher ŞULUL’a ve tahlilci okumaları ile beni yönlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Sami ŞEKEROĞLU’na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'NUN FELSEFİ DÜŞÜNCESİ

1.1. Felsefi Düşünceleri.....	8
1.1.1. Felsefenin Tanımı.....	8
1.1.2. Felsefenin Gayesi.....	12
1.1.3. Bilgi Düşüncesi.....	19
1.1.4. Hareket Düşüncesi.....	33
1.1.5. Var Olma Düşüncesi.....	38
1.2. Tasavvuf Felsefesi.....	47
1.2.1. İman Düşüncesi.....	47
1.2.2. Tasavvuf Düşüncesi.....	51

1.2.3. Aşk (Sevgi) Düşüncesi.....	61
1.2.4. Vahdet-i Vücut Düşüncesi.....	72
1.2.5. Ölüm Düşüncesi.....	74
1.2.6. Sezgi (İlham) Düşüncesi.....	78
1.3. Sanat Felsefesi.....	83
2. BÖLÜM	
NURETTİN TOPÇU'NUN AHLAK DÜŞÜNCESİ	
2.1. Nurettin Topçu'da Ahlak.....	91
2.1.1. Ahlakın Tarifi.....	91
2.1.2. Ahlakın Gayesi.....	93
2.1.3. Ahlak Düşüncesi.....	95
2.1.4. Din Düşüncesi.....	104
2.2. Nurettin Topçu'ya Göre Ahlak Düşüncesinin Temel Kavramları	
2.2.1. İsyân Düşüncesi.....	112
2.2.2. İrade Düşüncesi.....	122
2.2.3. İnsan Düşüncesi.....	127
2.2.4. Mesuliyet (Sorumluluk) Düşüncesi.....	132
2.2.5. Hürriyet (Özgürlük) Düşüncesi.....	146
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA.....	158

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Bkz:	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.D.V.Y	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
AÜİFD	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
MÜİFVY	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

ÖZET

NURETTİN TOPÇU'NUN DÜŞÜNCESİNDE TEMEL FELSEFİ VE AHLAKİ KAVRAMLAR

Bu çalışma, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin önemli eğitimci ve sosyolog şahsiyetlerinden biri olan Nurettin Topçu'nun düşüncesindeki temel felsefi ve ahlaki kavramları, dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak ele almaktadır. Bu bağlamda, insan varlığına bakış açısı detaylıca incelenmektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkardığı temel sonuç, Topçu'nun, "sorumluluk bilinci taşıyan aydın" yaklaşımı ile insanlık değerleri açısından dünyayı değerlendirdiğidir.

Anahtar Sözcükler: Nurettin Topçu, Felsefi ve Ahlaki Kavramlar, Sorumluluk Bilinci, İnsan.

ABSTRACT

PHILOSOPHICAL AND MORAL CONCEPTS IN THE THOUGHTS OF NURETTIN TOPCU

This study examines the philosophical and moral concepts in the thoughts of Nurettin Topcu, an important figure among the Sociologist and Pedagogues in Turkey, taking into account the conditions of his time. In particular, his approach to the concept of human is investigated.

This thesis has found that he is a responsible intellectual and evaluates the World from the angel of human values.

Key Words: Nurettin Topcu, Philosophical and Ethic Concepts, Responsibility, Human

GİRİŞ

Çalışmamızda Nurettin Topçu' (1909-1975) nun hayatı ve eserlerine temas etmedik. Zira bu konuya dair birçok çalışma yapılmıştır. Kendisi birçok alanla ilgilendiği halde onun en önemli özelliği bir ahlak filozofu olmasıdır. Her insanı yasadığı çağın şartları içinde düşünmek ve değerlendirmek gerektiğinden bizde bu çalışmamızda geniş bir fikri yelpazeye sahip olan Nurettin Topçu'nun eserlerinde ortaya çıkan eğitimci ve sosyolog yönünden ziyade, insan varlığının bu dünyadaki etik konumunu eleştiren düşünür yanına eğileceğiz ve genel bir felsefi ve etik tablo resmetmeye çalışacağız.

Topçu, Cumhuriyetin kuruluş döneminde, Türkiye'nin yetiştirdiği önemli aydınlandırdır. O, bir değişim ve dönüşüm projesi geliştirmiş ve buna hayatını vakfetmiştir. Topçu'nun ileri sürdüğü düşünceleri, bilginin kaynağı ve varlığın temeline dönük bir bütünlük oluşturmaktadır. Bunun yanında Topçu, bir derviş misali, lüks, şan, şöhret peşinde değil, aklın, ahlakın ve milletin peşindedir. O, yükselen Batı uygarlığının ahlakı ve aşkı yoktur diyerek toplumu Batı'nın taklidinden vazgeçirmenin reçetesini sunma gayreti içindedir.

Topçu, bir düşünür olduğu kadar iyi bir eğitimci, akademisyen, yazar, yayıncı, hatip ve yakın tarihimizde pek görülmeyen Sokratik bir duruşun tartışılmaz örneğidir. Düşünürümüzün çok yönlü olmasında tarihsel derinliği ve atmosferi olan bir kültür ve medeniyetin mirasında yetişmesiyle birlikte, çevresinin ve hareket felsefesinin büyük etkisi olmuştur. O, hareket felsefesinin derin etkisinde kaldığından tüm felsefesinde sosyalist, materyalist, pozitivist, pragmatist ve determinist¹ (belirlenimcilik) düşüncelere karşı kendine özgü bir felsefe geliştirmiştir. Ancak kendine özgü geliştirdiği bu felsefesinde akli hiçbir şekilde görmezlikten gelmeyecek

¹ Determinizm: Evrenin veya evrendeki olayların ya da bir bilimsel disiplinin alanına giren tüm nesne ve olayların önceden belirlenmiş olduğu, onların öyle olmalarını zorunlu kılan birtakım yasa veya güçlerin etkisiyle meydana geldiklerini ileri süren öğretiye verilen addır. Kısacası, her olayın maddi veya manevi birtakım nedenlerin zorunlu sonucu olduğunu kabul eden felsefi görüş.

kökten yok saymamıştır. Felsefesinde akıla ilgi duyarak ona özel bir yer ayırmıştır. Yalnız, düşünürümüz felsefesinde akılcılığa özel bir yer ayırmasına rağmen akılcılığın ancak kalbilikle değer kazanabileceğini ileri sürerek rasyonalizmden de farklı bir yaklaşım sergilemiştir.

Ayrıca Topçu, Avrupa da kaldığı dönemde Maurice Blondel (1861-1949), Henri Bergson (1852- 1908) ve Louis Massignon (1883-1963) gibi batılı düşünürlerle tanışmış ve onların düşüncelerinden de etkilenmiştir. O, ülkemizde aksiyon felsefesinin öncülüğünü ve Hareket Okulu'nun² kuruculuğunu yapmış, Blondel'in Hareket Felsefesi'nden³ yola çıkarak kendi ahlak felsefesi olan "İsyan Ahlakı"⁴ ortaya koymuştur. Topçu felsefi derinliği nitel anlamda önemsemeyen ancak akademik disiplini kendisine toplumsal belleğin tazelenmesi yönünde şiar edinmiş bir düşünce adamıdır. Topçu, Batı'da 18. yüzyıl itibarıyla gelişip derinleşen pozitivist-materyalist düşünce sistemlerine nispetle, insanın tekil olarak toplumsal derinliği olan bir varlık olmasını unutmadan, gündün güne yabancılaşan ilişkiler ağı içinde çözümsüzlüğün karşısına moral değerleri ve ahlaki prensipleri işaret eden spiritüalist (öte alemci) bir çizgiyi koymakla tavrını netleştirmiş görünür. Ona göre Batı düşüncesi, insanı insanın kurdu olarak göreliliği ne felsefenin, ne de pratik aklı eleştiriye tabi tuttuğunu iddia eden ideolojilerin geniş kitleler üzerinde etkisi kalmamıştır. Topçu, ideolojik, iktisadi ve manevi büyük yıkımlar yaşamış 18. ve 19. yüzyıl insanına, eşyayı ve kendisini değiştirip, kendisini gerçekleştirmeye çalışan insanın çabası olan hareket felsefesini kurtuluş olarak görür. Topçu, Allah, ahlak, toplum ve isyan fikri sunan Maurice Blondel'in L'action (Hareket) felsefi doktrinini, Anadolu'da yerli unsurları da yedeğine alarak milli bir kimlikle ve sistemli bir şekilde hayata geçmiş felsefi bir temel oluşturmayı başarabilmiştir.

Topçu, her alana; felsefeye, ahlaka, siyasete, sanata, eğitime, ekonomiye, insana, dine ve diğer sorunlara dair görüşlerine hep Hareket Felsefesi (aksiyon) açısından yaklaşmıştır. Hareket felsefesinin temel kavramlarını ve metodunu

² Hareket okulu, 1934 yılında kurulup yayınlanmaya başlanan, "Fikir ve San'atta Hareket" dergisidir. Topçu, 1939 yılında bu dergiyle tanışmış, ölümüne kadar bu derginin yayın hayatını fiilen yürütmüştür. Bu derginin etrafında "Hareket Ekolü" denilen bir de grup oluşmuştur.

³ Maurice Blondel'in (1861-1949) 1893'te doktora tezi olarak savunduğu "L'action" adlı eserinde esasları ortaya konulmuş ve daha sonra gelen eserleriyle de işlenmiş bir felsefedir.

⁴ "İsyan Ahlakı", Topçu için iradenin Allah'a ulaşması ülküsüyle her türlü menfaat ve tutkuya, fani iyilik ve mutluluğa karşı başkaldıran sorumluluk duygusudur.

kullanarak genelde ahlak sorununa, özelde ise kendi ahlak sorunlarımıza kendi kültürümüz ve değerlerimiz açısından bakabilmiştir. Bu bağlamda Topçu, ömrü boyunca oluşturmuş olduğu bu zengin entelektüel hayatını özellikle Anadolu Türkleri tarihinden hareketle döneminin ahlaki, siyasi, ekonomik, dini yapısını ve bu yapılarıdaki değişimleri anlamaya adanmış, kendi açısından da modeller önermeye çalışmıştır. Onun “Ahlak İsyanı” tezi de bu modellerden biridir.⁵

Topçu, sosyal ve ekonomik konuların çözümü için “Anadolu-İslam Birliği” tezini savunur. Bu tezinin merkezine ahlakı koyar. O’na göre, ancak merkeze ahlak alınırca toplumda sosyal adalet, milliyetçilik ve maneviyatçılığın olabilmesi mümkündür. Bu sistemde Anadolu insanının İslam’ın ruh ve ahlakına sahip olacağını, bütün hayat kuvvetlerinin ferdi menfaatlerden, ihtiraslardan kurtulacağını, millet selameti yolunda toplu olarak seferber edileceğini ileri sürer. Teklif ettiği birlik sistemi, zararlı ideolojileri önleyecek yegâne kuvvet olarak görür.

Topçu, Anadolu-İslam birliği yapısının prensiplerini ortaya koyduktan sonra bu sistemin mücadelesini vermenin şartlarını da şu şekilde ortaya koyar.

- a) insana kıymet verilmeli
- b) millet ve memleket davalarının hepsine el konulmalı
- c) sosyal kurumların her birinde inkılâp yapılmalı
- d) otoriteli bir devlet çalışması yapılmalı
- e) ahlak eğitimi verilmelidir.

Onun ahlak eğitimi hürmet, hizmet ve merhamet prensiplerine dayalı, dini esas alan, tekniğe yön veren, fikrin şiddetle susturulmasına karşı çıkan, aşka dayalı ruh kuvvetini daima dikkate alan, bütün insanların kalp ve kafalarını iyiye ve doğruya yönelten bir düşünce sistemi oluşturmaktadır.⁶

Topçu’nun eserleri incelendiği zaman, onun asıl derdinin düşüncenin teorik yönünden ziyade bunun toplumsal yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Zira onun asli meselesi toplumdur. O, toplumsal uyanışın gerçekleşmesine vesile olacak olan toplum felsefesini “milli felsefe” olarak ifade eder. O’nun milli felsefesi dört unsura

⁵ Ali Osman Gündoğan, “Nurettin Topçu,” *Doğu Batı Dergisi*, S. 11, (2000), s.99.

⁶ Muhammed Sarıtaş, “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyası,” *Nurettin Topçu’ya Armağan*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s.90-91.

dayanır. Bunlar tekâmül ve metod, Anadolu-İslam cemaatçılığı, İslam maneviyatçılığı ve şahsiyetçi idealizmdir.

Nurettin Topçu'nun fikirleri ilk bakışta dağınık gibi görünebilir. Ancak eserlerinin tamamı incelendiğinde onun sistematik bütünlüğe sahip bir dünya görüşüne sahip olduğunu görmek mümkündür. O, bu dünya görüşünün bir sosyal sistem olarak toplumda uygulanmasını savunduğu gibi, bu sosyal sistemini de eğitim yoluyla hayata hâkim kılmak istemektedir. O'nun hayatındaki teorik tecrübelerle pratik tecrübelerin çeşitliliğinden oluşan zenginlikler arasındaki paralellik, onun yazılarında bütüncül bir yaklaşım olarak ortaya çıkar. O, bu yaklaşımındaki bütüncüllüğün bilincindedir. Bu bilinçlilik, O'nun Avrupa'daki öğreniminin daha ilk yıllarında Sosyoloji Cemiyeti'nin dergisinde yazı yayınlamasına, psikoloji sertifikası almak için çalışmasına, Hareket Felsefesi'nin kurucusu Maurice Blondel ile tanışıp çeşitli problemler hakkında mektuplaşmasına, daha sonra üniversitedeki öğrenimini ve doktorasını felsefe alanında yapmasında kendini göstermektedir.⁷

Nurettin Topçu'nun çeşitli milletlere ve medeniyetlere mahsus değerleri hem teorik hem de pratik anlamda ve genelde birinci elden incelediği söylenebilir. Topçu'da insanlığın evrensel değerlerini benimseyen fikirleri arasında önemli yere sahip olan “sorumluluk bilinci taşıyan aydın” tavrının tipik örneğini yaşamının bütün evrelerinde görebiliriz.

Topçu, Hareket dergisi ile 1939 yılında tanışmış, birçok düşüncesini bu dergi yoluyla yaymıştır. O'nun tam bir mümin kişilik abidesi olduğunu, etkisinin de eserlerinin gücünü aşan bir biçimde mürebbiliği ile birlikte bu kişiliğinden doğduğunu, ondan bugünlere ve yarınlara kalan duruşuna bakarak anlamak zor değildir. O, Batı da felsefe eğitimi almış bir akademisyen/aydının bunalımı ile girdiği o Büyük Kapı'dan⁸ çıktıktan sonra süren iç yolculuğu, kendisine inceltilmiş, süzölmüş bir kişilik ve duruş kazandırmıştır.⁹

⁷ Sarıtaş, s.87.

⁸ “Büyük Kapı”, Topçu'nun tasavvufa girmesi ve Abdulaziz Bekkine'ye bağlanmasına telmihen kullanılmıştır.

⁹ “Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Hareket Dergisi ve Nurettin Topçu,” *Hece Dergisi*, S,109, (2006), s.3.

Topçu'nun düşünce dokusunun temel ilmeklerine ve kodlarına baktığımız zaman o, bin yıllık tarih, Müslüman Türk'ün vatanı olarak Anadolu, milliyetçilik, demokrasi, otoriter devlet, Anadolu Sosyalizmi,¹⁰ tasavvuf, Yahudi ve masonluk karşıtlığı gibi kavramlara alışla geldik anlamlarının dışında bir anlam yükleyerek açıklamıştır. O, söz konusu kavramları yeniden, felsefi, ahlaki ve sosyolojik açılardan tanımlamış ve bu kavramlara farklı anlamlar yüklemiştir. O'nun milliyetçilik anlayışı ırkçılık olmadığı gibi İslam anlayışı da ümmetçilik ve şeriatçılık değildir. O'nun milliyetçilik anlayışının esasları; Milletini dini İslam dinidir. Büyük vatan Anadolu toprağıdır. Soyumuz Türk soyudur. Dilimiz Türk dilidir. Devlet, büyük çoğunluğu köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkeziyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir. İktisadi sistemimiz, asrın geçer deyimiyle ruhçu sosyalist sistemdir diyerek kendi milliyetçilik düşüncesini ortaya koyar. O'nun tasavvuf anlayışı ise felsefi ve düşünsel anlamda mistisizm olup, Hıristiyanlıktaki mistisizm ile aynı olduğunu söyleyerek tasavvufu, modern bir düşünce halinde sunmak ister.¹¹

Topçu, burada her ne kadar bu fikri savunmuşsa da Hıristiyan mistisizmi ile İslam tasavvufu arasında şeklen benzerlik olsa da ciddi mahiyet farklılıklarının da göze çarptığı bilinmelidir. Mistisizm şüphesiz ki tasavvufu özdeğ değildir. Ancak nasıl ki dinlerin arasında ortak bir özü teşhis edebiliyorsak, mistik yapılar arasında da ortak yönleri görmek mümkündür. Topçu, burada dinin merkezine mistik duygulanımı koyarak, ona bir hareket unsuru katmak istemektedir. Çünkü kalıba indirgenen, insanı heyecanlandırmayan bir din hayatini yitirir. Dolayısıyla İslam'da tasavvuf, hayati bir unsurdur. Blondel'in Batı'ya sunduğu çözüm olan mistik hareket felsefesi, Topçu'da tasavvuf temeline dayanır. O, burada iki kavramın farklarına değil benzerliklerine vurgu yapmaktadır.

Topçu'ya göre, milleti ve vatanı tarih oluşturduğu gibi, Misak-ı Milli sınırları da, onun vatan anlayışını yansıtmaktadır. O, otoriter ve milli devlete Hz. Ömer ve Yavuz'un devletini örnek verir. Ama felsefi açıdan eleştirilerine rağmen demokrasiden de vazgeçmez. O, demokrasiyi her şeyden evvel insanlığın kendinde ilahi aydınlığa inanmasından ibaret bir iman hamlesi ve insanlık içinde ferdiyetleri inkişaf ettiren örnek bir hareket ideali olarak görür. Ona göre, demokrasi böyle bir

¹⁰ "Anadolu Sosyalizmi", Topçu'nun düşüncesinde, çiğnenmesi halinde Allah'ın affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaası şeklinde karşılık bulmaktadır.

¹¹ Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010, s. 151.

“aydınlık” halinde ilk defa 1789 yılında Fransız parlamentosunda gözükmüştür. Görüldüğü gibi demokrasi Topçu için milletlerin önünü açan ve yollarını aydınlatan bir yönetim şekli olmaktadır.

Topçu'nun oluşturmaya çalıştığı düşünce sistemi birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu ilişkiyi onun sosyalizm düşüncesinde de görmek mümkündür. O, sosyalizm kavramını bazen İslam sosyalizmi, bazen Anadolu sosyalizmi bazen de milliyetçi sosyalizm olarak kullanır. “Milletleri kurtaracak olan, otoriteye dayanan milliyetçi sosyalizmdir”¹² diyerek milliyetçi sosyalizme, “Milletin perişan talihini tersine çevirip parlatacak olan, olsa olsa Anadolu'nun bütün ruhu ile bağlanabileceği İslam sosyalizmidir”¹³ diyerek İslam sosyalizmine ve “Anadolu İslam sosyalizminden başka milleti kurtaracak yol yoktur”¹⁴ diyerek Anadolu İslam sosyalizmine atıfta bulunarak üçlü bir sentez oluşturur. Bununla birlikte Topçu, fikir tarihçileri tarafından Anadolu akım içinde değerlendirilse de, o Anadolu'daki Türklerin Oğuz soyuna mensup ve diğer Türklerle akraba olduğunu kabul etmesiyle Türkçülere, İslamiyet'i ufkunda bir hakikat çizgisi halinde daima dikkate almasıyla İslamcılara yaklaşarak diğer Anadoluçulardan ayrılmaktadır. Topçu, sosyalizmi İslam'ın özünde barınan hak davası ve çiğnenmesi halinde Allah'ın affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaası olarak görür.¹⁵

Topçu'nun asıl davası, İslam ahlakına dayanan bir cemiyet düzeninin kurulması, hakikatin kurtarılması ve bunların hayatımıza hâkim kılınması davasıdır. Dolayısıyla milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhrandan kurtulmak ve yeniden ayağa kalkmanın yollarını bulmaktır. O, milletimizi bu hale getiren sebebin felsefenin müfredattan çıkarılması olduğunu ve geçirdiğimiz buhranların kaynağının kültür ve maarif sahasında aranması gerektiğini söyler.¹⁶

Topçu, toplumun ayağa kalkmasının yegâne yolu olarak eğitimi gösterirken eğitimde de ilk olarak yapılması gereken şeyin ne olduğunu bize söylemektedir. Ona göre ahlak eğitiminin başında hürmet duygusu gelir. Çocuğa ilk sunulacak olan

¹² Nurettin Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010, s.122.

¹³ Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s.169.

¹⁴ Hilmi Uçan, “Nurettin Topçu'nun Düşlediği Ahlak ve Toplum,” *Hece Dergisi*, S.109, (2006), s.85.

¹⁵ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s.180.

¹⁶ Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s.13.

hürmet duygusu olmalıdır. Hürmet, sıradan bir tarzda kendini inkâr veya eksiltme değildir. O, insanlık cevheri karşısında yaşanan sevgi ile karışık hayranlıktır. Bir nevi ibadet halidir. Aşkın, adeta bütün varlıklara çevrilen şeklidir. Zira hürmet, ibadetin temelidir, ruhudur. Hürmetsiz ve ibadetsiz insan birbirine saldırır, hürmetsiz gençlik mitinglerde yumruk yarışması yapar¹⁷ diyerek ahlak eğitiminde hürmetin ne kadar önemli olduğunu söylemektedir.

¹⁷ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.118.

1.BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'NUN FELSEFİ DÜŞÜNCESİ

1.1. Felsefi Düşünceleri

1.1.1. Felsefenin Tanımı

Hakikati aramanın ve ona ulaşmanın metodunu veren ve hakikatin işaretlerini gösteren felsefe, Arapça bir kelime olup, Yunanca philosophia bileşik ifadesinden türemiştir. Burada philo, sevmek, araştırmak, peşinden koşmak; sophia ise, hikmet, bilgelik anlamına gelen felsefe, hikmet sevgisi, bilgelik sevgisi, hikmetin peşinden koşma gibi anlamlara gelmektedir. Başka bir tarifile felsefe, insanın kendini tanıması, sanatların sanatı ve hikmetlerin hikmetidir. Felsefe insanın gücü yettiği ölçüde külli-ebedi şeylerin hakikatlerini, mahiyetlerini ve nedenlerini bilmesi ve insanın gücü ölçüsünde (fillerini) Allah'ın fillerine benze(t)mesidir.¹⁸ İnsan, evrenin yapı ve düzenini, yaşamının değer ve amacını, iyilik, adalet ve güzelliğin anlamını bilmek ister. İşte felsefe bu isteği karşılama çabası olarak görülebilir.¹⁹

Felsefenin en önemli problemi bizzat felsefenin kendisinin ne olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Felsefeyi, hemen herkes tarafından anlaşılacak ve kabul görecektir şekilde tanımlamanın, felsefenin ne olduğunu tam olarak gözler önüne sermenin hiç de kolay bir şey olmadığı pek çok kişi tarafından kabul edilmektedir. Felsefeyi herkesi tatmin edecek şekilde tanımlamanın yarattığı güçlüğü biraz daha pekiştiren başka bir zorluk, felsefeyle yeni tanışanların, ya felsefeyi büsbütün gizemli bir hale getirecek veya mutlaklaştıracak şekilde, ona çok önemli, hatta abartılı roller

¹⁸ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1979, s.78., Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, Bursa, Sentez Yayıncılık, s.11., Nihat Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, İstanbul, 1987, s. 3., Necip Taylan, *Anahatlarıyla İslam Felsefesi*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1997, s.21-22., Enver Uysal, *İslam Felsefesi Tarihi*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012, s.108.

¹⁹ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.26.

biçimleri ya da felsefeyi boş, değersiz, hatta tehlikeli bir mesele olarak görmeleridir. Felsefeyle uzun zamandır hemhal olanların felsefe anlayışlarında bile farklılıklar olabilir. Bazıları felsefenin bilimsel verilerinden destek alıp kuramsal boyutunu çok daha ön plana çıkarırken, diğer bir kısmı da onun etik ve siyaset felsefesiyle daha sıkı bir ilişki içinde olmasını gerektiren pratik yönü üzerinde durmaktadırlar.²⁰

Felsefenin genel bir tarifini zor kılan başka bir yön ise, felsefenin anlamının insanların sadece farklı kavrayış düzeylerine göre değil, ilgi ve çıkarlar açısından bir insandan diğerine bile değişebilmekte hatta çağdan çağa ve bir kültürden diğerine bile değişebilmesindedir. Felsefenin tarihi seyrine baktığımız zaman farklı çağ ve kültürlerde farklı anlamlar yüklenmiştir. Örneğin felsefenin kadim merkezlerinden Antik Yunan da filozoflar, felsefeyle hakikati ve hikmeti arayış amaçlayıp, görünüşün gerisindeki gerçek varlığın hakikatini keşfetmeye çalışırken, doğudaki Çinli düşünürler felsefeyi daha sosyal içerikli düşünmüşler. Düşüncelerini toplum meselelerini anlama ve çözme üzerine yoğunlaşmışlar. Onlara göre felsefe, bireyin sosyal çevre içinde dengeli ilişkiler geliştirmenin yollarını araştırmayı, toplumsal ve politik konulara eğilmeyi, değer ve adil yönetimlerle ilgili hususlarda düşünmeyi içermektedir. Orta çağa gelindiğinde ise felsefeye yeni anlamlar ve değerler yüklendi. Felsefenin merkezine Tanrı yerleşti ve felsefe, Tanrı'nın varoluşuyla ilgili yeni deliller geliştirerek Tanrı-dünya ilişkisini anlamayı birinci mesele olarak gördü. Böylece ortaçağ filozofları iman ile aklın birbirlerini karşısındaki konumlarını araştırdı. Modern döneme geldiğimizde ise felsefe, neredeyse bütün konu ve problemlerini modern Batılı öznen hareketle, yirminci yüzyılda mantıkçı pozitivist ve bilimsel bir dünya görüşünü oluşturacak şekilde uğraşırken, on dokuzuncu yüzyıldan sonra beşeri ve ahlaki problemler felsefenin merkezine yerleşti.²¹

Felsefenin tarihsel süreçte insana yaşadığı evren hakkında bilgi vermek isteyen bir etkinlik olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.²² Çünkü felsefe, esas olarak bir tür bilgidir, ancak özel bir tür bilgidir.²³ İnsanın kendisini çevreleyen

²⁰ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.11.

²¹ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.13.

²² Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Ankara, Vadi Yayınları, 1994, s.43.

²³ Arslan, s.7.

evreni, insan hayatının bir anlamı olup olmadığını, insan kaderinin ne olduğunu, insanın kendi eylemleri ile hangi ölçüde kaderini değiştirebileceğini ve kendi seçiminin sınırları içinde hangi eylem ve çabaların peşinden koşması gerektiğini, ne tür bir hayatın en iyi hayat olduğunu bilmeye çalışmasına yardımcı olan bir düşünce biçimidir.²⁴ Felsefe, insanın kendi hayatını inceleme kabiliyetidir. İnsanı insan yapan ve bir hiç olmaktan kurtaran araştırma ruhunun, anlamlandırma, yorumlama ve değerlendirme etkinliğinin, önemli sorular sorma ve onlara ciddi cevaplar arama özelliğinin, erdemli olma ve mutlu yaşama talebinin kısaca, bilgeliğe ulaşma özleminin en hakiki ifadelerinden biridir.²⁵

Felsefe, bilginin değil, bilgeliğin sevgisidir.²⁶ Felsefi düşünce eleştirel bir düşüncedir. Kendisine veri olarak ele aldığı her türlü malzemeyi aklın eleştirici süzgecinden geçirir.²⁷ Felsefeyi felsefe yapan şey filozofa özgü tutum ve düşünce tarzıdır. İnsan için önemli olan, yalnızca felsefe okumak ve felsefeyi bilmek değildir. Önemli olan felsefe yapmaktır, felsefi davranabilmek veya felsefi bir tutum takınabilmektir. Dolayısıyla felsefi düşünce araştırmaya, sorgulamaya, eleştirel bir tavra dayanan, akıl temelli soruşturma ve refleksif bir tefekkürün sonucu olan bir düşüncedir.²⁸ Felsefe, bir problemi yalnızca bir bakış açısından, belli bir yönden ele alan diğer disiplinlerin ve bilgi türlerinin aksine, bir problemi bütün yönleriyle ele almaya çalışır. İnsana doğru ve sistematik düşünme alışkanlığı kazandırarak doğru, açık seçik, neden-sonuç ilişkilerine dayalı zihin yürütebilmeyi ve argümantatif (dayanaklandırma) olarak düşünebilmeyi öğretir.²⁹ Felsefe, bilgiye ulaşmak için çeşitli yöntemleri kullanır. Bu yöntem bazen diyalektiktir, bazen salt akıl yürütmeye dayalıdır. Bazen kuşku yöntemini, bazen transendental (aşkınsal) yöntemi kullanır. Bazen de soy kütüğü yöntemini, sezgiyi veya analitik yöntemi kullandığı görülür.³⁰ Dolayısıyla denilebilir ki, felsefe çeşitli yöntem, biçim ve teknikleriyle hakikatin bilgisine ulaşmanın yollarını açarak kişiyi sağlıklı ve faydalı düşünmeye eriştirir.

²⁴ Arslan, s.15.

²⁵ Arslan, s.16.

²⁶ Arslan, , s.10.

²⁷ Arslan, , s.9.

²⁸ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.15.

²⁹ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.28.

³⁰ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.17.

Bilindiği üzere İslam düşünce tarihinde felsefe, hikmet terimiyle karşılanmaktadır. Felsefe ve hikmet kavramları, çoğunlukla birbirleri yerine kullanılmıştır. Dolayısıyla hikmet, bir disiplin ve düşünce tarzı olarak felsefeyle aynı anlamlara gelmektedir. Hakikatte felsefe kavramı içinde, anlam bakımından hikmet kavramının taşıdığı ve içinde barındırdığı anlamlar dizisi mevcuttur. Özellikle 9. yüzyıldan sonra, Müslüman filozoflar, felsefe kavramı yerine, hikmet terimini kullanmışlardır. Şu halde hikmet, kesin doğru bilgi, yapılması erdemli olan bir hareket tarzıdır.³¹

Topçu'ya göre, hikmet; aklın ebedi olan aydınlığı ile aydınlanan hayatın yine aklın yanılmaz ölçüsüyle ölçülmesidir. Hareketlerimize aklın kurallar koymasındır.³² Görülüyor ki, Topçu'nun felsefeye yaklaşımı sadece insan ve toplum karşısında geçirdiği üslup veya yaklaşım biçimi açısından değil, bilgiye biçtiği salt hikmet sevgisi yönüyle bile olsa bahse değerlidir.

Topçu, filozoflara büyük bir önem atfederken, insanı da düşünen bir varlık olduğu için filozof olarak görür. O'na göre toplumun büyük bir kısmı düşünmeden yaşarken, düşünenler evvelkilerin yaşadığı manada yaşamayanlardır. Yani, daha önce birilerinin hazırladığı yolları kullanmayanlardır. Filozoflar, hayatın faniliğinden kaçarak barınacak bir ebedilik aramış ve düşüncelerine sığınmışlardır. Yaşanan bir ebedilik, dünyamızda bulunmasa bile, düşünen varlığın kavradığı bir ebedilik vardır. Bu ona göre düşünen ebedilik demektir.³³

Topçu'ya göre, Tao, Konfüçyüs, Zerdüş, Buda, Brahma ve Mısır dinleri birer felsefi sistem ortaya koymuşlardır. Eski dünya insanların dünya görüşleri ve hareket kaideleri bu dinlerin içinde bulunuyordu. Her ne kadar felsefe eski Yunan'da kendi adını almış ve istikbalini kazanmış ise de, hiçbir zaman dinlerden tamamen ayrılmamıştır. Yunan politeizmi gibi Hıristiyan ve İslam dinleri de, bütünüyle birer sistem arz etmektedirler. Ancak Topçu, “vasıtaları tekâmül etmiş ve aklı aşan ilham olmuştur” diyerek her dinin felsefeyle yakın bir ilişki içinde olduğu gerçeğinden bahseder. Hiçbir cemiyetin felsefesiz yaşayamayacağını, her cemiyetin kendi felsefi

³¹ Bayram Ali Çetinkaya, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2010, s.10.

³² Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.82.

³³ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.52.

sistemleri ve özel felsefi düşüncülerinin olduğunu söyleyen Topçu, “her medeni cemiyet, hatta klanlar bile bir felsefi düşünceye bağlanmışlardır”³⁴ derken her milletin kendi felsefelerini kendi ruh bölgelerinde işlediklerini ve böylece kendi düşünce dünyalarını oluşturduklarını dile getirir.

1.1.2. Felsefenin Gayesi

Felsefi düşüncenin gayesi, Aristoteles’in ifadesiyle insanın doğal olarak bilme arzusunu gidermektir. Filozofun kendisinin de içinde bulunduğu dünyayı anlamak ve kavramak için kendisine sunulan her türlü bilgi, deney, algı ve sezgi sonuçlarından oluşan malzemeyi, kendi bilgi, deney, algı ve sezgi yeteneklerine göre yeniden düşünmesi, analiz etmesi ve aydınlığa kavuşturması işlevidir.³⁵ Felsefe, doğrudan doğruya eşyaya yönelmek ve onu herhangi bir şekilde kavramak değildir. Onun yerine yalnızca çeşitli insani etkinlikler (bilim, sanat, din, ahlak vb) tarafından sağlanan önermelerin anlamını açıklığa kavuşturmadır.³⁶ Felsefenin temelinde, insanın anlama ve gerçeği görme arzusu bulunur.³⁷ Felsefenin insana entelektüel bir keyif ve manevi bir haz verdiği bile söylenebilir.³⁸

Felsefeyi bilen, var olanların hakikatini bilmekle ve onları kendi yararına kullanmakla ancak erdemleri elde edebilir. Allah’ın yarattığı varlık türlerindeki hikmeti iyi kavrar; onların sebep ve sonuçlarını araştırarak mükemmel bir düzeni bulmaya çalışır. Demek ki külli bir ilim olan felsefenin gayesi, her varlık türünün yapısal özelliğini, niçin yaratıldığını bilmek ve bütün bunları külli bir bilgiyle kuşatmadır. Ayrıca felsefeyi öğrenmedeki gayeye baktığımız zaman Yüce Yaratıcı’yı bilmek, O’nun hareket etmeyen ve değişikliğe uğramayan “Bir” olduğunu, her şeyin sebebinin O olduğunu, cömertliği, hikmet ve adaleti ile O’nun

³⁴ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.53.

³⁵ Arslan, s.10.

³⁶ Arslan, s.38.

³⁷ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.25.

³⁸ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.28.

bu âleme düzen veren olduğunu bilme çabası olmalıdır.³⁹ Bu çabanın sonunda da erdemleri ve faziletleri elde etmeye çalışmaktır. Görülüyor ki, felsefenin gayesi; ön yargısız, güvenilir, iyi temellendirilmiş ve tutarlı bir bilgiyi elde etmektir. Ayrıca felsefi düşüncenin yöntemleri insana hemen her konuda akıl yürütebilmesi için gerekli temelleri sağlarken, aynı zaman da eleştirel düşünmeyi de öğretir.⁴⁰ Demek ki felsefe, düşünce ve mantık bilimi olması yönüyle birçok problemin çözümüne de katkı sunmaktadır. Böylece felsefe, hem siyasette, hem ev idaresinde hem de ahlak problemlerinin çözümünde kullanılan bir bilim olma niteliğini elde etmektedir.

Felsefenin gayesiyle ilgili olarak sunduğumuz bu genel bilgilerden sonra söz konusu gayenin Topçu'nun düşüncelerindeki yerini görmek istersek şunları söyleyebiliriz. Gerçekten de, Topçu'ya göre bizim bir felsefemiz var mıdır? Türk ırkının kabiliyetleriyle ortaya konmuş bir milli felsefemiz olmuş mudur? Felsefesi olmayan bir milletin Kur'an anlayışı nasıldır? Gibi sorularla Topçu, felsefesi olan milletler ile felsefesi olmayan fakat başkalarını taklit eden milletlerin durumunu sorgular. "Felsefemiz yok, felsefeyi insan yapar, diyorum"⁴¹ diyen Topçu, milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhranların sebebinin ve kaynağının kültür ve eğitim sahasında aranması gerektiğini söyleyerek felsefenin okutulmasının gerekliliğini net bir şekilde ortaya koyar.⁴² Asırlardan beri İslam dünyasını uyutan sözde din adamları olduğunu söyleyerek bazı din adamlarını eleştirir. Bu tür din adamları, yerlerini her şeyden evvel, hakikat ihtirasına sahip, fazilet mücahidi, cemaatin beynine ve kalbine girmiş idealist bir münevver zümreye terk etmelidir. Aksi halde, milli mektebi kuracak ruhun oluşmayacağını söyleyen Topçu, cemiyeti her tarafından kavrayacak, ilimde, sanatta, iktisatta üstat, ahlakta önder din adamları zümresi yetişerek cemaatin kalbine hakikat aşkının mukaddes tohumlarının ekilmesinin ardından milli mektebin kapılarının açılacağını dile getirir.⁴³

Topçu'ya göre, aklımızın âlemi kavrayışı demek olan felsefe, ahlakımızın da sanatkâdır. Âlemi bütün halinde görmek ve anlamak sayesinde ahlakımızın rotasını çizebiliriz. Eğer dünyaya felsefi açıdan bir bakışa sahip değilsek, etrafta klişe halinde

³⁹ Çetinkaya, s.21.

⁴⁰ Çetinkaya, s.22.

⁴¹ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.65.

⁴² Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.13.

⁴³ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.15.

dolaşan ahlak çerçevelerinin peşine düşeriz. Yabancı, hurda haline gelmiş örfleri tenkit etmeden ve aklın potasından geçirmeden ahlak diye benimseriz. O halde felsefe olmadan yapılan eylemlerin böyle bir problemle karşı karşıya kalma durumu söz konusudur. Topçu'ya göre, siyasal yapının kurucusu da felsefedir. Tutarlı bir felsefeniz yoksa demokrasiyi de çalıştıramazsınız. Taklitçilikle felsefe kurulamayacağı gibi, demokrasi de işlemez. O halde felsefe ve siyaset kendi kültürel kaynaklarınızdan beslenmelidir.⁴⁴ Demek ki, hayatınızın tanzim ve işlerliğine yardımcı olacak bir felsefi bakış açısı yoksa hayatın her alanında problemlerle karşılaşılması kaçınılmaz olacaktır.

“Kur'an harikası olan ilahi ahlak, İslam diyarında çoktan gömülmüştür” diyen Topçu, bunun temel sebebi olarak ta felsefenin İslam topraklarından kovulması olarak görür. Kur'an'ın varlığı kâfidir, felsefe insanların inançlarına zarar verir, çünkü sorduğu sorularla insanı şüphe ve inkârın çukuruna düşürebilir diyen muhafazakâr zihniyete, Topçu şöyle cevap verir: “Evet, Kur'an Allah'ın kitabıdır. Felsefe ise, bizim onu anlayacak olan şahsiyetimizin örgüsüdür. Bizim düşünüş tarzımızdır. Kâinatın muammasını çözebilen felsefe, kalbimizin mantığı, hükümlerimizin mektebidir. Felsefesiz yaşamakla kalbimiz yabancı inançlarla harap olur. Hükümlerimiz akla karşı isyan haline gelebilir. Kültürümüzün köklerini teşkil eden İslam dünyasında kendi felsefemizin olmayışı İslam âleminin hala yerlerde sürünen perişan halini doğurmuştur diyen Topçu, İslam âleminin perişan halini kendi felsefemizin olmayışına bağlamaktadır. O'na göre, cemaat için nefisini feda etmek en aşırı ferdiyetçi idealizmin davasıdır”⁴⁵ diyerek her toplumu yönlendirecek bir fedainin olmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Topçu, Osmanlıda, İbn Rüşdçü Hocazade ile Gazalici Molla Zeyrek arasında yapılan tartışmayı, felsefenin tutarsızlığını iddia eden Gazalici Molla Zeyrek'in kazanmasını, Müslüman yozlaşmasının miladı olarak görür. Ona göre, felsefesiz olan İslam âleminde sorumluluk yerini vazifeye bıraktı; akil adamlarını yerini ise “gözlerimi kaparım vazifemi yaparım” diyen görev adamları aldı ve böylece toplumsal yozlaşma başladı ve bir daha da önü alınamadı.

⁴⁴ Hasan Güleriyüz, “Bir Aydın Olarak Nurettin Topçu Ve Yarınki Türkiye,” *Hece Dergisi*, S,109, (2006), s.327.

⁴⁵ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.54.

Topçu, hareket kuvvetini Kur'an'dan alacak olan bir zümrenin yetiştirilmesi, bu zümrenin cemaatin ruhuna serpeceği tohumların filizlenip hayat bulması ve cemaatin içinde hakikat aşkına kendini veren kabilelerin harekete geçebilmesi için, öncelikle bu sistemin esaslarını hazırlayacak felsefi görüşün doğmasının gerekliliği üzerinde durur. Her büyük millet, kendi hayatının evrim sırrını ve ebediliğe yönelik hayat yolculuğunun büyük kudretini felsefi sistemden çıkarır. Bugüne kadar İslam'ın ve Kur'an'ın felsefesi yapılmamış olduğu düşünülürse ne kadar gerilerde olduğumuz kolayca anlaşılacaktır. Felsefi kültürün mektebin temel taşı olduğunu söyleyen Topçu, felsefesi olmayan milletin mektebi de olamaz diyerek⁴⁶ felsefeye büyük bir değer yüklerken O, ömrünün büyük bir bölümünü bu düşüncesini hayata geçirmek için harcamıştır.

Bir milletin büyüklüğünün veya küçüklüğünün geçmişinde bulunan değerlerle doğru orantılı olduğunu söyleyen Topçu, ecdadında büyükler ve büyüklükler bulunmazsa, insan ister istemez küçük doğar ve millet küçük yaşar. Ancak ecdatta büyükler olduğu halde insan onlardan nasipsiz kalırsa o bayağı bir insandır, aşağılık ruh duygusunu benimsemiştir ve eğer ecdadındaki büyüklükleri çiğnerse ya da çiğnetirse o insan ruh âleminde canidir, elleri kanlıdır diyerek⁴⁷ geçmişe sahip çıkılmasının gerekliliği üzerinde ısrarla durur. O'na göre, mukaddesat denen şey, ferd olan varlığımızdan başlayarak Allah'a doğru yöneltmek için, bizi maziye tırmandıran ve orada benliğimize ulaştıran basamaklar olarak görürken, mazideki ruh kuvvetlerinin fethini de kendini yetiştirmekte olan ferdin zaferi olarak görür.

Felsefe derslerinin okutulmasının gerekliliği üzerinde ısrarla duran Topçu, bu derslerin kimler tarafından okutulması gerektiğini de söylemektedir. O'na göre, felsefe derslerinin, felsefi kültüre sahip insanlar tarafından okutulmaları lazım gelmektedir. Çünkü bütün hükümlerimiz felsefenindir ve onda davaların hepsinin hal çaresini bulmamız mümkündür diyen düşünürümüz bunun ancak felsefenin kendisine vakıf olunmasıyla mümkün olacağını söylemektedir.⁴⁸

⁴⁶ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.15.

⁴⁷ Topçu, *Büyük Fetih*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s.62.

⁴⁸ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.126.

Topçu'ya göre, millet bünyesinde inkılâplar mektepte başlar ve her milletin kendine özel olan mektepleri olup toplumun inşası mektep ve muallime aittir. Topçu'nun düşüncesindeki milli mektep, zihniyet ve örfleri, metot ve müfredatı, terbiye prensipleri ve psikolojik temelleri hatta binanın yapı tarzının bile başka milletlerinkinden ayrı kendine has bir tarzda olmalıdır. O'na göre, hakka götüren yol gerçek mektebin yoludur. Hakikat aşkına sahip insanlar cemiyetin içinde çoğalmadıkça, hakikat aşkı cemiyet içinde en yüksek ve muhterem yeri tutmadıkça ve hakikatin ihtirası cemaat içerisinde bir umumi cereyan, büyük bir hareket haline gelmedikçe, milli mektep gerçekten var olmayacaktır. Demek ki, hakikat karşısında duyulması istenen bu aşkın, bu ihtiraslı akımın temeli dinidir ilahidir.⁴⁹

Topçu, Hz.İsa'dan sonra Hallac-ı Mansuru ve nihayet asrımızda Gandhi'yi hakikat aşkına sahip kahramanlar olarak görür. Ona göre, Anadolu'nun mukaddes kurbanları olmadığını kimse söyleyemez. Anadolu'da sefil ve perişan kalabalıklar, aç ve çıplak çocuklar, göğüsleri kurumuş anneler olduğu halde bugüne kadar Dostoyevski gibi bir sanatkârını çıkaramamıştır. Zira sanat kendi kendine var olmaz. Cemiyet, örflerini, ahlakını, din duygusunu ve dünya anlayışını kendinde birleştiren felsefesinden kuvvet ve ilham alarak yeni bir sanatkâr ortaya çıkarır. Yeni bir sanatkârın çıkması için yeni bir felsefenin, yeni bir felsefenin ortaya çıkması için ise önemli olaylar yaşanmalıdır. Felsefenin doğabilmesi için cemiyette doğan ve büyüyen bir tarih, çekilmiş ızdıraplar, birlikte benimsenen inanışların asırlarca yaşanmış saltanatı gibi hayati unsurların meydana gelmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır.⁵⁰

Türk milletinin kendine has bir felsefesinin olup olmadığını sorgulayan Topçu, Anadolu bin yıllık tarihinin muzdarip macerası içinde, felsefesinin bütün unsurlarını ortaya koyduğu halde henüz kendi felsefesini ortaya çıkaramamaktan yakını. Topçu'ya göre Türk milleti, kendi felsefesinin iradesini dilinin ucunda saklamakla beraber bize duygulu, iradeli, milletini olduğu gibi anlayan ve seven münevverlere ihtiyacımızın olduğunu söylemektedir. İşte bu hasretimiz giderildiği ve sözde münevverlerimizin gözleri Batı'nın ufuklarından milletin kalbine çevrildiği

⁴⁹ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.14.

⁵⁰ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.64.

gün bizim de felsefemiz yapılacaktır. Felsefemizin tekâmülcü, ruhçu, sosyalist ve idealist temellinde yapılacak bina, her filozofun şahsi görüş ve inanışına göre başka manzaralar taşıyabilir. Ancak Müslüman Anadolu'nun yanık toprağı üzerinde yaşayıp da ruh yapımıza İslam'ın dışında temel aramak, Anadolu'nun sefaletlerinden idealizmimize hisse çıkarmamak, normal bir beynin samimi düşüncesinin mahsulü olamaz. Böyle düşünmemek için, bu memlekette bu toprağı tanıyıp sevmeden, bu milletin inandıklarına inanmadan, onun varlığına düşman bir irade ile yaşamış olmalıdır diyen düşünürümüz felsefemizin İslam'la yoğrulmuş Anadolu insanının ruh dünyasında aranmasının gerekliliğı üzerinde durur.⁵¹

Milli kültürün bir unsuru olması gereken felsefe, insanın kâinata bakışıdır diyen Topçu, her cemiyet insanının kâinat görüşünde farklılıkların olabileceğini söyler. O'na göre felsefe, adeta kâinata uzanan kollarımızdır ve onda biz varız. Yani felsefe, bir milletin benliğinden çıkarak kâinatın her tarafına doğru uzanan iradesinin sistem halinde ifadesidir. O halde felsefe, millette irade halinde doğar ve onun tarihine istikamet verir. Onun yaşama iradesine, esaslı cevher halinde nüfuz eder. Felsefe, millete, aile sevgisine, harp gücüne, sanat terennümüne, devlet iktidarına, millet aşkına, ölümü karşılayışında kullandığı mukavemete ve bütün bu hayat kudretlerine tercüman olur. Ona karşı bin bir cepheli duruşunu bir tercüme halinde sunar, kendini tanıtır diyen Topçu, sanatkâr ve hayat adamı, diplomat ve asker, dindar ve ahlakçı, hep filozofun kalbinde birleşirler diyerek felsefeyi birleştirici bir unsur olarak da görür. Topçu'ya göre, felsefesi olan bir milletin kalbi olduğu gibi imanı olan bir cemaatin felsefesi de mutlaka vardır diyerek⁵² felsefe ile iman, aile sevgisi, harp gücü, sanat terennümü, millet aşkı ve ölümü karşılayışında kullandığı terennüm arasında sıkı bir ilişkinin varlığına dikkati çekerek felsefenin bir toplumun geleceğı için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Topçu'ya göre aklın kullanılmasını öğreten biricik kılavuz olan felsefe, bizde, Fatih devrinde Hocazade ile Molla Zeyrek arasındaki tartışmayla bitmiştir. Felsefesiz bir toplumun yaşaması mümkün değildir diyerek felsefeye hayati bir önem atfeder. Topçu, felsefemizin olmasının bize sağlayacağı faydaları şöyle sıralar.

⁵¹ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.66.

⁵² Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010, s.16-17.

- 1- Felsefe, bize aklın kullanılmasını öğretir.
- 2- Felsefe ahlâkımızın sanatkârı olacaktır.
- 3- Felsefe, siyasî nizamın yapıcısıdır.
- 4- Felsefe, insanımızı içinde bulunduğu karamsarlıktan ve uyuşukluktan kurtaracak olan güçtür.
- 5- Felsefe, dinî inançların rafine hale gelmesini sağlar.
- 6- Felsefe, hürriyetimizin hayat kaynağıdır.
- 7- Felsefe, hayatımızın yönünü tayin eder.
- 8- Felsefe bize, üstümüzde ve yükseklerde bulunan hedeflere doğru ilerlemesini öğretir.⁵³

Topçu'ya göre, Rönesans'ımızın kaynaklarından birisi olan felsefe, dünyamızı idare eden tekâmül prensibine, aklın mükemmel işleyişini düzenleyen metotlu düşünme prensibine, Anadolu sosyalizmine, ahlâkımızın temelini teşkil eden İslâm ruhçuluğu ve şahsiyetçiliğine bağlı olmalıdır. Rönesans'ımızın dayanacağı temellerden bir diğerini de ilim olarak görür. Topçu, ilmi, hiçbir menfaat gözetmeyen ve hiçbir tatmin ile nihayetlenmeyen zekâyı sonsuzluğa doğru götüren aşk olarak tanımlar.⁵⁴

Demek ki Topçu'ya göre ilim, bir zihniyet işidir ve bu zihniyetin de bir takım karakterleri vardır. Bu karakterleri şöyle özetlemek mümkündür.

1- İlmî zihniyetin en önemli ve başta gelen karakteri, onun hakikat aşkı oluşudur. Bu hakikat aşkı, bizi hakikati araştırmaktan alıkoyacak engellere karşı isyan etmeyi gerektirir.

- 2- İlim, realiteye bağlıdır ve metot olarak tecrübeyi kullanır.
- 3- İlim, determinizmi (belirlenimcilik) kabul eder.
- 4- İlim, tekâmül fikrine inanır.⁵⁵

Topçu, felsefi düşünüşün ne kadar önemli olduğunu hemen hemen bütün eserlerinde dile getirmiştir. Çünkü o'na göre, felsefesi olmayan bir milletin tarih sahnesinden silinip gitmesi de pek yakındır. Onun içindir ki bir medeniyetin devamı

⁵³ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.52-62.

⁵⁴ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.31.

⁵⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.39.

için hareket kuvvetini Kur'an'dan alacak, hakikat ihtirasına sahip, fazilet mücahidi, cemaatin beynine ve kalbine girmiş idealist bir münevver zümreye ihtiyaç olduğunu söyleyen Topçu, bunların da Müslüman Anadolu'nun yanık toprağı üzerinde yaşayıp ruh yapımıza yakın ve İslam'ın içinde olması gerekmektedir. Ona göre, Anadolu bin yıllık tarihinin muzdarip macerası içinde, felsefesinin bütün unsurlarını ortaya koymuştur ve Anadolu insanının kendine özgü felsefesini yapmasının vakti gelmiştir.⁵⁶

1.1.3. Bilgi Düşüncesi

Nurettin Topçu'nun bilgi ile ilgili düşüncelerine geçmeden önce bilginin ne olduğu hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır. Felsefenin en temel disiplini olan epistemoloji (bilgi felsefesi), felsefenin bilgiyi genel olarak ele alan, bilgiyle ilgili problemleri araştıran, bilginin imkânını, kaynağını, doğasını, doğruluğunu ve sınırlarını inceleyen bilim dalıdır. Epistemoloji, Yunanca 'bilgi' anlamına gelen episteme ve 'bilim, açıklama' anlamına gelen logos sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen teriminin ifade ettiği disiplindir.⁵⁷ Felsefi bir ifadeyle bilgi, bilen varlıkla (felsefe dilinde özne veya süje ile), bilinmesi istenen veya bilinen varlık (felsefe dilinde nesne veya obje) arasındaki bir ilişki olarak tarif edilebilir.⁵⁸ Başka bir ifadeyle bilgi, bir suje-obje ilişkisidir.⁵⁹

Bilgi edinme insanın en temel güdülerinden ve ayırt edici özelliklerinden biri olup insanlık tarihi kadar da eskidir. Hem kadim toplumlarda, hem de Kur'an-ı Kerim'de bilginin önemi üzerinde durulmuştur. Kutsal kitabımız Kur'an'da da bilginin önemine işaret eden pek çok ayet vardır. Bir misal verecek olursak; "Şüphesiz Allah'ın lütfu geniştir. O, bilendir. Allah dilediğine hikmeti verir. Hikmet verilen kimseye çok hayır verilmiştir. Bunu ancak akliselim sahipleri düşünüp anlar". Görüldüğü gibi bu ve buna benzer ayetlerde dikkati çeken en önemli husus bilginin

⁵⁶ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.15.

⁵⁷ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.33.

⁵⁸ Arslan, s.7.

⁵⁹ İsmail Yakıt-Nejdet, Durak, *İslam'da Bilim Tarihi*, Isparta, 2002, s.13.

elde edilmesinin hem bu dünya da, hem de öbür âlem de elde edilecek iyiliklerin bir vesilesi olacaktır.⁶⁰

Eski kaynaklarımız da bilgi, bilerek söylenen sözdür. Bilgi, karanlık gecelerin aydınlatıcısı olan kandil gibi insana aydınlık veren bir ışıktır. Varlıklar onun etrafında toplanır. Bilgi, hiçbir zaman yoksulluğa düşürmeyen tükenmez bir servettir.⁶¹ Bilgelik ise, insan hayatının anlamı ve değerine ilişkin derin bilgidir. Kendisine sahip olana mutluluk ve kurtuluş sağlayacağı, hayatına anlam ve değer katacağı varsayılan anlamlı ve değerli bilgidir. Kur'an'ın evrene bakarak bizi onun yaratıcısı hakkında düşünmeye davet ettiği (hikmettir) bilgidir.⁶² Bilgi ile bilgelik arasındaki fark ise bilimin yalnızca olgularla ilgilenmesine karşılık, felsefenin olgular yanında aynı zamanda değerler, anlamlar, idealler veya erekler diye adlandırılan bir varlık türünü veya bunları içine alan bir varlık alanını kendisine konu etmesidir.⁶³

Bilgi, gündelik bilgi ve bilimsel bilgi olmak üzere ikiye ayrılır. Gündelik bilgi, insanların gündelik hayatlarında ve en sıradan deneyleri sonucunda elde etmiş oldukları sıradan bilgidir. Bilimsel bilgi ise gündelik bilgiden farklı olarak, bilimsel yöntem ve usullerle doğrulamasının yapılması mümkün olan en güvenilir bir bilgi türüdür.⁶⁴

Bilgi ile ahlak arasında yakın bir ilişkinin olduğu yadsınamaz. Çünkü birçok şeyin ana ekseninde bilgi olduğu gibi ahlakın merkezinde de bilgiyi görmek mümkündür. Mutluluk kuramının en önemli temsilcileri olan Sokrates, Platon ve Aristoteles'te bilgi ile ahlak arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde görebiliriz. Erdem bir bilgidir ve öğretilir. Ahlaksız insan, bilgisiz insandır. Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz.⁶⁵ Bu kuramın temsilcileri mutluluğu ruhun erdeme uygun etkinliği olarak görürler.⁶⁶

⁶⁰ Bakara Suresi, 268-269.

⁶¹ Yusuf Has Hacı, *Kutadgu Bilig*, Ankara, TDV Yayınları, 2008, s. 2-9.

⁶² Arslan, s.11.

⁶³ Arslan, s.10.

⁶⁴ Arslan, s.8.

⁶⁵ Arslan, s.101.

⁶⁶ Arslan, s.104.

Bilgiyi, dinsel bilgi ve bilimsel bilgi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Çünkü dinsel bilgi ile bilimsel bilginin gerek kaynakları, gerek doğrulanma biçimleri ve gerekse amaç ve işlevleri bakımından birbirinden çok farklı oldukları açıktır.

1-Dinsel bilgilerin kaynağı kutsal metinler, bu kutsal metinleri insanlara tebliğ eden peygamberler ve son tahlilde bu metinleri gönderen Tanrı'dır. Tevrat, İncil ve Kur'an, Tanrı'nın sözü, Tanrı'nın kelimidir. Oysa bilimsel bilginin kaynağı insan zihni, insan deneyidir.

2-Dinsel bilginin doğrulanma biçimi, onun tarihsel, coğrafi, astronomik vb. bilimsel bir testten geçirilmesi değildir. O'nun kaynağı olan varlığa göndermede bulunarak doğru olduğunun güvencesinin verilmesidir. Kur'an'da geçen herhangi bir ibarenin doğruluğunun teminatı, Tanrıdır. Tanrı'ya inanan Kur'an'a, Kur'an'a inanan Tanrı'ya inanır. Oysa bilimsel bilgi herkes tarafından kabul edilen birtakım insani yetilere, insan zihni ve insan deneyine göndermede bulunarak doğru olduğu gösterilen bir bilgidir.

3-Dinsel bilgilerin amacı insanları bilgili kılmaktan çok dindar kılmak, ahlaklı kılmak, kurtarmak olduğu halde bilimsel bilginin böyle bir amacı veya niyeti yoktur.⁶⁷

Şimdi Topçu'nun bilgi ile ilgili düşüncelerine geçebiliriz. Topçu'nun bilgi ile ilgili düşüncesine baktığımız zaman, insanoğlunun eşyaya teması demek olan düşünceyi çok şekilli olarak kabul eder. O, varlığı akıl, duygu, sezgi, aşk, ihtiras ve merhamet ile tanımayı bilginin çeşitli şekilleri ve dereceleri olarak görür.⁶⁸ O, bilgiye birçok yolla ulaşmayı mümkün görür. Topçu'ya göre bilgi, bir hareketten arta kalan şey ve âlemdeki hakikat karşısında düşüncemizin merhametli duruşudur.⁶⁹ Bilmek, kanunu bilmek, dünyanın düzenini anlamak, sebepleri ve zorunlulukları kavramak, büyük nizamın problemlerini çözmektir.⁷⁰ İlimin gayesi ise hakikati tanıtmaktır⁷¹ gibi değişik şekillerde tarif etmektedir.

Topçu'ya göre bilginin kaynaklarına geçmeden önce, onun için bilgide bulunması gereken özelliklere kısaca bakmakta fayda olacaktır. O'na göre;

⁶⁷ Arslan, s.150.

⁶⁸ Topçu, *Var Olmak*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s.35.

⁶⁹ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s.32, *Var Olmak*, s.35.

⁷⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.27.

⁷¹ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.15.

1. Bilgi, hakikat sevgisi olmalıdır. Şuurumuzla eşya arasında her türlü menfaatle alakasız olan bir münasebetin kurulmasıdır.

2. Bilgi, realiteye bağlanmalıdır ve tecrübeyi kullanmalıdır. Realite duygusu, aklımızın görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma kabiliyetlerimizle işbirliği yapmalıdır.

3. Bilgi, determinizme yani muayyeniyete dayanmalıdır.

4. Bilgi, tekâmül fikrine inanmalıdır.⁷²

Topçu'nun bilgi düşüncesinde bilginin kaynakları, akıl, duygu, sezgi, aşk, ihtiras ve merhametten ibarettir. Şimdi bu kaynakların yakından incelenmesine geçebiliriz:

1.Akıl: Topçu'ya göre akıl, insanoğlunu dünyaya sultan yapan cevherdir. Aklın eseri olan ilim, merhamete nazaran pek küçük bir şeydir. Belki de bir vehimdir. Görünmez olandan gelip yine görünmez olana giden sırların bir anda eşya halinde görünüp bilinen sistemli vehmidir.⁷³ Akıl, duyular dünyasının bütün servetini, hammaddeler halinde kendi yapısında işleyerek yeni tasavvur âlemleri yaratan kudrettir. Akli olanın temelinde özdeşlik, çelişmezlik, yeter sebep ve gayecilik gibi prensipler yer alır. Akıl, tasavvurlarımız arasında münasebet kurarak, seçim yaptırır. Onları değerlendirir ve onlara mana verir. Varlığımızın karşısında akıl, dünyamıza nazaran güneş gibidir. Karanlıklarımızda yolumuzu şaşırırmaktan kurtarır. Benlik dünyamıza sımsıkı gömülmüş olan aklımız her sahada ilk müşdidimizdir. Aklın işi hükümler vermektir ve bir hükümden diğerine geçmektir.⁷⁴ Akıl, dayandığı prensipler gibi ebedi ve âlemşümuldür. Sağlam ölçülere sahiptir. Hisler gibi yanılmaz. İnsana kendini kaybettirmez, bilakis kendine getirir. Vukuu imkândan, hayali hakikatten, yalanı gerçekten ayırt eder. Ebediyi geçici olana karşı koyar. Hazların fani olanlarıyla gayzların bayağı olanlarını bizden uzaklaştırır. Ruha kısmi bir sükûn ve huzur, insan olan varlığımıza ilk selameti getirir. İlimle felsefe, gündelik fitne ve dedikodularla kin fırtınaları içinde bunalmış insanları bu

⁷² Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.39.

⁷³ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

⁷⁴ Topçu, *İradenin Davası /Devlet ve Demokrasi*, s.82.

karanlıktan kurtarır ve ebedi olan varlığın huzuruna bağlar.⁷⁵ Topçu'ya göre, akıl sultandır. O, akılı bedeni vehimler ile Allah arasındaki uzun yolda bize ışık tutacak olan biricik rehberimiz olarak görür. İlimlerin sırrına ancak akıl ile erebiliriz. Sonsuzluğa giden yolda ruhumuzu kımıldatan ilk cevherdir. Akıl ile hem eşyanın, hem de kendimizin bilgisine ulaşabiliyoruz. İlham ile sonsuzluk yoluna açılan kapıdır. Ancak yetkinleşmiş akıllar Allah'ı temaşa lütfüne erişebilirler. Bizlerin bugün bilim diye adlandırdıklarımız ilkçağdan itibaren kademe kademe ilerleyen insanoğlunun aklının ürünüdür. Fakat insanoğlunun en yüksek yetisi olan merhamet ışığının yanında akıl denilen cevher pek küçük kalır. Üstün de bir üstü vardır. Sultanın da bir sultanı vardır.⁷⁶

Topçu'ya göre akıl, üç aşamalı bir plan dâhilinde en yetkin haline ulaşır. İlk aşamada duyu organları sayesinde dış dünyanın bilgisini elde ederiz. Duyu organları aldıklarını hammadde misali işleyen bir makine gibidir. İkinci aşamada ise akıl özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin imkânsızlığı gibi bir takım ilkelerle tasavvurlarımız arasında münasebet kurar, seçim yaptırır, onları değerlendirir ve onlara mana vererek bir düzene koyar. Üçüncü aşamada ise, aşkın ve hakikat duygusunun mahiyetini anlamak için güneşin ötesindeki maveralar gibi aklın da üstünde ve ona hayat şartlarının hepsini veren sonsuz bir kaynak olan ilhamdır. Aklın üst basamağına basanlar ancak bu mertebeye nail olur ve bu temaşaya ulaşırlar. İlimdeki hakikat aşkına, sanattaki güzelliğe, ahlaktaki iyilik idealine ancak ilham ile ulaşabiliriz. Allah da benliğimize ilham yoluyla nüfuz etmiştir.⁷⁷ Görülüyor ki, insan aklının kemale ulaşması için öncelikle duyu organlarından yararlanırken, ikinci aşamada birtakım ilkeleri araç olarak kullanmaktadır. Üçüncü aşamada ise, ilham ile kemale ulaşmaktadır. İnsanın ilham ve imana ulaşması için ise ilim ve hakikat sevgisi aşılmalıdır.

2. Duygu: Topçu'ya göre, duygularımız akılı harekete geçiren kuvvettir. Duygular insan denilen ağacın güzel, çirkin çiçekleri ve kokularıdır. Duygu hayat karşısında olan tavrımızı belirlediği gibi duygularla avunur, onlarla hayata tahammül ederiz. Onlarla aldanır ve onların varlığını devamlı kılmak için hep birbirimizi

⁷⁵ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s.19.

⁷⁶ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.84.

⁷⁷ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.82, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.20.

aldatmakla yaşarız. Duygular, rüyamızı tatlılaştırır ve hayat uykumuza fani bir mana katarlar. Duygularımız olmasaydı, mistik imana geçişin bir aşaması olan sanat da ortaya çıkmayacaktı. Çünkü duyguların örgüsü olan sanat, hayat çilemizin tesellisidir.⁷⁸ Bizim âleme çevrilen varlığımızın bu dünyayı görme, işitme, koklama, tatma ve dokunmadan ibaret beş pencerenin aydınlığında tanıdığını biliyoruz. Filhakika, organlı olan başlıca bu beş duyunun rehberliği sayesinde dünya hakkında ilk bilgileri elde ediyoruz. Böylece edindiğimiz bilgiler kâinatla temas eden biyolojik varlığımızın ve ihtiyaçlarımızın işine yararlar. Canlı varlık bu sayede beslenir, hoşlanır, kazanır; uzviyetin taşıdığı hisleri yaşar, kıskanır, saldırır, hile ile siyaseti öğrenir. Dünyada gördükleriyle yaşar, duyduklarını nakletmekle ömrünü geçirir. Nihayet nereye gideceğini bilmeden, niçin yaşadığını anlamadan yaşar.⁷⁹

3. Sezgi: Topçu'da sezgi bazen ilham, bekadan gelen ışık, rahm ü şefkat, bazen de fenadan sıyrılma halidir. Ancak Topçu, ağırlıklı olarak sezgi kavramını ilham ile aynı manada kullanır. Demek ki Topçu'ya göre sezgi, eşyanın cevherine nüfuz eden ruhtaki incelikten yapılmış rahm ü şefkattir. Eşyanın, tabiatın aslını anlama halidir. İlahi âlemden gelen ilk müjdedir. Bizde bilinen bir ışıktır. Bize bekadan bir ışıktır; belki de hakikatlerin kapısıdır. Gafletten bir silkinme, bir hikmet kımıldanışıdır. Sezgi, varlığın yine kendi içinde kalmak şartıyla kabuğundan derinine doğru inmesi, kendi kendisinde derinleşmesidir. Fenadan sıyrılma vadini getirir, yine de kurtaramaz. Onun önderlik ettiği felsefe ve hikmet, gerçek göklerini gören, lakin uçamayan müjdelenmiş acimizi temsil etmektedir.⁸⁰ Biz ilham ile sonsuzluğun mutlak hayatına kavuşuyoruz. İlham, aklın da üstündedir. Akli idare eden de ilahi unsurdur, o içimizdeki sonsuzluktan gelir. Akla istikamet verir. Karanlık bir denizde demirleyen bir gemiyi andıran aklın dünyasına doğan güneştir. Yolları aydınlatır, sonsuzluğa işaret eder. Aynı zamanda ilham ilk ve iptidai duygularımızı fani ve bayağı unsurlardan temizler, onlara ilahi bir maya karıştırır. Kını merhamet, hayvani iştihaları ebedi huzur ve saadet haline koyar. Tahakkümü mesuliyet iradesi haline getirir. Zulmü değiştirerek ondan, kendisine asla benzemeyen iman cevherini çıkarır. Allah'tan gelen dinlerin bize sunduğu ilham sayesinde önce sefil bir hayvandan başka bir şey olmayan insan, gerçek insanlığa kavuşur, selamet beldesine girer.

⁷⁸ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

⁷⁹ Topçu, *İradenin Davası /Devlet ve Demokrasi*, s.82-83.

⁸⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

Zalim bir canlı olan insan, zulmü ve sefil hazları içinde bedbaht olduğu halde; ilhama kavuşan insan, zindanında ve ölümün eşliğinde bile mesuttur... İnsanlık insani yönünü, kendisine yükseklerden gelen ilhamlara borçludur. Bu ilhamın temelleri üzerine sağlam ve yanılmaz aklın saltanatı kurulur. İnsanlığın selamet yolları ilimleriyle, hikmet ve felsefesiyle, aklın güneşi sayesinde bulunur. İlham, Pascal'ın meşhur sözüyle, “kalbin ortaya koyduğu öyle sebepler var ki, akıl onları asla bilemez. O, aklın hiç sahip olmadığı hakikattir. Her birimiz onun varlığını hissederiz ama dile getiremeyiz. O, “an”larda ortaya çıkar. Eğer hiç karşılaşmamış olsaydık arama zahmetine de girmeyecektik” sözü bu bilgi çeşidinin ne kadar zor olduğunun en açık ifadesidir.⁸¹

4. Düşünme: Topçu'ya göre, “düşünme eşya ile temasımız demektir. Düşünmek eşyaya uymak değil, eşyayı kendimize uydurmaktır.⁸² Düşünmek bilgidен daha üstün bir meziyete sahiptir. Bilmek yalnızca dış dünyanın bilgisine sahip olmaktır. İnsanlığın ilim diye bugüne kadar övündüğü eşyanın bilgisini şuura nakletmek ve bir ambarda eşyanın yığılması gibi bilgileri zihinde üst üste biriktirmek değerli değildir. Değerli olan bilgi düşündüren bilgidir. Hakikat, ruhun sevgilisidir ve bu aşkın çocuğu, düşünmektir. Eşyadan edindiğimiz bilgi, bizi düşündürdüğü takdirde değerlidir. Düşündürmeyen bilgi, kısır bir sevdadır. Ayaklı kütüphane olmak kıymetli değildir. Zekâ bir ambar değil, durmadan işleyen bir makinedir. Kafatasına doldurulan bilgiler, orada hafızanın yükü olarak kaldıkça, bize faydalı olamaz.”⁸³ Görülüyor ki, Topçu için değerli olan bilgi değil düşüncedir. Çünkü bilgiyi işleyen düşüncedir. Dolayısıyla insan ancak düşünce sayesinde hakikatin bilgisine ulaşabilir. Topçu, çağımızdaki materyalist ve pozitivist akımların insanı bir makineye benzetmesinden yakınmaktadır. Hâlbuki her insanın aynı bilgi birikimiyle donanması teorik olarak mümkün olsa bile, her kişinin aynı düşünce sistematığıne sahip olması insan olması hasebiyle mümkün değildir. Her insan biricik ve tektir. Bu yüzden her insanın kabiliyetinin farklı bir yönde gelişmesi mümkündür. Bu farklılık bir üstünlük meziyeti değil, insanlığı bütünleyen yapı taşlarıdır. Nasıl ki tabiatta on binlerce farklı canlı ve bitki var ise, her bir insan da farklı bir bakış açısına sahiptir ki, karşı cinsler ve başka başka toplumlari da bir araya getiren de bu farklılıklardır.

⁸¹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.20, *Var Olmak*, s. 36.

⁸² Topçu, *Var Olmak*, s.25.

⁸³ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.42-43.

Topçu'ya göre, düşünme olgunlaşmış bir harekettir; hareketin bizde içselleşmesidir. Düşünce küllî manada varlık ile beraberdir; bu anlamda da var olmak hareketleriyle düşüncesini sonsuzluğa istinat ettirmek ve kendi varlığını sonsuzlukta aramak demektir.⁸⁴

Topçu'ya göre, bilgi düşündürmelidir ve düşündürdüğü oranda değerlidir. Bilgi düşünmek için gerekli olan bir hammadeden ibarettir. Hammaddeyi alıp işleyecek, onu başka bir şeye dönüştürecek olan insan zihnidir. Ruhu, zihni yahut başka bir ifadeyle söylemek istersek spiritüel (manevi) şekle ait olan her türlü prensipten kurtarmak insanı özgürce düşünmeye sevk edecektir. Ruh mutluluğun peşindedir. Ruhu yok ederek, ruhun selametini aramayı çağın en büyük felaketi olarak görür.⁸⁵

Topçu'ya göre tatmini maddi alanda aramak manasızdır. Maddi âlemdeki keşifler yine bedeni yanımızı tatmin etmekle kalacaklardır. Hâlbuki düşünmek insanı yaratıcılık dediğimiz mertebeye yükseltir. “Düşünmek, olaylar arasında sebep sonuç bağlantısı kurmaktır. Olayların bilgisini yapı taşları halinde hafızaya yerleştirmek değildir”⁸⁶ şeklinde düşünceyi tanımlayarak taklitçiliğe karşı çıkar.

Topçu'ya göre, her bir olay kendi içinde özel şartlarla meydana gelmiş olduğundan en doğru sebebi bulmak analitik düşünce yeteneğine sahip olanların işidir. Eleştirmek fikirlerin sentezini yaparak onları değerlendirmek ve elemek demektir. Tenkit yeteneğinden mahrum bireyler ve aynı yetiden yoksun olan milletler de yok olmaya mahkûmdurlar. Bütün dinler de olduğu gibi İslamiyet ve onun peygamberini de düşünmesi yüceltmıştır. Ancak düşünenler ve arayanlar tanrıya ulaşabilirler. Ruh ancak düşünerek selamete ulaşabilir. Topçu, bu durumu şöyle dile getirmiştir: “Dinin bütün dünyası ruh dünyasıdır. Mümin, ruhuyla Allah'ı arar ve bu esnada bir takım hareketler yapar. Ancak onu asıl kendisi olan düşünen insan cevheri, ibadet ve hareketlerindeki yapıcı hallerle kayıtlanmaktadır. Dinin ruhu

⁸⁴ Topçu, *Var Olmak*, s.15.

⁸⁵ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.43.

⁸⁶ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.46.

olan düşünceyi çıkarırsanız hareket ve ibadetlerin hepsi manasını kaybeder.”⁸⁷ Görüldüğü gibi, insanın ayırt edici özelliği düşünmektir. Din ancak düşünce ile anlam kazanıyor. Topçu’ya göre, insan hareket ve ibadetleri esnasında dahi düşünmeye devam etmelidir. Düşünerek yapılmayan ibadet beyhude bir çaba olarak kalmaya mahkûmdur. İçinde yaşadığımız olağanüstü kâinat düzeninin sırrına ermek ve bunun bir yapıcısı olduğunu anlayabilmek için düşünmek gerekiyor.

Topçu, taklidi değil, tahkiki imandan yana bir tavır sergilemektedir. Nitekim onun bu düşüncesi Kur’an’ın özüne de uygundur. Kur’an’ı Kerim’de sık sık geçen “düşünmez misiniz, akıl etmez misiniz, düşünenler için ibretler vardır” gibi uyarılar Topçu’nun bu husustaki fikirlerini doğrular niteliktedir. İnsanoğlu akılı vasıtasıyla düşünebilmektedir. Akıl vasıtasıyla kendimizi ve hayatı anlamlandırabiliyoruz. Topçu, akılı sultanlık vasfı ile onurlandırmıştır. “Duyularımızı derin bir denizin nurlu ışıkları gibi iç âlemimiz de sıralayan onları hayvanilikten kurtarıp insaniliğe doğru yönelten ve insani olan mıntıkadan da ilahi beldeye doğru onlara yol açan yine hür aşkımız sultanı olan akıldır. İrademizi harekete geçiren ilk kuvvet veya şart o olduğu gibi ilimleri yapan tecrübenin avcısı da aynı hakikatler üstadıdır” diyerek düşüncesini dile getirmiştir.⁸⁸ Topçu, düşüncenin merhalelerini şu deyişle özetler: “Hareket ediyorum, düşünüyorum, Birliği seviyorum, o halde varım”. Bu formülasyonda da görüldüğü gibi hareket düşünmektir; düşünmek ise hareket etmektir.⁸⁹

5. İzdırap: Topçu’ya göre ızdırap, bilginin ilk kaynağı ve insanın varlık karşısında duyduğu ızdırabtır. Bu ızdırab merak, ilgi, aşk vb. şekillerde tezâhür eden hareketi meydana getirir. Çünkü ızdırab insan hayatında en devamlı hâdisedir. Bu çerçevede bütün insan hareketleri, ızdıraptan korunmak için, selâmete kavuşmak için yapılan hamleler olarak görülebilir. Özetle, bilen insan muzdarib insandır.⁹⁰ İzdırap, insanın asıl mayasıdır. İztırap, telkinini damarlarımıza aktaran ahlak hocamızdır. İzdırapsız yapılan dua şarlatanlıktır. İzdırap, harfsiz, sözsüz, sessiz konuşabilen kalbin dilidir. Onun diliyle, canlılarla, cansız varlıklarla, mazi ve mekânla ve

⁸⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.62.

⁸⁸ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.81.

⁸⁹ Topçu, *Var Olmak*, s.20-21.

⁹⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.17.

sonsuzlukla konuşabilenlerdir. Onun belagati bizim zahir dilimizi sonsuz bir şekilde geçmektedir. İzdırıp, kabul olunan içsel dualarımızın dilidir. Gerçek ibadetlerin üslubudur. İnsanı insan yapan kahramanca karşılanmış ızdıraplardır. İzdırıp insanı, yaratıkların son halkasında ilahi varlığın eşiğine ulaştırarak belki bir gün bu kapıyı da açtıracak olan kuvvettir.⁹¹

6. Tasavvuf: Topçu'ya göre tasavvuf, hakikatte insan ilmidir. Âlemden sıyrılarak kendi ruhuna çevrilen insanın içsel hayat denemesi ve Allah yolundaki atletizmidir. Topçu, tasavvufu insan hakikatlerinin kapısı olarak görürken, Kur'ân-ı anlayan ve hayatında tatbik edenlerinde mutasavvıflar olduğu düşüncesindedir. İslâm'ın uyanış çağı, O'na göre, makinenin insan ruhunu boğduğu asrımızda İslam'ın uyanışı ancak tasavvuf yoluyla mümkün olacaktır.⁹²

7. Hareket: Topçu'ya göre, hareket, var olmanın birinci tezahürüdür. İnsan hareketinin en önemli özelliği ise kendisini ve başkalarını değiştirmektir. Bu anlamda insanın hareketi, şuurlu olup cansızların yer değiştirme ve hareket ettirilmesinden farklıdır. Bu vasıftaki bir hareketin en önemli özelliği de hürriyettir. Hareket, aynı zamanda hayatın en zarurî hâdisesidir. İnsanı idare eden bir büyük kanun olan içsel ve sebepsiz merak ve sıkıntı kanunudur. Bütün hareketlerimiz o kanunun emriyle yapılıyor. Hareket bu merak ve sıkıntıdan kurtulmak için içimizden dışarı bir atılıştır.⁹³

8. İnanç: Topçu'ya göre, sonlu olan varlıkları ancak sonsuzluğa dayanıp düşünmekle anlayabiliriz. Sonsuzluğun ilhamıyla düşünen insan Mutlak Hakikat'e ulaşabilir. İnsanı hakikate ulaşmayı engelleyenleri ise nefsi ve alışkanlıklar olarak görürken ancak ibadetle nefis ve alışkanlıklar gibi gafletlerden kurtulmak mümkündür. Gerçek ibadet de sonsuzluğa çevrilen isteğimizdir. Topçu, insanın kurtuluşunun ancak sonsuzluğa sığınmakla kurtulabileceğini söylemektedir. Topçu, şöyle devam eder: “Sonlu olan bu âlemde sonsuzluğun yolcusu olan insan, burada bir muamma olan hayatına bir hikmet, kendine dost, düşüncesine destek bulabilmek için

⁹¹ Topçu, *Var Olmak*, s.78-79.

⁹² Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.58.

⁹³ Topçu, *Var Olmak*, s.28.

sonsuzluğa sığınmak mecburiyetindedir. Sonu olan varlıklar, sonsuzluğa dayanarak düşünmekle anlaşılıyorlar.”⁹⁴

Topçu’ya göre, inanışta normal bilginin esas şartı olan şuur ve eşya ikiliği ortadan kalkar. Bu açıdan itikad haline gelmeyen afâki bilgi, bize yabancıdır dolayısıyla bizde sürekli değildir. İnanç, muhakeme yetisinin iş görmediği bir alanda ortaya çıktığı için, mantıkla ele alınamaz. Öte yandan, inanç haline gelmeyen ve yalnızca ilmin ölçüleriyle aklın elde ettiği bilgiler de eksiktir. Çünkü inanç, düşünme ile başlayan hareketin bir devamıdır. İnanmak, benliğin kendi mukadderatı önünde verdiği imtihandır. Onu aşk ile bağrına basanlar, bu imtihanda muvaffak oldular. Benliğin, bütün kuvvetleriyle kendi konusu olan kâinatı kucaklayışı demek olan bu imtihanda aşkın sahipleri başarı kazandılar. Aşkın şahidi ise ızdıraptır. İzdırapsız ne hareket ortaya çıkabilir ne de gerçek düşünce doğabilir. Her inanma hareketinde sevilen bir ızdırap saklıdır. Görülüyor ki Topçu, düşünceyi aklın varlığı istilasını olarak görürken, inancı ise ruhun varlığı istilasını olarak görmektedir. İnanışın başladığı yerde alelaide tanıyış sönükleşir, değersiz ve adeta manasız kalır. İnanış tam olunca da yerini ona bırakır.⁹⁵

9. Aşk: Topçu’ya göre aşk, ümitsiz varlığımızı sonsuzluğa doğru uçuran kanattır, sonsuzluğun ümididir. Varlıkların hepsiyle dolup taşmaktır. Eşyada yaşamak ve eşyanın bizde yaşayışına şahit olmaktır. Aşk, dünyaların her an yeniden yaratılma şevkidir, ebedi ruhlardan bize doğru bir akım, fenadan bekaya bir intikaldir. Aşk eşyanın dilidir; zaman ile mekânın birleşen vücududur. Mazi ile halin yer değiştirmesi, mazinin hal, halin mazi tarafına geçerek kucaklaşmalarıdır. Zamanın ebedilikle el ele vermesidir. Pek büyük bir vadin eşiğinde bekleyiştir.⁹⁶ İnanma aşk ile vücûd bulur. Aşk da, daha başlangıçta bilginin hareket noktası olan ızdırabı mündemiçtir. Aşk merhalesinde, "eşya ile temaşa, kâinatla şuur, birle bütün bağdaşır. Düşünce hareketleşir, varlık düşünceleşir. Anlaşılmayan ortadan kalkar; anlatılmayan bir kalır. İşte ilk ve son ilim budur.”⁹⁷

⁹⁴ Topçu, *Var Olmak*, s.26.

⁹⁵ Topçu, *Var Olmak*, s.22-23.

⁹⁶ Topçu, *Var Olmak*, s.35-36.

⁹⁷ Topçu, *Var Olmak*, s.38.

Ona göre aşk, sonsuzluğa açılan kapıdır. Hayatın karşısında duran ölüm gerçeğinden sıyrılıştır. Allah'a katılımdır. Yaşayan her canlı ölmeye mahkûmken ölüm karşısındaki aciziyemiz aşk ile son bulur. Tekler ancak aşk ile bir oluyor. Zaman ve mekândan münezzeh oluşumuzdur. Aşk, Topçu'nun ifadesi ile "yaşarken farkında olmadığımız derinlerdeki ruh dünyamızdan gelir, onun taşarak şuur alanını kaplaması halidir." Kâinat ve kendi bedenimiz zihnimizi yeterince yorar. Ama öyle bir an gelir ki aşk bütün benliğimizi doldurarak bizi içine alır. Burada kişisel menfaat, hırs ve istekler yok olur. Bedenden sıyrılmaya halinde olduğundan ölüm de aşk karşısında önemini yitirir. Aşk, akıl ile anlaşılabilir. O yokluğun nihayet bulunduğu yerdir. Âşık, ölümün son değil başlangıç olduğunun farkındadır. Ruhun bedenine esaretinde kurtulmasının başlangıcıdır. İlahi hürriyete katılıştır. Âşık insan zaten ölmeye önce ölmüştür. Dünya nimetlerine sırtını çevirmiş olanlar büyük ruhlardır. Zira buldukları vecih halinde bu dünyadakinden kat be kat fazla olan nimetlerle beraberdirler. Onlar asıl sevgi ile beraber olma şerefine ermişlerdir. Kalp gözlerinde Rabb'in yüzünü görürler ki ölüm onlar için asıl hayata atılıştır. Böylece kişi bedenden sıyrılarak sonsuzluğun kapısında yok olmuştur.⁹⁸

10. Merhamet: Topçu, bilgi anlayışında önemli bir kavram olan merhameti şöyle temellendirmektedir: "Düşünce, insanın eşyaya teması demektir. Bu temas da akıl, duygu, sezgi, aşk, ihtiras ve merhamet ile gerçekleşir. Akıl ilmî bilgiyi verir. Akılda varlık bulan ilmî bilgi, iki görünmez arasında eşya haline gelen sırların sistemli vehmidir. Bir acıyış olan duygu, sanatı yaratır. Rahm ü şefkat olan sezgi varlığın kendisinde derinleşmesi manasına gelir ve felsefe ile hikmet bu satıhta vücûd kazanır. Aşk ise, eşyanın bizde, bizim de eşyada yaşadığımızı şahit olmamızdır. İhtirâs, eşyadan sıyrılan insanın sonsuzluğa sahip olmasıdır. Bu makam Ene'l-Hakk (Ben Hakikatim) makamıdır. Merhamet ise, ölçüsüzdür. Aşk ile ulaşılan bu makam, Mutlakla, Sonsuzlukla ansızın gerçekleşen buluşma halidir. Buna göre, merhametin karışmadığı akıl, duygu, sezgi, aşk ve ihtiras sakattır. Merhametsiz aklı ilim, mesut etmeyen bir sihirbazlık; merhametsiz duygu, azap ve sefalet; merhametsiz sezgi, kibir; merhametsiz aşk, cinnet; merhametsiz ihtirâs ise zulümdür. Kısaca merhametin olmadığı yerde insan yoktur; dolayısıyla bilgi yoktur."⁹⁹

⁹⁸ Topçu, *Var Olmak*, s. 36.

⁹⁹ Topçu, *Var Olmak*, s. 35-37.

Topçu'ya göre, tüm insanların acılarını kendi bağrında duymak ve kendi derdiymiş gibi bunlarla mücadele etmeye çalışmak ancak merhametli ruhların işidir. Merhamet empati (duygudaşlık) kavramıyla benzer görünüyor. Fakat şu hususu unutmamak gerekiyor ki, empati bir psikoloji bulgusu olmasına karşın merhamet dinin bir olgusudur. Merhametli insan kendini başkalarına adayan insandır. Biyolojik bir varlık olmaktan çıkarak ilk ilahi hareket olan merhametle ahlakı varlık olarak ortaya çıkmaya başlar. Böyle bir ruh diğer varlıkların da ahlaki olarak yaşamasını ister. Saldırgan olmaktan çıkarak teslimiyetçi olur. Teslimiyet Allah'a karşıdır. Her bir insanı Allah tarafından kendisine emanet edilmiş olarak görür. Onların mesuliyetini omuzuna alır. Her bir hareketinde cemiyetin ve tüm insanoğlunun menfaatini düşünerek eylemde bulunur. Merhamet ve mesuliyetten sonra gelen ruh hali ise hürmet duygusudur. Her varlığa çevrilen sevginin bizi bize ulaştırdığı hal hürmet durumudur. Hürmet ahlak yapımızın ilk ve temel mayasıdır.¹⁰⁰

Topçu'ya göre merhamet, insan ruhunun kendine dönüş iradesidir. Merhamet tek bir amaca odaklanmaktır. Merhamet her şeyin temelinde yahut en üstünde yer alır. O başlangıç ve sondadır. Merhamet yok ise, insan da yoktur. Merhamet ile insan Allah'ı kazanabilir. Merhamet zihnin üstünde yükselir. Akıl, duygu, aşk, sevgi ve ihtiras bunların her biri merhamete hazırlanıştır. İnsan-ı kâmil dediklerimiz merhamet denizinde yıkanmaya nail olmuş üstün insanlardır. İnsanlık vasfı zaten üstün olmayı gerektirir. İnsan içine çevrilip kendisi ile baş başa kalınca ilk gözüne çarpan şey sefaletleri ile ıstırapları olacaktır. İnsan çaresizliğini görür. Esasen bu metodun iç gözlemidir. İç gözlem, bizim en büyük mürşidimiz, gerçek kurtarıcımızdır.¹⁰¹ Kendi ıstıraplarını gören insanın ruh hayatı başlamış demektir. İç yönelmek hakikate yönelmektir. Gerçeğe yönelen insanda görülen ilk inkılâp ilk ilahi tecelli, etrafına saldıran iştihalarını reddedip bütün başkaların sefaletlerine uzanan ıstırapı benimsemesidir. Topçu'ya göre bu bizde merhametin ilk hareketidir.¹⁰²

Topçu'ya göre, Hakk'ın aşkıyla yanan kalp merhamet içinde erir ve kaybolur. "İlahi Merhamet" önünde teslim olur. Diğerlerine uzanmak için ilahi görevi

¹⁰⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.93.

¹⁰¹ Topçu, *Var Olmak*, s. 38.

¹⁰² Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.17.

merhamet ile kabul ederiz. Burada nefis ile beden yoktur. Bencillikten sıyrılmışlık vardır. Adalet ve mesuliyet vardır. İnsana saygı vardır. Merhamet cevheridir ki, o ilahi bir nurdur ve bizi Allah'a yaklaştırır. İnsandan başka hiçbir varlıkta merhamet yoktur. Merhamet, hayvan ile insanı ayırt eder. Merhametimiz zalimlerle ve haksızlıklarla karşılaşıncı adı "ısyan" oluyor. İsyan ile zulmün karşısında duruyor, merhametimizi kendimize siper ediyoruz. İsyan ahlakı vasfını kaybetmemek için kendi kibrinden sığınmak için merhametle olan ilişkisini hiçbir zaman koparmamalıdır.¹⁰³

Topçu'ya göre merhamet, Allah'la ansızın vaki olan buluşma halidir. Merhamet, bu ruh hallerinin her birine karışmadıkça onlar sakat veya sefil kalırlar. Merhametsiz ilim mesut etmeyen bir sihirbaz olduğu kadar merhamet dünyasının dışında yaşanan duygular da birer azap veya sefalettir. Merhametsiz sezişlerin kibirden başka libası olmadığı gibi, aşkın merhametsizliği de belki bir cinayet veya cinnettir. İhtirasın merhametsizliği ise çok kere zulüm olmuyor mu?¹⁰⁴ "Bilen gururdan, kinden ve bütün hırslardan soyunmuştur. Bilen bahtiyardır. Ne mutlu bildim diyene."¹⁰⁵

Demek ki, merhamet ile hürmet arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. İnsan merhametle sevince hürmet duyuyor. Hürmet edince varlığa merhamet duyuyoruz. Merhamet sefile mazluma acımak demek değildir. Topçu'ya göre, bu küçük ruhların işidir. Kendileri de o hale gelebileceklerinden dolayı kendi kendisinin haline acıma halidir. Acımak asıl gururlu, devletli, zalim olanın haline acıma halidir. Bunlar kurtarılamazlar çünkü kendi nefsine taparlar. Merhamet tüm bir okyanusun gökyüzünden seyredilmesi gibidir. Orada her şey bütün çıplaklığı ile görülmektedir.¹⁰⁶

11. İhtiras: Topçu'ya göre ihtiras, hiç doymayan merhametin bir tek harekete bağlanmasıdır. Yani fani iktidarı, "Rabbinin adıyla oku!" der gibi zorlayan bizdeki ilahi elçidir. Sonsuzluğu kavrayan iktidarın insan varlığında nöbet tutmasıdır.

¹⁰³ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.97.

¹⁰⁴ Topçu, *Var Olmak*, s. 36.

¹⁰⁵ Topçu, *Var Olmak*, s. 34.

¹⁰⁶ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.96.

Varlığın kendi kendine sığmayan iktidarındır; aslına dönüş iradesidir. Ene'l-hak sırrına erenlerin, "Allah'ım, ruh ve vücudumu öğrenmeden seyredebilecek kuvvet ve cesareti bana ver!" diye durmadan dövünenlerin, bu hasret durağında feryat ede ede asla doymayacakları murada ermeleridir. İhtiras, insanın teker teker eşyadan sıyrılarak sonra her şeye birden sahip olmasıdır. İnsan ruhunun kendine dönüş iradesidir. Merhametin tek bir amaca odaklanmasıdır.¹⁰⁷

Netice olarak, Topçu'da her bir düşünce şekli Allah'a uzanan zincirin tek tek halkalarıdır. Düşüncemiz ve hareketlerimizin tek bir amacı vardır. O da Allah'a ulaşmaktır. Bilgi insanı Allah'a yakınlaştırdığı ölçüde değerlidir. Hak'la Hakk'ın çizdiği yol ile çıkmak, O'na varmak gayreti vardır. Esasen Topçu'ya göre insan denilen varlığın yaratılış gayesi de bilgiyle Allah'a yakınlaşmaktır.

1.1.4. Hareket Düşüncesi

Hareket, sözlükte kımıldanma, davranış, yola çıkma, kalkma gibi anlamlara gelir. Sosyal bilimlerde ise hareket belli bir alanda belli bir değişikliğin yapılmasını isteyen bireylerin ya kendi başlarına ya da belli kişilerin önderliğiyle gerçekleştirdikleri toplu gösteri anlamına gelir. Bu kavram, felsefi manada ise, ruhî ve iradî olmak bakımından maddenin mekândaki yer değiştirmesinden; sonsuza uzanmak bakımından da bir faydaya yönelik ve sınırlı olan 'iş' ile 'faaliyet'ten farklıdır. Bunun için hareket, mekân, iş ve faaliyetin ifade ettiklerinden ayrılır, onlardan farklı bir durumu ve niteliği ifade etmektedir.¹⁰⁸

Aksiyon (action) ise, fiil, amel, tesir, nüfuz, hareket, vak'a, eylem, iş, kişinin etki yaparak fiili değişiklik yapabilecek düşünce veya hareketi, başkalarında değişiklik yapma gücü, insan etkinliğinin veya iradesinin açığa çıkması gibi bir anlam ifade ettiği gibi, insanın bir dış etken nedeniyle değil de, doğrudan doğruya

¹⁰⁷ Topçu, *Var Olmak*, s. 36-37.

¹⁰⁸ Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Ankara, İnkılâp ve Aka Kitabevler, 1965, s.259, Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Ekin Yayınları, 1936, s.315, Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1995, s.14.

kendisinin gerçekleştirdiği davranışlardır. Bir istemenin, bir tasarının, bir düşünüşün, bir kararın gerçekleştirilmesi, bilinçli insanın istemesi olarak karşılanır.¹⁰⁹

Hareket felsefesi, Maurice Blondel'in (1861–1949) 1893'te doktora tezi olarak savunduğu *L'ACTION* adlı eserde esasları ortaya konulmuş ve daha sonra gelen eserlerinde işlemiş bir felsefi düşüncedir. Blondel'in Hareket Felsefesiyle yapmak istediği, insanın tabii olarak yöneldiği tabiat-üstüne ruhun bir faaliyetiyle ulaşmak ve irade ile hareket sayesinde tabiat-üstüne ulaşmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini göstermektir. Özünde dini bir alan olan tabiat-üstünün insanın somut varlığında kendini gösterdiği yer ise harekettir. Hareket, felsefenin tahliline kendini, tabiat-üstünün araştırılması için sunan somut ve şahsî bir hal olarak, Blondel'in araştırmasının merkezi kavramını teşkil eder.¹¹⁰

Hareket felsefesi 18.yy.dan beri batıda gelişen materyalist-pozitivist akımların karşısında insanlığın kurtuluşunu ahlaki ve moral değerlerin yükselişinde gören spiritüalist bir felsefe akımıdır.¹¹¹ Blondel'in meşhur sözü ile hareket, insan ile Allah'ın bir terkididir. Topçu, "Hareket Felsefesi"nin ülkemizdeki temsilcisidir. Hareket felsefesini bizatihi kavram şeması ve metodunu aldığı, Bergson mistisizmini kendi felsefi metodu ve görüşleriyle terkip ederek kullanmıştır. O, bu düşünceleri büyük ölçüde değiştirdikten sonra İslami endişelerle yoğurarak yeniden yorumlamıştır.¹¹²

Hareketi, insan varlığının cevheri olarak gören Blondel, İnsanı anlamının imkânının ancak insanın hareketini anlamakla mümkün olduğunu, İnsanın hareketlerinin zengin dünyasına dalmadıkça insanın anlaşılamayacağını söyler. O'na göre hareket, onun hayatında direkt hakikate bakmak açısından bir olgudur, daha genel ve her şeyden daha sürekli, evrensel bir artarda gelişin ben'deki ifadesi olarak görür. O, hareketi, bir olgudan çok bir zorunluluk olarak görüyor ve bundan dolayı

¹⁰⁹ Mustafa Namık Canku, *Büyük Felsefe Lügati*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1954, s.52-63, Pars Tuğlacı, *Okyanus (Türkçe Sözlük)*, İstanbul, Pars Yayınevi, 1971, c.1, s.53, *Türkçe Sözlük*, Ankara, T.D.K. Yayınları, 1988, c.1, s.41, Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 5.Baskı, 1994, s.77.

¹¹⁰ Ali Osman Gündoğan, "Topçu ve Hareket Felsefesi," *Hece Dergisi*, S, 109, (2006), s.16.

¹¹¹ Topçu, *İsyah Ahlakı*, s.18.

¹¹² Topçu, *İsyah Ahlakı*, s.23.

da çoğu zaman ben'e rağmen kendini gerçekleştirmektedir. Bunun en açık ispatı olarak da istediği şeylerle hareketleri arasındaki orantısızlığa bağlar. Bir bakıma bu, güç ile istek arasındaki orantısızlıktır diyen Blondel, zira bazen istediğim şeyleri yapamıyor, bazen de yaptığım şeyler istemediğim şeyler oluyor. İstek hareketin, hareket isteğin ötesine geçiyor. İşte hareket, bu orantısızlığı aşmaya, güç ile isteği dengelemeye çalışmak demektir. Blondel, hareketin gidermeye çalıştığı orantısızlığı ise iradede iki tarafın bulunmasına bağlar. O'na göre, bunlardan birisi isteyen irade, diğeri de istenilen iradedir. İrade faaliyetinin temelinde bulunan irade isteyen, açık bir istemenin objesi olan irade de istenilen irade olarak adlandırılır. Her hareket, iradi faaliyetin kaynağında bulunan isteyen irade ile istenilen iradenin birbirine eşitlenmesi amacını güder. Buna bağlı olarak insanın amacı, kendi kendine eşit olmaktır diyerek hareketin asıl amacının tarifini vermeye çalışır.¹¹³

Topçu, "Hareket, insanla Allah'ın bir terkididir" diyen Blondel'in bu sözünü temele alarak hareketi varlığımızın başlangıcı, hayatın ve insanın cevheri olarak görür. Ona göre, ancak hareketle ruh vücut kazanır, vücut da ruh kazanır. Tefekkürün ve hissin vücut kazanması bir insan hakikatidir ve hakikat ancak vücut kazandığı zaman insan hakikati olur. O, hareketi iradenin bir eseri ve mükemmele, doğru bir atılış olarak düşünür. Daha mükemmel olana uzanan hareket sonsuzluğu arzulayan harekettir. Hareket etmedikçe insan kendini tanıyamaz. İnsanın cevheri harekettir, yaptığı ne ise insan odur. İradesiyle hareket eden insanın tabiata ya da varlıkta tatmin bulamayacağını söyleyen Topçu, bu irade hareketinin aşkın olana yönelmesiyle amacına ulaşacağını söyler.¹¹⁴

Topçu, hareketi izah ettikten sonra hareket adamı kavramını da izah eder. O, "hareket adamını, anarşistin tahribinden dünyayı her an kurtaran, her an ve her küçük hareketi ile yaratıcı olan insan" olarak tarif ettikten sonra hareket adamının her türlü görünüş altında hizmet edebileceğini söyler. O, bazen vatanperver, bazen âlim ve bazen de sanatkâr olarak ortaya çıkar. Bazı kere de devlet adamı vaziyetinde görünür. O her zaman ahlak adamıdır ve kâmil insandır. Hareket adamı her yerde nizam yapıcıdır. Onun hareketi ordular alıp ülkeler tahrip etmek ve böyle zaferlere

¹¹³ Gündoğan, "Topçu ve Hareket Felsefesi", s.17.

¹¹⁴ Nurettin Topçu, *Varoluş Felsefesi /Hareket Felsefesi* İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010 s.50.

ulaşmak değil, insanı yaratıcı yapmaktır; her an anarşistin yıktığı ruhla dolu dünyamızın bir tarafına hayat katmaktır. Hareket adamı devlette olduğu kadar dinde, sanatta, ilimde hatta inzivada görülür ve en kuvvetlisi inzivasında kendine ve âleme hayat olandır. Hayat adamını bin bir ifade ile bin bir çehresiyle size takdim etmek kabildir. Ancak onun kim olduğunu söyleyelim: “O, meş’um yalnızlıktan kurtulmuş, teist adamdır. Durmadan Allah diyen sofi değil, iradesini Allah’la birleştirmiş, O’nun iradesini kendisinininki yapmış bahtiyar adamdır.”¹¹⁵

Topçu, ızdırapı hareketin çıkış noktası olarak alır. Ona göre ızdırap; bilginin ilk kaynağı ve insanın varlık karşısında duyduğu ızdıraptır. İzdırap, ruhun kendi kendisiyle karşılaşması ve baş başa kalmasıdır.¹¹⁶ Bu ızdırap aşk, merak, ilgi, düşünme vb. şekillerde ortaya çıkarak hareketi yaratır. Hareket etmek var olmanın birinci tezahürüdür. İnsan hareketinin en önemli özelliği ise, kendisini ve başkalarını değiştirmektir. Düşünmek, hareketin insanda içselleşmesi ve olgunlaşmasıdır. Topçu, düşünme yollarını sıraladıktan sonra, “hareket ediyorum, düşünüyorum, birliği seviyorum, o halde varım”¹¹⁷ formülünü kullanır. Çünkü hareket, tabiat düzeniyle yetinmeyip onu aşmayı gerektirmektedir. Bu anlamda var olmak ile aynı şey olduğu her hareketin kaynağında bir irade bulunduğu için hareket, var olmak, istemek ve düşünmek arasındaki uyumu aramak demektir.

Topçu’ya göre, hareketinin sınırlı ve sonlu olduğunu düşünen modern dönem insanına, kendi hareketindeki sonsuzluğu fark ettiren ve tabii olanı, sonsuzluğa duyulan özlemi tatminden hareketle aşmanın imkânına ulaşabilir, hareketin zengin dünyasında gezerken hareketin bizi taşıdığı âlemi keşfedebiliriz. Keşfettiğimiz âlem, içinden çıktığımız âleme isyan duymamızı emrediyor ve hepimiz, izzet-i nefsimiz olan isyanı yaşıyoruz. Sözümüz isyanın sözü ve hareketimiz isyanın hareketi adını alıyor. Sözümüz ve hareketimiz, isyan etmek isteyen ruhlara gıda, karanlıkta kalan gözlere ışık oluyor. İşte Topçu için Blondel ve Hareket Felsefesi, bu gıda ve bu ışıktır.¹¹⁸

¹¹⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.124.

¹¹⁶ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.27.

¹¹⁷ Gündoğan, “Topçu ve Hareket Felsefesi”, s.18.

¹¹⁸ Gündoğan, “Topçu ve Hareket Felsefesi”, s.15.

Topçu'ya göre, âlem varlık, düşünce ve hareketten müteşekildir. Varlık, hareket noktası, düşünce kılavuz, iş ve hareket ise hayatın amacıdır. Hareketsiz yaşanamaz. Düşünce bile varlığın dışına çıkmayarak bizzat kendi üzerine katlanan içsel bir hareketten başka bir şey değildir. Bu hedef içerisinde hareket, kendi kendini ortaya koyar ve kendi halini kendinde bulur. Her şeyi kaybetmek pahasına olsa da bu uğurda durmaksızın yürümelidir. Gerçek anlamda düşünerek hareket etme kabiliyetine ancak insan sahiptir. Aslında insan harekete kendi bile karar veremez, adeta kendi varlığı dışında bir şey, üstün bir varlık tarafından bir hedefe doğru hareket etmeye sürüklenir. Böyle bir hedefte ve süreçte hareket, kendi halini kendisini yaşayan insana uzattığı ışıkla, onda doğurduğu sonuç ve ıstırap egzersizleriyle ve yine insan iradesine sunduğu zaruretlerle ortaya koymaktadır.¹¹⁹

Topçu'ya göre, hareket zorunlu olduğundan insan hareket etmelidir. Çünkü hareket, insana çok kere bir mecburiyet gibi gözüküyor. Böylece hareket, felsefenin merkezi yapılmalıdır. Çünkü hayatın merkezi de harekettir. Hareket, insanlar tarafından kâinatın önüne konulan bir meseledir. Dolayısıyla hareket, somut ve sürekli olduğu için âleme de yaygındır.¹²⁰ Dolayısıyla hürriyet şuurda değil harekette aranmalıdır.

Topçu, isyanı harekette görürken harekete geçmeyi de isyan olarak görür. Hareket olmadan hiçbir değişim ve dönüşümün mümkün olmadığını söylerken, insanın kendi eliyle kendisini değiştirmesini de hareket olarak görür. Topçu, şöyle der: “İsyan, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip, bir baş kaldırması olmak bakımından hareket (action)'tir. Düşünce ve inanç da harekettir; hatta bilgi harekettir, çünkü sujenin objeye (benliğin eşyaya) aktif şekilde katılması, onu kendisine mal etmesi anlamında' o da hareket olmaktadır. Hürriyet harekettir; çünkü hürriyet, insanın kendi eliyle eşyayı ve kendisini değiştirmesi demektir.”¹²¹

Topçu'ya göre, hürriyet olmadan hiçbir şey olmaz. Çünkü insanın ferdiyetini ortadan kaldıran her şey iradenin esareti anlamına gelmektedir. İrade tek başına bütün bu problemlerle mücadelede yetersiz kalır. Dolayısıyla bütün meselelere karşı

¹¹⁹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.15.

¹²⁰ Topçu, *Varoluş Felsefesi/ Hareket Felsefesi*, s.47- 48.

¹²¹ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.19.

ferdiyeti kurban etmeyecek şekilde, çevresinde halka halka gelişen otoriteyi sağlamakla bu sıkıntıların çözümü mümkündür. Bu zincirin ilk halkasında aile, son halkasında ise mutlak otoriteden ibaret ilahi iradeye iştirak edilmelidir.¹²² Görülüyor ki, hareket felsefesi bütün bir varlığı harekete icra eden bir felsefedir. Özellikle insan ve din ağırlıklı felsefe yapan bir sistemdir. Bu felsefeye göre, bu sisteme girilmedikçe yani hareket dünyasına girilmedikçe insan tanınmaz. Tek başına düşünce insanın bütünü oluşturmaz. Düşünce dışında da insanı oluşturan şeyler vardır ki işte bu harekettir. Bu felsefeye göre hareketi hayatın merkezine koymak gerekir.

1.1.5. Var Olma Düşüncesi

Varlık türünden -gerek fiziksel, gerek zihinsel (veya ruhsal) anlamda-, varlığın en genel ve en temel niteliklerini soruşturan felsefi disipline varlık felsefesi denir. Varlık felsefesi genel olarak şu soruları sorar: Varlık var mıdır? Varsa ne olarak vardır? Varlığın türleri nelerdir? gibi soruların cevabının aranmasının yanında varlık, oluş, varlık ile oluş arasındaki ilişkiler, değişme, yoktan varlığa gelme veya varlıktan yok olma gibi problemlerin çözümü de varlık felsefesi tarafından ele alınmıştır.¹²³

Varlık felsefesindeki problemleri Topçu'nun da ele aldığını görüyoruz. O, var olma konusunu neden işleme gereği duyduğunu şu sözlerle ifade eder: "Memleketimizde felsefi kültür bu alana çevrilmemiş olduğundan henüz bakir kalan bu konuya ufacık bir ışık serpmeyi uygun bulduk"¹²⁴ diyerek bu konuya girmesinin asıl maksadını açıklamaya çalışır. Topçu, varoluş felsefesinin ülkemizde tanınması gerekli olan bir felsefe olduğu kanaatinde. Onun varoluş felsefesini kendisine yakın hissetme sebebi bu felsefenin özcü felsefeye karşıt bir yakada bulunmasındandır. Onun, varoluş felsefesi hakkındaki görüşlerine baktığımız zaman bu düşünce tarzının ruhu ve duyguyu ön plana çıkarmasını önemseydiğini görebiliriz.

¹²² Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.19.

¹²³ Arslan, s.66.

¹²⁴ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.15.

Topçu, varoluşla ilgili kanaatlerini egzistansiyalistlerin varoluş-öz (varoluşun özden önce geldiğini ve özü sürekli olarak yarattığı) ayırımından farklı bir bağlamda ele alır. Hatta klasik anlamda varlık, öz, varoluş gibi ayrımlara da gitmeyerek kendine özgü bir “var olma” sistemi geliştirir. Topçu, varoluş felsefesini teist ve ateist şeklinde iki kısma ayırır. Teist varoluşçulara Danimarkalı düşünür Soren Kierkegaard’ı örnek verir. Onun için hakikat; objektif, evrensel ve gayri şahsi olanda aranmamalıdır. Hakikat sübjektif olanda, sübjektif olanın ise ferdilikte bulunduğunu ve gerçek varoluşu, akıldan ayrı, ona karşı olarak duyguda aradığı düşüncesine vurgu yapar. Bu anlamda inançlı varoluş felsefesinin ilk düşünürü olarak Kierkegaard’ı kabul eder.¹²⁵ Topçu’ya göre diğer dindar varoluşçu Fransız düşünürler Gabriel Marcel ve Louis Lavelle gibi düşünürlerde teist varoluşçuluğu devam ettirmişlerdir. Ancak daha sonra Jean-Paul Sartre, varoluşu sırf ruhsal realitede değil, ruhsal yapının da gerçek zemini olan biyolojik realitede aramış ise de sonradan ruhçu görüşe doğru bir temayülü benimsediği kanaati taşımaktadır.¹²⁶

Topçu, var olma düşüncesini de felsefi anlayışının temelinde bulunan hareket felsefesi ekseninde ele alır. Topçu, bilhassa Blondel’in etkisiyle düşünsel kavram şemasını hareket felsefesi üzerinden oluşturmuştur. Hareket, onun düşüncesinin temel kavramıdır. Blondel’in aksiyon felsefesinde, insanın kendini aşması, kurtuluşa ulaşma arzusunu ifade eden bir felsefe olduğu için temel konusu insan ve onun varoluşudur söylemini dillendirmesi yine Blondel’in aksiyon felsefesinde kullandığı metodun varoluşsal bir metot olduğunu söylemesi gibi düşünceleri, hareket felsefesinin varoluşsal bir bakış açısıyla okunabilirliğinde bize yardımcı olmaktadır. Bu anlamda hareket felsefesinin varoluşsal bir metot ile okunması insanın hareketi içindeki derin anlam ve amaçlılığını keşfetmek için hareketin analizini gerektirmektedir.¹²⁷

Topçu’nun var olma düşüncesinin şekillenmesinde de Blondel’in etkisini rahatlıkla görebiliriz. Bu sebeple Topçu da var olma felsefesini Blondel’in var olma düşüncesi ekseninde ele alır. Topçu için var olmak, bazen düşünmek iken bazen

¹²⁵ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.14.

¹²⁶ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.14.

¹²⁷ Ercan Yıldırım, “Var Olmak,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), s.156, Ramazan Karaman, *Nurettin Topçu’da Var Olma İradesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.52.

hareket etmektir. Bazen sevmek iken bazen istemek, ben olmaktır. Dolayısıyla var olmayı doğuran birçok sebepten bahsedilebilir. Topçu, ilk anlamıyla var olmayı hareket etmek olarak tanımlarken var olmayı Topçu için sorun teşkil eden neden ise hareket felsefesinin kurucusu Blondel'in, dindar varoluşçu bir filozof olması gösterilebilir. Topçu, düşüncelerini hareket felsefesi üzerinden ürettiğinden, Blondel'in bakış açısından etkilendiğini söylemek mümkündür. Blondel'in varoluşçu bir filozof olmasını, "L'action" tezinin giriş kısmındaki "hayattayım fakat ne hakla! Var olmam benim elimde olmadan varım!" Cümlesi aksiyon felsefesinin çıkış kaygısının var oluşu sorgulamak olduğunu görmek mümkündür. Bir düşünce ve hareket adamı olan Topçu'nun, ontolojik güvenlik alanını esas aldığını görebiliriz. Böylece Topçu, ontolojik yaklaşımını tüm düşünce sistematiğine yedirmiş ve yaşam anlayışını bu varoluşsal düşünceye göre şekillendirmiştir. Onun çağdaş İslam düşüncesi üzerine geliştirdiği felsefesi, var olma düşüncesiyle paralellik arz etmektedir.¹²⁸

Topçu'ya göre var olmak, düşünmek ve hareket etmek demektir. Ancak düşünmek ve hareket etmenin kalkış yeri hatta katalizörü de aşktır. Düşünmek ve hareket etmek, var olmanın Varlık'la irtibatında karşılıklılığı sağlarken, aşk var olan ile Varlık arasındaki dünya şartlarını ortadan kaldırır.¹²⁹ Yalnız insana mahsus olan hareket kendi kendisini ve başka varlıkları değiştirmek demektir.¹³⁰ Bu da ancak hareket etmekle mümkündür. Yine var olmak, istemek ve sevmektir. İstemek harekete geçmeyi gerektirdiğinden burada iradenin de devreye girmesi gerekmektedir. İnsanı da var kılan, var olma iradesidir. Var olmak, isteyişten daha fazla var olma isteği taşıyor. İşte benlik de bu iradenin ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır.¹³¹

Topçu, var olmanın insanın samimi olarak sahip olduğu isteklerin bütününe içine almaktadır. Eğer ben var olmak istediğim değilsem, istediğim sözle değil, arzu ve tasavvurla da değil, fakat bütün kalbimle, bütün kuvvetlerimle, hareketlerimle

¹²⁸ Ramazan Karaman, *Nurettin Topçu'da Var Olma İradesi*, s.52.

¹²⁹ İsmet Özel, *Tahrir Vazifeleri*, Şule Yayınları, 1998, s.95.

¹³⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.15.

¹³¹ Topçu, *Var Olmak*, s.80.

istediğim değilsem, ben var değilim. Çünkü var olmak istemek ve sevmektir. O halde var olmak insanın sahip olduğu isteklerin tümü olduğu söylenebilir.¹³²

Topçu, Alman düşünür Martin Heidegger'i ateist varoluşçulara kapı açan filozof olarak kabul eder. Heidegger'in hakikati tanımak için sebepsiz merak, sıkıntı, şüphe, keder ve can sıkıntısı gibi duygulardan yola çıktığını söyler.¹³³ Öyle anlaşılıyor ki, ateist ya da dindar varoluşçuların kalkış noktaları Topçu'nun irade düşüncesinde ortaya koyduğu bakış açısıyla paralellik arz etmektedir. Topçu'nun irade düşüncesinin varoluşsal bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Çünkü onun iradeyi mistik bağlamda tanımlaması, Gabriel Marcel'in varoluş düşüncesiyle paralellik arz etmektedir. Bunun yanında irade düşüncesini oluşturan unsurlarda duygu ağırlıklı bir yaklaşım gözlenmektedir. Topçu, akli tamamen dışlamasa da o, gerçek düşünüş tarzını sezgi ile başlayan yolda mistik bilgi düşüncesine vardırıarak bilgiyi yaşanması gerekli bir hal olarak düşünmesi ve gerçeğe ancak duyguyla yaklaşılar sözleri ile Kierkegaard'a yaklaşmaktadır. Çünkü Kierkegaard'a gerçek varoluş hadisesini ruhsal hayatta arar. Ona göre hakikat; objektif, evrensel ve gayri şahsi olanda aranmamalıdır. Hakikat subjektif olandadır. Subjektiflik ferdilikte bulunur. Gerçek varoluş, akıldan ayrılan ve akla karşı olan duygunun içerisindedir.¹³⁴ Ateist varoluşçuluğun temsilcilerinden Heidegger'in, hakikati sebepsiz merak sıkıntı ve keder gibi düşüncelerden hareketle araması, Topçu'nun ızdırap düşüncesiyle yakınlık arz etmektedir. Dolayısıyla Topçu, irade üzerine düşünürken ona varoluşsal bakış açısıyla yaklaşmıştır. Topçu'nun varoluşsal anlamda irade yaklaşımının izlerini "var olmak nedir?" sorusuna verdiği cevaptan yola çıkarak bulmak mümkündür. Ona göre var olmak; ben olmak, hareket etmek, düşünmek, sevmek ve istemektir.¹³⁵

Topçu'ya göre, insanda barınan var olma iradesi benliği karşılamaktadır. Dolayısıyla benlik ancak ruh yapısıyla tanımlanabilir. Çünkü ruh, bütün anlamlarıyla insanı temsil eder. Görülüyor ki, Topçu'da düşünen insan, kendi benliğini bulma yolunda olan insandır. İnsanın kendi iç dünyasına çevrili olan yol düşüncenin asıl yoludur ki, insanı ruhun derin tabakalarına ulaştırır. Topçu'ya göre, ruhta insanın

¹³² Topçu, *Var Olmak*, s.16.

¹³³ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.14.

¹³⁴ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.14.

¹³⁵ Topçu, *Var Olmak*, s.15-16.

karakterini oluşturan ve hareketini düzenleyen benliği bulunmaktadır. Topçu, “bir ben vardır bende, benden içeru” sözünde anlamını bulan ben’in ilahi sezgi anlamında benlik olduğunu düşünmektedir. Bu hal insanın kendi öz duygularını temsil eder. İnsan benliğinde var olan bu “ben” ile Allah’a ulaşabilir. Topçu’nun düşünce yapısında bu hal, aynı zamanda irade anlamında da kullanılır. Onun düşüncesinde benlik şeklinde düşünülen irade, insana Allah’ın dostça yardımı olan “ilahi sezgi” anlamında kullanılmaktadır. İnsanın kendisini tanmasına vesile olan da bu “ilahi sezgi”dir. Bu hal ile insan, kendisini Allah’a bir adım daha yaklaştırır. İşte Hallac’ın, “Ene’l-Hak”, Sokrat’ın, “Kendini bilmek” dediği şey bu var olana ulaşma çabasıdır. Bu mistik sezgi ruhun en derin tabakalarından çıkarılmış olup Allah’a götürücüdür. İşte asıl insan burada saklıdır.¹³⁶ Sonsuzluk, sonlu olan varlığın ulaşmasının gerekli olduğu zorunlu hedefidir.

Böylece Topçu’nun irade düşüncesi, hayatın yaşanmasını anlamlı kılmaktadır. Benliğinde saklı olan ilahi özü bulan insanın yaptığı her hareket ahlaki bir konuma bürünür. Topçu’ya göre, insanın sonsuzluğa uzanması, ilk olarak benliğindeki öz duyularına kendi iradesiyle sahip olmayla sağlanır. Bu yüzden insanın kendi duyuları ona toplumdaki değil, Allah’ın yardımı olan ilahi sezgi anlamında da kullanılan kendi iradesinden gelir. Topçu, bu sezgiye “Mutlak’ın İradesi” der.¹³⁷

Topçu’nun varoluşsal düşüncesini hareket, düşünce ve irade şekillendirmektedir. Topçu’ya göre insan, hareket içinde var olmaktadır. Bu bağlamda var olmak hareket etmek demektir. Topçu’ya göre, varoluşsal anlamda hareket, kendi dileğini âlemin dileği yapmaya çalışmak değildir. Aksine âlemin dileğini kendi dileği yapmaya çalışmaktır. Âlemin kalbini, kendi varlığına sığdırmaya çalışmak, gerçek ve hür hareket yolunda ilerleyiştir.¹³⁸ Topçu’ya göre hareket, hayatımızın en önemli ve en zaruri hadisesi olması bakımından önem arz etmektedir. Topçu, var olmanın nasıl ortaya çıktığını şu sözlerle ifade eder: “Var olmak, hareketiyle düşüncesini sonsuzluğa istinat ettirmektir ve insanın samimi

¹³⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.157-158.

¹³⁷ Topçu, *Var Olmak*, s.81.

¹³⁸ Topçu, *Var Olmak*, s.17.

olarak sahip olduğu isteklerin tam bir toplamı olarak düşünmek, istemek ve sevmektir.¹³⁹

Topçu, varoluşçuların dillendirdiği, insanın kendi kendini yapabileceği düşüncesinin aksine, mistik düşüncenin var olmayı irade ile temellendirmesi ve insanın kendisini Varlık'a bırakması anlayışını benimser. Topçu, hareket felsefesinin nirengi noktasını Varlık olarak belirlemiş, insanlar ruhi yükseliş hassasiyetini geliştirdiği takdirde kendileri olabileceklerdir. Bu anlamda Topçu'nun irade düşüncesinin çıkış noktası harekettir. İnsanın gerçek anlamda varlığı hareket etmesine bağlıdır. Topçu'nun gerek "*Var Olmak*" adlı kitabındaki düşünce yapısı, gerekse çağdaş İslam düşüncesinin sorunları ve çözümleri noktasındaki yaklaşımı, iki farklı varoluş anlayışının karşılaştırması gibidir. Egzistansiyalizmin (varoluşçuluk), insanoğlunun kendi kendini yapabileceğini tasavvur eden yaklaşımı ile İslam'ın varoluşu aşk ile ilişkilendirmesi, kişinin kendisini Varlık'a bırakması anlayışı insanların yaşam felsefelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.¹⁴⁰ Topçu'ya göre, işte sorun buradan kaynaklanır. Kendi dileğini âlemin dileği yapmaya çalışmak, âlemin sonsuzluğa uzanan hareketlerine engel olmaktır, kâinatın hürriyetine set çekmeyi istemektir. Aksine, âlemin dileğini kendi dileği yapmayı istemek, âlemin kalbini varlığına sığdırmaya çalışmaktır. İşte gerçek ve hür hareket yolunda ilerleyiş bununla mümkündür.¹⁴¹

Topçu'ya göre hareket, insanın Tanrı'ya iştirak etme gayretidir. (Bu anlamda onun için aşk, varlık ile var olanı aracısız birbirine bağlayan unsurdur.) Topçu'ya göre, tam ve gerçek hareket her defasında en iptidai bir karar ve feragatte bile bütün âleme yayılış, oradan sonsuzluğa geçiş, sonra sonsuzluktan aldığı kuvvet ve bütün âlemden aldığı ibretle aynı zamanda zekâ ve iradenin bütün kuvvetlerini kullanarak tekrar kendi ferdi âlemimize dönüş ve bu noktadan âlemlerle temastır.¹⁴²

Topçu, var olmanın diğer bir anlamını da düşünmek olarak açıklamaktadır. Ona göre var olmak, düşünmek demektir. Topçu'ya göre, düşünmek hareketimizin içselleşmesi ve iç yaşayışımızın sonsuzluğa sığınma halidir. Demek ki düşünce,

¹³⁹ Topçu, *Var Olmak*, s.16.

¹⁴⁰ Yıldırım, "Var Olmak," s.156.

¹⁴¹ Topçu, *Var Olmak*, s.16-17.

¹⁴² Topçu, *Var Olmak*, s.18.

gerçek ve olgunlaşmış bir harekettir; bütün hareketlerimizin başlangıcı ve sonudur. Hareket, her zaman onunla başlanmasa bile onunla nihayetlenir. Kâinatın bütününe bağlanmayan, sonsuzluktan cevap getirmeyen düşünceler düşünce değildir.¹⁴³

Topçu, düşünceyi basamaklara ayırır. Düşüncenin ilk işlevi insanı tabiata yakınlaştırmaktır. İkinci basamakta ise, insanı âleme değer kazandıran bir varlık konumuna yükselterek, ahlakiliğe kavuşturacak değer hükümleridir. Üçüncü basamakta, aşk ve ihtiras yoluyla varılan düşünce vardır ki, bu düşünceyi içsel bir tecrübe yaşayarak, insanın kendi benini geliştirmesi ve kendi iç âleminde yeni derinlikler oluşturması ile ulaşılabilir. İnsanın aşk ve ihtiras yoluyla ulaştığı bu düşünceye ancak şahsiyetini darlıklardan ve içindeki şüphelerden kurtarması ile bu hale ulaşması mümkündür.¹⁴⁴

Topçu'ya göre aşk ile tanıyış, kâinatı bölmeyerek, bütün halinde, kendi öz yapısı içinde tanıyıştır. Bu bağlamda, aşk ile tanıyış, insanın kendisi hakkında bir düşünselliği ifade eder. İnsan aşk ile kendisini Allah'a bir adım daha yaklaştırır.¹⁴⁵ O, sonsuzluğu, sonlu olan varlığın ulaşması zorunlu olan hedefi olarak görür.¹⁴⁶ Topçu'nun düşüncesinin bütününde sonsuzluğa ulaşma düşüncesinin etkisini hissetmek mümkündür. Dolayısıyla onun var olmayı düşünmek olarak addetmesinde de sonsuzluk düşüncesinin etkisi görülmektedir. Bu bağlamla hareket edersek, son basamakta düşünce ile hareketin birleştiği bir alan vardır ki Topçu buna "hareketle düşünme" der ki, bu yeni bir kavramdır. Hareketle düşünme, kendisini Tanrı'ya teslim eden insanın, hırs, menfaat, kin ve hasetten arınarak, yeryüzündeki ağırlıklardan kurtulması durumunu temsil eder. Dolayısıyla Topçu'nun düşüncesinin son noktasında teslimiyet söz konusudur. Bu şekilde kendisini düşünce vasıtasıyla sonsuza teslim eden kişi âlemdeki birliği yakalayarak ayrılıkları ortadan kaldırmıştır. Görülüyor ki, insan ancak hareketle düşünüş halinde "kendini âlemden; âlemi de kendinden ayıramayacaktır."¹⁴⁷

¹⁴³ Topçu, *Var Olmak*, s.18.

¹⁴⁴ Topçu, *Var Olmak*, s.19.

¹⁴⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.158.

¹⁴⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 166.

¹⁴⁷ Topçu, *Var Olmak*, s.19-20.

Topçu'ya göre, gerek birey olarak şahsiyet kazanamayışımızın, gerekse toplum olarak ideal değerler yaratamayışımızın temel sebebi, hareketle düşünüş haline ulaşamayışımızdır. Topçu, bütün düşünce yapısında birliği istediği gibi düşünce yapısının merkez kavramı olarak da sonsuzu almış ve insanın düşüncesini sonsuza vardırması gerektiğini vurgulamıştır. Topçu, hareketini sonsuza ulaştıran kişinin ahlakiliğe kavuşacağını düşünür. Böylece düşünmek, ahlak için istenen bir hal olmuş olur. Zira düşüncesini sonsuza ulaştıran insan, varlıklar arasındaki görülen ayrılıkların aslının olmadığını fark edecek ve birliğe kavuşacaktır. Bu bakımdan Topçu'nun düşüncesinde sonsuz, işlevsel bir konumdadır. Bu anlamda sonsuzluk, insana şahsiyet kazandırırken, topluma ise huzur ve güven kazandırır. Topçu'ya göre, düşüncesinde sonsuzu yakalayan toplumda, insanlar arasında başkalıklar aynada görülen hayal gibi aldatıcı olacaktır. Dolayısıyla gerçek anlamda var olmak Topçu'ya göre hareketi ile düşüncesini sonsuzluğa istinat ettirmek ve kendi varlığını sonsuzlukta aramak demektir.¹⁴⁸ Topçu'nun sonsuzluktan kastı ise Tanrı'dır. Topçu, hareketle düşünme, insan için hakikati elde etmede kullanırken, aklın üst basamağında da kalbi bilgi dediği vahiy ve sezgi kaynaklı düşünce bulunur. Bu bağlamda, onun düşünce yapısında hakikate ulaştıracak en esaslı vasıta, insanın kalbi bilgisinde ortaya çıkan imandır. Demek ki iman, ihtiraslardan ve toplumun olumsuz etkilerinden korunmuş düşüncedir.¹⁴⁹

Blondel'in var olmak, istemek ve sevmektir sözünden hareketle Topçu, var olmayı dua şekline bürünen irade anlamında da kullanır. O, duayı, insanın hareketini Allah'a ulaştıracak bir vasıta, iradenin kendi kendine yeterli olmadığını kabul etmesi ve kendi dışındaki sonsuz kudrete sığındığı an başlayan bir istek olarak görür. Dolayısıyla dua, insan iradesinin kendi yetersizliğinin farkına vardığı bir hali karşılar. Dua, insanın kendi akli yetisiyle ortaya çıkardığı imkân ve çarelerin yetersiz olduğunu fark ediş anı olarak anlaşılmalıdır. Bu düşüncelerden hareketle Topçu'nun düşünce yapısında dua, yetersizlik halinde olan insanın, isteyen iradesi anlamına gelir.¹⁵⁰ Topçu'ya göre, insanın duasının kabul edildiği an sürünen ben ile kurtarıcı Ben'in birleşmesine vesile olur. Sürünen ben insan iken, kurtarıcı ben ise Tanrı'dır. Bu bağlamda insan ile Tanrı farkı irade ile ortadan kalkarak irade birliği sağlanmış

¹⁴⁸ Topçu, *Var Olmak*, s.18-20.

¹⁴⁹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.87.

¹⁵⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.80.

olur. Topçu'ya göre insan ancak dua ile Allah'a ulaşır. Allah tarafından kabul edilerek gayesine ulaşan dua halini Topçu şu şekilde tasvir eder: "Gayesine ulaşan duada ruhtaki bütün dilekler, bir nehre karışan küçük ırmaklar halinde, mutlak iradede eriyip kaybolur. Artık onun için ne elem ve ne bunaltıcı dilek nede fenaya çevrili elemler kalmıştır."¹⁵¹ Çünkü insan artık kendi benliğinden ayrılmış Allah'la birleşmiştir.

Topçu'nun düşüncesinde bu şekilde yapılan dua, bütün iradesiyle Allah'a teslim olmaktır. Topçu'ya göre dua teslimiyet şeklinde ortaya çıkar. Bu anlamda dua, geçici ve anlamsız hislerden, ihtiraslardan, menfaat, alışkanlık ve taklitten kurtulmak için Allah'ın yardımını dilemek anlamında alınır. Ona göre dua, aslında insanın hoyrat benliğinden kurtulmak için, Allah'ın yardımını istemektir. Teslimiyet, insanın toplumun ve kendisinin esiri olmaktan kurtulduğu bir haldir. Aynı zamanda insan teslimiyetle kendisini anlamsızlığın içine sürükleyebilecek, korku, şüphe, ölüm ve yokluk düşüncelerinden kurtarabilir. Yine insan, Allah'a teslimiyette kendi benliğini tanıma kazancını elde eder. Bu anlamda kaderi kucaklamak, kendi hayatının hakikatini yaşamaktır. Belki de hayatı anlamlı kılan unsurlardan biri de teslimiyet ile ortaya çıkan dua hali olmaktadır.¹⁵²

Görüldüğü gibi Topçu, var olmak ne demektir? Sorusunu cevaplamaya çalışır. Oysa var oluş bir kavram değil, belki her türlü afakîliğin (dışsallığın) ötesini gösteren bir işarettir. O bütün tasavvurların ötesi olan şeydir. İnandığımız varlık, bir, âlemşümul, sonsuz ve aşkın var kıldığı eşsiz bir varlıktır. Biz ise onun en mükemmel parçasıyız. Öyleyse var olmak, Allah'ın hizmetinde olmaktır¹⁵³ diyerek felsefesinin esasını ortaya koyar. "Hareket ediyorum, düşünüyorum, birliği seviyorum, o halde varım."¹⁵⁴

¹⁵¹ Topçu, *Var Olmak*, s. 81.

¹⁵² Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.144.

¹⁵³ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.102.

¹⁵⁴ Topçu, *Var Olmak*, s. 20.

1.2. Tasavvuf Felsefesi

1.2.1. İman Düşüncesi

Topçu'nun iman düşüncesine geçmeden önce imanın ne olduğuna kısaca değinmekte yarar olacaktır. İman çeşitli şekillerde tanımlanabilen çok yönlü ve çok boyutlu bir kavramdır. Onunla ilgili olarak ortaya konan tanımların her biri, tanımlayan kişinin dini ve felsefi anlayışını doğrultusunda değişmektedir. Yine de inanın ne olduğu ile ilgili genel bir tanımını vermekte fayda olacaktır. İman, sözlükte birinin söylediği sözü tasdik etmek, söylediğini kabul etmek, gönül huzuru ile benimsemek, karşısındakine güven vermek, korkusuz olmak, doğrulamak, şüpheye yer vermeden kalpten tasdik etmek, eman vermek ve emin kılmak gibi anlamlara gelen "emn" kökünden türemiş bir mastardır.¹⁵⁵

İstılahta iman, Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği ve zarurat-ı diniye olarak bilinen hükümleri, haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul etmek, bunların gerçek ve doğru olduğuna inanmak demektir.¹⁵⁶ Bir başka tarifile, dini bir çerçeve içinde, evreni yaratan ve yasalarını koyan bir tanrının varlığını kabul etme tavrı ve tanrının güvenliği altına girmekten doğan emniyet duygusudur.¹⁵⁷ İman, bir şey, bir varlık, bir değer hakkında, bilgiden bağımsız olarak benimsenen ve herhangi bir karşı-bilgi ile ortadan kaldırılması söz konusu olmayan, insan ruhunun ayrı bir planına ait olan orijinal bir zihin etkinliği veya ruhsal-iradi bir tasdiktir.¹⁵⁸

Topçu'nun iman düşüncesinin şekillenmesinde Blondel'in etkisi yadsınamaz. Blondel, İman ile akıl arasındaki etkileşimden bahsederken üç kanıt kullanır. İlk olarak, akıl ile iman arasında büyük bir zıtlık vardır ve biri diğerine feda edilir. İkinci olarak, ikisi arasında ilk bakışta gözükmeyen derin bir ahenk vardır. Son olarak ise, aklın kendi yetersizliğini görerek deruni boşluğunu iman tarafından doldurmaya izin

¹⁵⁵ İbn Manzur, *Lisan'ül Arab*, Beyrut, Dar'us-Sadr, 1990, c.11 ve 13, s.23, Zemahşeri, *Esas'ül Belağa*, Kahire, Daru ve Metbau Şibe, 1960, s. 20-21.

¹⁵⁶ Fikret Karaman, "İman," *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 3. Baskı, Ankara, DİB Yayınları, 2007, s.315.

¹⁵⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s.503, Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999, s.217.

¹⁵⁸ Arslan, s.13.

verdiği kabul edilir. İlk iki argümanı (kanıt) savunan birçok filozof olmuştur. Ancak üçüncü yolu ilk teklif eden Blondel'dir. Blondel'e göre iman, insana aklın vermediği bir şeyi vererek onu tamamlar. İman ve akıl birbirine zıt değil, birbirinden ayrı değil birbirinin tamamlayıcısıdır. Akıl kendi eksikliğini görerek imana başvurur. Ona göre, ne akılsız imana gidilir, ne de imansız akılla hakikate ulaşılabilir.¹⁵⁹

Topçu, imanı, varlık ve düşüncenin bütün kuvvetleriyle kendi konusunu kucaklayan benliğin kabarıp büyümesi hali¹⁶⁰ olarak tarif ederken imanın mahiyeti bakımından sanatta, ahlakta ve dinde olduğu gibi her cüz'i bilgiyi aşan konuda bir iman vardır. Lakin onlarda gayesini bulan birliğin imanı yerine, sanat, şuuru gayesiz temaya mahkûm eden birçokluğun imanı olarak görür.¹⁶¹

Topçu, imanı estetik iman ve mistik iman diye ikiye ayırır. Estetik iman ile mistik iman arasındaki ayrımı ise şöyle açıklar: “Birincisinden sanat iradesi, ikincisinden din iradesi doğar. İman, varlık ve düşüncenin bütün kuvvetleriyle kendi konusunu kucaklayan benliğin kabarıp büyümesi halidir. İradenin Allah'tan ibaret olan sonsuzluğa doğru yolculuğunda, Allah'a daha yakın bir temaşa durağı teşkil eden sanat hayatı, dini imanın eşğine kadar ilerlemektedir. Ancak sanat her ileri hamlesinde dinin kucağına atılmak istemektedir. İmanın kaynağından doğan sanat iradesi, bizi realitenin üstünde yaratıcı iktidara sahip kılmaktadır” diyerek imanın kaynağından beslenen sanata derinlik kazandırmaktadır. Şüphesiz insanın aşkı tanınmasıyla ortaya çıkan imanın estetik biçimi, iradenin zorunlu olarak tabiata doğru yönelmesine yol açmaktadır.¹⁶²

Topçu'ya göre, biricik gerçeklik “din”dir ve bu din'e ise ancak iman kapısından girilebilir. İman ise, kalbin gösterdiğine uymaktır. Çünkü kalp yollarının hepsi, insanı Allah'a ulaştırıcı vasıtalarlardır. Topçu'nun düşüncesinde akıl ile iman arasında bir zıtlığın varlığından bahsedilemez, O, akli imana giden yolun ilk başlangıcı olduğu için akli önemser, fakat ona gereğinden fazla değer atfetmez. Ona göre, düşüncenin doruk noktası imandır. Bu bağlamda insan, varoluşsal anlamını ve

¹⁵⁹ Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1995, s.16-17.

¹⁶⁰ Topçu, *İşyan Ahlakı*, s.148.

¹⁶¹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.81.

¹⁶² Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.60.

hakikati, iman sahasında bulur ve yaşar. Topçu'ya göre iman ile ulaşılabilecek olan din sahasında kişi kendini tanıyacaktır.¹⁶³

Topçu, insanın ruh ve beden olarak iki ayrı formda düşünülmesine karşı çıkar ve ruhu bütün haliyle insan anlamında kullanır. Topçu'ya göre “yalnız hissetmek, yalnız zekâ ile ölçmek ve yalnız bedenın ihtiraslarıyla kımıldanmak insanı Hakka ulaştırmaz. Çünkü vücudumuz da ruhtan ayrı değildir” sözüyle bu gerçeği dile getirmektedir.¹⁶⁴

Bu bağlamda Topçu, iman kavramına da bütünsel bir anlayışıyla yaklaşır. Topçu'da iman, akıl, sezgi ve inançla varılan kalbi bir bilgidir. Böylece iman, insanı din sahasına ulaştıracak ve hakikate vardıracaştır. Topçu'ya göre iman, “yalnız şuurun değil, yalnız vücudun değil, yalnız kâinatın değil, bunların hepsinin birlikte yaşanmış bütünüdür ve “Hakikat”ın ta kendisidir” ve yine “hakikat, duyulduğu, yaşandığı, düşünüldeği gibi bizi harekete sürükler ve onun hareketinin önüne hiçbir şekilde geçilemez”¹⁶⁵ diyerek hakikatin gerçekte ne olduğunu tanımlamaya çalışmıştır.

Topçu'nun düşüncesinde sanat ile iman arasında bir ilişkinin varlığı göze çarpmaktadır. O, sanatı işlerken imanın yanında sonsuzluk kavramını da kullanmaktadır. Topçu'nun, sanatın kaynağına imanla birlikte sonsuzluk iradesini koyması, kendine has, fevkalade ve dikkate değer bir görüştür. Arkasından onun din, ahlak ve bütün bir hayatla kurduğu ilişkileri orijinaldir. Ve nihayet sanatı önce mistik imanın içinde mütalaa edip sonra fikri gelişmesine paralel olarak sadece dinin eşiğine kadar yükseltici sayması ve buna karşılık yalnızca “estetik iman” sınırında tutuşu, onun bu konudaki fikri tekâmül seyrini göstermesi bakımından kayda değer görülmelidir.¹⁶⁶

Topçu'ya göre iman, her şeyden önce insandaki bir inancın devamı ve uzantısı demektir. İnanıcı, benliğin tanınacak objeye sahip olması ve onun

¹⁶³ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.89-90.

¹⁶⁴ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.90.

¹⁶⁵ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.90-91.

¹⁶⁶ Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, s.56.

özümsemesinden, suje ile obje (özne ile nesne) nin birliğinden ibaret olan bilginin üstün şekli olarak tarif eder. Onun tarifinde inançla iman arasında bir mahiyet farkı değil, sadece bir derece farkı vardır. Bir inancın iman haline gelebilmesi için, insanın ruhunda süreklilik kazanması ve hayatına da hâkim olması gerekir. İman, ruhun alanını tek başına kaplamak üzere diğerlerini gözden düşürerek gelişen bir inançtır. İman, inançtan, işte bu, ruhu tek başına kaplama özelliğiyle ayrılır. Varlığın sahip olduğu bütün kuvvetlerle kendisinden başka birine kendini teslim etmesi anlamında iman, aşkla aynıdır. Merhametsiz aklı ilim, mesut etmeyen sihirbazlık, merhametsiz duygu, azap ve sefalet olduğu gibi merhametsiz sevgi, kibir, merhametsiz aşk, cinnet ve merhametsiz ihtiras ise zulümdür. Kısaca merhametin olmadığı yerde insan yoktur; dolayısıyla bilgi yoktur diyerek¹⁶⁷ merhametin insanın hayatındaki rolü ve önemi üzerinde durmaktadır.

Topçu'ya göre inanç ise, benliğin eşya üzerindeki hareket ve etkisidir. İnanç, gerçek, tam ve yaşanmış bilgidir. Bu bilgi benliğin eşyaya sahip olması, onunla birleşmesidir. İnanç, benliğin eşyanın hayatına alelade bir katılması değil, inanç bizzat eşyaya sahip olmaktır; eşyanın hayatının benlikte, yani insanda yaşamasıdır. İnanç, hakiki bir bilgi, şahsi ve taklit edilmemiş bir bilgidir. İnançta ferdi iradenin payı, normalde zannedildiğinden çok daha büyüktür. İnsan hakikate beden ve ruh olarak, ancak “varlığın bütünü” ile gidebilir¹⁶⁸ diyerek beden ile ruhun ayrılmazlığına dikkati çekmektedir.

Topçu, düşünce ve inanç ekseninde polemiğe (tartışma) girmeksizin bir açılım peşindedir. Yakından takip ettiği ilim adamlarının inanç tanımlarını anmaktadır. Ona göre inanç, ne Pascal'ın sandığı gibi beden, akıl ve dinin ayrı ayrı hakikatleri ve bu hakikatler arasında ki uçurumdur. Ne Kant'ta olduğu gibi saf akıldan doğan bilgi ve düşünce ile pratik aklın eseri olan iman ve ahlak ikiliği söz konusu ve ne de Fichte'nin zannettiği gibi aklı inkâr veya mahkûm ederek inanca varmak mümkündür. Bunların düşüncesinden farklı olarak Topçu'ya göre ise, inanç düşünceden ayrı bir insanî kabiliyet değil, aksine düşüncenin kaynağıdır. Yani inanç, benliğin eşya üzerindeki hareketidir. Düşüncenin, dolayısıyla inancın hareketi zorunlu olarak bir ıztırapla birlikte bulunur. İztiyatsız ne hür bir hareket, ne de hakiki

¹⁶⁷ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.142.

¹⁶⁸ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.131.

bir düşünce ve inanç vardır diyerek kişinin hür bir harekete, hakiki bir düşünceye ve kemale ermiş bir inançta sahip olmak için çekilen ızdırabın nasıl bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶⁹

Sonuç olarak İslam ahlakının hürmet, merhamet ve hizmetten oluşan üçayaklı bir kaide olduğunu belirten düşünür bunlara destek olarak da sabır, şükür ve aff'ı gösterir. Kur'an'ın ruhuna hâkim olan bu ahlak kaideleri, imanımızın asıl şartlarıdır. O, düşünmeyle bilgiyi birbirinden ayırmış ve duyarak düşünmeyi iman ile tanımlama yoluna gitmiştir. O, imanı, insanı taklitten kurtararak özgürlüğe kavuşturacak düşünce olarak görür. Çünkü iman, din hayatında kendisini ortaya çıkarır. O, imanı, insana vahiy ve ilham ile bildirilen bilgi olması hasebiyle en sağlam hakikat olarak görmektedir.

1.2.2. Tasavvuf Düşüncesi

Tasavvuf, nazarî ve aklî bir ilim olmaktan ziyade daha çok manevi tecrübeye dayanan bir ilim olduğundan, üstünde ittifak edilen bir tarifi bulunmamaktadır. İlâhî ve ruhani âlemin binlerce tecellisini taşıyan tasavvufî faaliyet, özü itibariyle dile getirilmekten uzaktır. Bu hususta söylenecek sözler, bu oluşu ifade zaruretinin getirdiği mecburiyetin ürünüdür. Dolayısıyla bir yaşam tarzı, bir hâl olan tasavvufu, her sufi, içinde bulunduğu hâle, mizaca, mertebeye ve tasavvufî anlayışına göre tanımladığından tasavvufun pek çok tarifi ortaya çıkmıştır.¹⁷⁰

Tasavvuf kelimesinin kökü hakkında pek çok görüş olduğundan bunların hepsini burada zikretmeyeceğiz. Tasavvuf, sözlükte; yün giymek, saf olmak, sof giymek, ilk safta bulunmak ve suffa ashâbı gibi yaşamak gibi anlamlara gelir. Bir terim olarak ise tasavvuf, baştanbaşa edep olup kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemektir. Nefse karşı girilen ve barışı olmayan bir savaştır. Herkesin yükünü çekip, kimseye yük olmamaktır. Hak ile birlikte ve Hakk'ın huzurunda olma hâlidir. Hakk'ın seni sende öldürmesi ve

¹⁶⁹ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.87.

¹⁷⁰ Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 2000, s.28-29.

kendisiyle yaşatmasıdır. Keşf ve temaşa hâlidir. Temiz bir kalp ve pak bir gönül sahibi olmaktır. Nefsinden fâni, hak ile bâkî olmaktır, kâmil insan olup Hakk'a ermektir. Tasavvuf, ahlak, gönül terbiyesi ve ruh temizliğidir. İnsanın iç dünyasının güzelleşmesi ve neticede Allah'a âşık olmasıdır.¹⁷¹ Bir başka açıdan tasavvuf, kişiye Allah'ı görmüşçesine ibadet etme hazzına erişmesinin yolunu gösteren ilimdir.¹⁷²

Topçu'da dini ahlâk ile tasavvufî din anlayışı iç içe geçmiştir. Daha doğrusu dini ahlâkın tasavvuf ahlâkıyla teşekkül etmiş hali isyan ahlâkının da en önemli ayağını oluşturur. İslam düşünce veya ilim geleneğinde de tasavvuf bilimi İslâm ahlâkının incelediği bir disiplin olduğunu görebiliriz.¹⁷³

Topçu, "Hareket, insan ile Allah'ın bir terkidir"¹⁷⁴ diyen Blondel'in anlayışıyla, Fransa'da tanıştığı ünlü oryantalist Massignon'un; "insan ruhu ile Tanrı arasındaki birleşmenin İslamiyet'in kutsal kitabına yabancı olmadığı, tasavvufun İslamiyet'in özünde bulunduğu ve İslam tasavvufunun Hıristiyan ve Hint mistisizminin bir kopyası olmayıp özgün bir düşünce olduğu"¹⁷⁵ tezlerini beraber işlemiştir. Massignon'un da üzerinde geniş araştırmaları olduğu, kendisinde isyanı, ahlâkı, hareketi, iradeyi ve sorumluluğu bulduğu Hallac-ı Mansur'u sıra dışı bir şekilde ele almış, Massignon'dan aldığı bilgi, birikim ve kavramları yeni bir muhtevaya dönüştürmüştür. Topçu'nun Hallac-ı Mansur'u nereye koyduğu ve ahlâk felsefesine çok önemli bir temel teşkil eden tasavvufî düşünceyi nasıl kavramsallaştırdığına bakmadan önce şunu ifade edebiliriz. Topçu'nun ahlâk felsefesi, o'nun insana bakışını temellendirdiği gibi, sosyo-kültürel düzleme dair düşüncelerini, siyasal ve iktisadi alanlardaki meselelere olan getirdiği eleştirileri ve çözüm önerilerini de büyük oranda belirlemiştir.¹⁷⁶

¹⁷¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2000, s.513-514, Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, İstanbul, 2002, s. 16.

¹⁷² Mehmet Canbulat, "Tasavvuf," *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 3.Baskı, Ankara, DİB. Yayınları, 2007, s. 634.

¹⁷³ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2006, s.16.

¹⁷⁴ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.45.

¹⁷⁵ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.132-133.

¹⁷⁶ Necmeddin Kemal, *Nurettin Topçu'nun Düşüncesinin Kaynakları ve Kapitalizme Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009, s.21.

Topçu'ya göre mistisizm, İslâm'da tasavvuf şeklinde gözüktü. Çünkü, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşadığı asırda, zühd hayatını seçen ilk mutasavvıflar tasavvufu, ahlâki temizlenme yolu olarak ortaya koydular. Ancak daha sonra zaman içinde değişikliğe uğradılar.¹⁷⁷ Topçu, mistik¹⁷⁸ hayatı, dinin kaynağı olarak görürken çokluktan birliğe kavuşma veya ruhun Allah'la birleşmesi dediğimiz dine ulaştırıcı denemenin, ancak mistik denemeyle mümkün olabileceği görüşündedir.¹⁷⁹ Ona göre, mutasavvıf veya mistik, ruh için kanun ve kaide tanımayan birisi değildir. Her dinin, diğer dinlerle müşterek hayat kaynağı olan ruhtan Allah'a götürücü mistik cevherine sahip olmanın kaideleri, metotları bulunmaktadır. İslam dini de mistisizmin hayat kaynağını bağrında yaşatmaktadır. Zira her dinin özü mistisizmdir¹⁸⁰ diyerek mistisizm ile din arasındaki ilişkiye dikkati çekmektedir.

Topçu, İslam tasavvufunu, Kur'an'dan kalp ilmini çıkaran felsefe,¹⁸¹ bir kalp terbiyesi ve aşk psikolojisi¹⁸² ve İslâm'ın ahlâki özünü mistik tecrübenin konusu yapan derin bir felsefi yaşayış¹⁸³ olarak tarif eder. Tasavvuf, esasında ahlâki bir temizlenme yoludur. Bu temizlenme işi insan olan varlığımızdan hareket ederek Allah'a kadar götüren bir yolculuğun sonucudur. Tasavvufun esasını çile ve riyazet ile murakabe edilen bütün bir hayat boyunca elde edilen ruh temizlenmesi teşkil eder. Sofilikten gaye ahlâkî temizlenmedir. İlahi tecrübeyi kalp yolundan geçirerek yapmak ve İslam'ın gerçeğini yaşamaktır.¹⁸⁴ “İslâm dini, mistisizmin hayat kaynağını bağrında yaşatmaktadır dedikten sonra şöyle devam ediyor; ahlaki tecrübeyi nefsinde yapanlar mutasavvıflardı. Ancak tasavvuf İslam'ın ruhunu yaşattığı halde şekilci dindarlar, sahte şeyhler ve kaideciler onun sesini boğdular” diyerek dönemindeki bu şekilci grupları tutarlı bir şekilde tenkit etmektedir. Topçu,

¹⁷⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.186.

¹⁷⁸ Topçu, Batı düşüncesinden mülhem mistisizm ile daha çok doğu, özellikle İslam medeniyetine ait olan tasavvuf kelimelerini aynı anlamda kullanmıştır. Mistisizmin her ne kadar Batı'ya ait bir epistemolojik ve semantik arka planı olsa da Topçu, bu kavramı doğu-batı veya İslam ve öteki bağlamından çıkarıp batılı kavrama doğulu, doğulu olan kavrama da batılı gözüyle bakmıştır. Bu bakışın arkasında daha üst bir dil olarak ahlâkçı, aşkın, idealist, anti-pozitivist, anti-kapitalist felsefi bir çerçeve vardır.

¹⁷⁹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.67.

¹⁸⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.126.

¹⁸¹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.132.

¹⁸² Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.178.

¹⁸³ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.60.

¹⁸⁴ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.132.

tasavvufa karşı değildir. O tasavvufun gerçekte nasıl olması gerektiğini bildiği için yaşadığı toplumda olanı tenkit etmiştir.¹⁸⁵

Topçu'ya göre, İslam rönesansı ahlaki feyzini, İslam'ın özü halinde Hz. Muhammed'in samimi tarikatı olan tasavvufta verdi. Tasavvuf, esaslarını Kur'an'da bulduğu derin bir insan felsefesini ele almıştır.¹⁸⁶ Dini bir irşad mesleği olarak da ele alan ve gerçek din adamı olarak mutasavvıfları gören, Topçu, Anadolu romantizminin temel ve ruhunun da tasavvufta barındığı kanaatindedir.¹⁸⁷

Topçu'ya göre, insanın ancak sahip olduğu hürriyetle Allah'ın sırrını veren mistisizme ulaşabileceğini söyler. Allah'a ulaşmaya denemeyi aşk içinde ve dini imanın en keşif halde tecrübesini yapanların ancak büyük mistikler olduğu kanaatindedir.¹⁸⁸ Topçu, mistisizm ile ilgili olarak şöyle devam eder: "Mistisizm, dinî yaşayışta en yüksek merhaleyi teşkil eder; ruh içten ve doğrudan doğruya Allah'la birleşmesinin mümkün olduğunu kabul eden doktrindir. Bu birleşme, normal düşünce ile insanın tabii varlığına yabancı olan ve birbirinden ayrılmayan yeni bir varlık ve düşünce hali meydana çıkarıcıdır. Mistisizm'in esası şundan ibarettir. Hayallerle kavramlar, realiteyi tanıtabilmekten uzaktırlar. Hakikate temas edebilmek için, duyularla tanınabilen eşyanın zekânın eseri olan tasavvurların ötesine geçmek lâzım geliyor. Zira bütün bunlar realiteyi örten perdelerdir. Bu perdelerden kurtulabilme için insan perhiz ve zahitlik yoluyla nefsinden ve eşyadan sıyrılmak zorundadır."¹⁸⁹

Topçu, tasavvufu üç merhaleye ayırır. Birinci basamak, insani olan hareketlerimizden bizi çıkarıp, Allah'a yaklaştıran tasavvufun riyazet ve feragat devresidir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkâr basamaklarını atlayacaktır. İnsan, kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer birer ve şuurlu bir teslimiyetle terk eder. Terk hali, onun ruhunda önce bir istek, bir iştihak ve bir irade halinde parlar. İlk riyazetlerle işe başlayan derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun temaşası ile karşılaşır. Manzara yok, şekil ve suret yok. Lakin deruni bir ihtişam, manzara imiş gibi etrafa yayılan bir mana, dünyamızı karartıda bırakan içsel

¹⁸⁵ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.58.

¹⁸⁶ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s. 74.

¹⁸⁷ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.85.

¹⁸⁸ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s.248.

¹⁸⁹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s. 214.

bir aydınlık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi ruh atletini kendinden geçirir. Onda dünya yükünü inkâr sevgisi başlar.

İkinci basamakta evlattan ve irşaddan geçme hali gerçekleşir. Evlattan geçme bir gönül yakısıdır, irşaddan geçme ise akıl yakısı. Onları yaralarına yapıştırır, çeker ve koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlat, Allah'ındır. İrşad ise, bütün kibirlerin hamalı olan zavallı aklın herzeleri.

Üçüncü basamakta ise duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi mahiyet değiştirmedir. Derviş, dini denemenin bu basamağında, bizim çok ve rengârenk duyularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu verici hadiselerin karşısında duygusuz kalır; adeta kaskatı bir varlık kesilir. Topçu'nun tasavvufî görüşünün şekillenmesinde Mevlana'nın vahdet-i vücut ile ilgili düşüncesinin etkisini açık bir şekilde görmek mümkündür.¹⁹⁰ Çünkü Topçu'nun Mevlana için söylediği, "İslam'dan sonra peygamber gelmedi. Lakin onun işini tamamlayan mücedditler (yenileyici) gönderildi. Mevlana onların en büyüklerindedir"¹⁹¹ sözüyle bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Topçu, tasavvuf ile şeriati, dinde birbirine paralel olan iki ayrı yol olarak kabul etmez. Tasavvufu, dinin özü ve çekirdeği, şeriati ise onu muhafaza eden kabuğu olarak görür. Demek ki, tasavvuf ile şariat birbirinin alternatifi değil, birbirinin tamamlayıcısıdır. Topçu'ya göre mutasavvıf, kendisine Allah'ın lütfü olan tabiat varlıkları içinde, her şeyi tabiata bağışlayıp imtihanında başarı kazanmak isteyen insandır. Allah, hayat nimetlerini bize bağışlayan iktidara nasıl sahipse, mutasavvıf da onları başkalarına bağışlayabilecek iradeyi kendinde bulan bir atlet gibidir. Dolayısıyla, tasavvuf ehlinin tuttuğu riyazet yolunun gerçek bir atletizm olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹²

Topçu, İslam dünyasının siyasi, kültürel ve dini açıdan çok sıkıntılı ve karışıklık içinde olduğu bir dönemde yaşayan Mevlana'yı örnek bir mutasavvıf olarak kabul eder. O'na göre, Mevlana'da İslam dininin gerçek ve içten anlayışını

¹⁹⁰ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.142-146.

¹⁹¹ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.161.

¹⁹² Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.133.

bulmaktayız. O, bize dinin statik olan kalıp tarafından ziyade, dinamik olan özünü anlatıyor. O'nda ruhun gayesi olan hürriyet kalıplarını kırıp Allah'a götüren en doğru yolu kendi içinde bulmaktır. Kayıtlardan kurtulan tam manasıyla hür adam, onun aradığı ideal insandır. Bu yol, İslam'ın gerçek yoludur.”¹⁹³

Topçu, “Gülistan'ın ağır başlı kalender hâkimi, Mesnevi'de muzdarip ve haşin bir simaya bürünmüşken diğer taraftan Mesnevi'nin diğer kuvvetli tarafı da, Goethe'yi düşündüren muhteşem romantizmidir. Yedi yüz yıldan beri milyonlarca ruha ateş veren mistik lirizm, Türk romantizminin ilahi kapısı olmuştur” diyerek Mevlana'nın şahsiyetinde şarkın büyük hâkimi Sadi ile Batı romantizminin zirvesi sayılan Goethe'yi bünyesinde birleştirdiğini söylemektedir.¹⁹⁴

Topçu'ya göre, ahlakî tecrübeyi nefsinde gerçekleştiren kişiler mutasavvıflardır.¹⁹⁵ O, Tasavvuf nedir? Sorusuna şöyle cevap vermektedir: “Hakikatte o, insan ilmidir. Âlemden sıyrılarak kendi ruhuna çevrilen insanın içsel hayat denemesi ve Allah'ın yolundaki ilerlemesidir. Tasavvuf insan hakikatlerinin kapısıdır. Kur'ân-ı anlayan ve gerçek imanın yolu olarak onu bizzat yaşayanlar mutasavvıflardır. İslâm'ın uyanış çağı, bilhassa makinenin insan ruhunu boğduğu asrımızda, eşyadan ve maddeden ruha yani insana dönüşün sırrını sunacak olan tasavvufun ahlâk dünyamızda zaferi ile açılacaktır. Bugün İslâm cemaatinde yalnız cemaat halinde olmanın gücü ve sönük sevinci kalmıştır. Bu gücü istismar edenler hayâsızlığı tam bir seferberlik bayrağı halinde yükselterek, doymadan hırs ve menfaatlerini aşırı bir iştiha ile tatmine çalışıyorlar. Zamanımız, İslam'ı habis yüzlerine maske yapan ve hırslarını tanrılaştıran zenginlerin, haksız ve zalim saadetlerini devam ettirmek için, bir yandan İslâm maskesini kullanırlarken öbür taraftan masona da, zalime de, şerire ve müraiye de el uzattıkları devirdir. Bu devri kapatmakla başlayacak olan İslâm'ın uyanış çağı peygamberler devrinin ahlâk ve imanı ile dünya ilim ve felsefesinin ulaşabildiği zirvelerde tasavvufun bayrağı altından ilân edilecektir” derken aslında o, İslam dünyasının içine düştüğü sıkıntıdan kurtulmanın bir anlamda reçetesini sunmaktadır. Topçu, makinenin insan ruhunu esir ettiği bu çağda kurtuluşun tek çaresi olarak peygamber çağındaki gibi kâmil bir

¹⁹³ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.134.

¹⁹⁴ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.122.

¹⁹⁵ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.55.

ahlak, sağlam bir iman, faydalı bir ilim ve felsefe ile mümkün olabileceğini düşünür.¹⁹⁶

Öyle anlaşılıyor ki mistisizm, ferdi ruhu, cemiyetin dar çerçevesinden kurtarıp insanlığın bütününe götürmekte ve böylelikle insanlık ahlakının kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla mistisizm, insan ruhunun deneyleriyle ulaşabildiği bölgelerin en ileri noktasında bulunmaktadır.¹⁹⁷

Topçu'nun isyan ahlâkı felsefesinin temellendirilmesinde Hallac-ı Mansur'u en iyi örnek olarak kabul edebiliriz. Ona göre, Hallac "Ene'l-Hak, Ben Hakikatim ya da ben Hak'tayım" diyerek ruhun, tabiatüstü bir noktaya yükselmesini veya aşkın ahlâka ulaşmasını veya tasavvufi deyimle kemale eren ve tatmin olan benliğe erişmesini ifade etmiştir. Hallac'ın bu hareketi hür bir harekettir. Ancak özgürlüğe kavuşmuş bir benliğin yapabileceği bir davranıştır. Tam bir hürriyetle hareket ederken, (isyan etmeyi kastetmektedir) ne sadece insanlığımız var ne de sırf ulûhiyetimiz var. Ancak isyan ile biri kadar diğeri de oluruz yani hem insanlıktan hem de hem ulûhiyetten payımızı alırız. Bir kere insanlıktan ayrıldık mı, artık insan olarak var değiliz dolayısıyla ulûhiyetten kopunca da artık isyancı olamayız. O halde var olmak ve isyancı olmak istiyorsak, Allah'ı kendi benliğimizde hissetmeliyiz. Çünkü ancak hür hareket bu tür bir hal ile gerçekleştirilebilir. Böylece insan, Allah'la birlikte hareket hâlinde olmuş olur."¹⁹⁸

Topçu'ya göre, Hallac'ın mistik hareketinin amacı İlahi iradeye teslimiyet yoluyla (Rousseau, Stirner, Schopenhauer ve Nietzsche'nin aksine) bencil ve hoyrat benliğe ilgisiz kalmak ve daha da ötesi ona karşı koymak olduğundan onun isyanı gerçek isyandır. Bu, benliğin arzularından tam olarak vazgeçme ve kendisine aşkın tabiatüstü bir varlığa atılış hamlesidir. Görüldüğü gibi Hallac'ta hürriyet yaratılmışlara köle olmaktan kurtulmak demektir. Böylece Hallac'ın isyanı tam bir mistik isyandır. Çünkü mistik isyanı ne fert ne de toplum tanır. Ferdin, bencilik davası gütmesi durumunda anarşizm doğuracağı gibi sosyal dayanışma ahlâkı ise uysallığa (konformizm) yol açıyordu. Demek ki, onlarda anarşist ile uysaldan başka

¹⁹⁶ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.58.

¹⁹⁷ Topçu, *Bergson*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2006, s.134.

¹⁹⁸ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.206.

bir şahsiyet barınmıyor. Topçu, ikisini de reddediyor, ikisini de aşıyor, kendi deyimiyle ferdiyetin, insan ile Allah arasında bulunduğu bir geçit noktasında bulunuyor. Bu, ferdin yok oluş hareketi olan isyan noktasıdır ki, Blondel'in 'Hareket, insan ile Allah'ın terkididir' sözünü de bir başka planda yorumlamaktadır"¹⁹⁹

Topçu'nun düşüncesinin merkezi olan isyan ahlâkı ve tasavvuf, özgürlük kavramıyla şekillenmiştir. İnandığı dinin geleneksel yorumlarını çok sıkı eleştiren Topçu, dini de kendi iradesiyle seçen kişinin ancak özgür bir şekilde düşünerek sağlıklı yaşayabileceğini savunmuştur. Topçu'nun ana damarlara giden iki kılcal damarı felsefe ve özgürlük olarak kabul edebiliriz. Zaten dini yorumlama biçimi de tasavvufun ve felsefenin verileri ve özgür iradesiyle şekillenmiştir. Topçu, sorumluluk-özgürlük ilişkisini Kant'ın ahlak yasasıyla birlikte ele alır. Ele aldığı bu ahlak yasasını daha sonra tasavvufî bir düzleme aktarır. Topçu, Kant'ın ahlâk yasasıyla ilgili şu sözünü ele alır: "Bir ucu sonsuz kâinata, öbür ucu insanın kalbine dayanan bu evrensel hüküm, akla durgunluk verecek kadar kudretle hâkim olduğu halde, onun altında, ondaki müthiş nizama aykırı nice olaylar görülüyor" diyerek bu evrensel hükmün sırrını bize vermeye çalışmaktadır.²⁰⁰

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Topçu'nun düşünce dünyasında merkez iki kavramdan birisi olarak tasavvufu görmekteyiz. Tasavvuf felsefî olarak veya felsefeyle birlikte ele alındığından, geleneksel veya fıkıh merkezli, kuralcı ve biçimsel din anlayışının eleştirisini de beraberinde getirmiştir. Burada yanlış anlaşılmasa gereken husus, Topçu'nun kendisinin dini kurallara, ibadetlere titizlikle uyduğu halde, dinin kaynaklarını okuma, algılama ve anlatma biçimine olan itirazlarıdır. Kendisi ibadetlerinde son derece titiz olduğu halde, etrafındaki hiçbir kimseye ibadetler hususunda buyurgan olmamış, fakat insanlığa "kendini tanıyan Rabbini tanır" dini öğretisiyle bakarak, kişinin kendini tanımasına yardımcı olmuştur. Topçu, ifade etmeye çalıştığımız gibi, tasavvufu felsefeyle birlikte düşünmüştür. Geleneksel ve resmi din yorumlarıyla sürekli olarak hesaplaşmıştır. Modernist İslamcıların tasavvufu devre dışı bıraktığı yerde, o, tasavvufa sahip çıkarak farklı bir görüntü çizmiştir. İhyacı İslam düşüncesi içine koyabileceğimiz

¹⁹⁹ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.205, Mustafa Kök, "Topçu'nun Felsefesi Bağlamında İsyan Ahlakı," *Hece Dergisi*, S.109, (2006), s.134.

²⁰⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.29.

Topçu, geleneği de eleştirebilme cesaretini de gösterebilmiştir. O geleneği inkâr etmediği gibi geleneğe teslim de olmamıştır. Topçu'nun çizdiği bu farklı tablonun anlamı şeriat ekseninde kurumsal ve yasal çözüm arayışlarından ziyade, insan-inanç ilişkisi çerçevesinde subjektif tekliflere açılımlar taşımasıdır. Çünkü Topçu için önemli olan İslâm'ın insanlar tarafından özümsemesidir.²⁰¹

Topçu, tasavvuf ile yaşayan din arasında kurduğu ilişkiyi, Bergson'un "dinamik din-statik din" görüşünü²⁰² hatırlattığını belirtmek faydalı olacaktır. Statik din, ahlâksal ve felsefî niteliklerini yitirmiş, örfelere, âdetlere ve yasalara bağlı, dinamik din ise kaynağında mistisizmin olduğu ve ruhsal özgürlüğe dayalı din anlayışıdır. "Statik ahlâkın egemen olduğu toplumlarda, özgürlük bir değer olarak beliremez. Maddî hayatın gerekleri egemendir ve her şeyi determinizm, kaçınılmazlık ile açıklamak eğilimi, yani bir tür kadercilik eğilimi egemendir. Kapalı toplumda insan iradeleri uyuşmuş ve atılım cesaretini kaybetmiştir. Kapalı toplumlarda hayat kendi kendisini tekrar eden süreçlere dayalı olarak mekanik yasaların güdümünde tek boyutlu bir şekilde sürer. Oysa açık toplumda iradeler "özgürlük" etrafında odaklanmıştır. Burada baskın olan sevgi ve özgürlüğe dayalı olarak atılımı gerçekleştirecek olan iradedir"²⁰³

Topçu, ciddi bir ilahiyat eğitimi almamasına rağmen İslam Dini'ni ve Hz. Peygamber'in mesajını çok iyi anlamış ve yorumlamıştır. İslam'ı baskı, huzursuzluk, kavga sebebi gösteren unsurlara ve düşüncelere karşı kuşatıcı çözüm üreten bir yorum ortaya koymuştur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi o, bu hususta İslam dünyasının siyasi, kültürel ve dinî açıdan çok sıkıntılı ve karışıklık içinde olduğu bir dönemde yaşayan Mevlana'yı örnek vermesi, Mevlana'nın dinin statik olan kalıp tarafını değil, dinamik olan özünü anlatmasından dolayıdır. Çünkü onda ruhun gayesi hürriyettir, hür olan adam da ideal adamdır.²⁰⁴ Dolayısıyla bu da İslam'ın gerçek yoludur.

²⁰¹ Süleyman Seyfi Ögün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s.74.

²⁰² Topçu, *Bergson*, s.124.

²⁰³ Ögün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, s.70.

²⁰⁴ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.119.

Topçu'ya göre, tasavvufta da hürriyet kavramı değerini korumaktadır. O, Mevlana'da bulduğu hür düşünce ve aşkın ruhunu şöyle ifade ediyor: "Hürriyet bir hareketten sonra yeniden doğmaktır; bir yolun sonunda yeni bir yol almaktır, eşyayı değiştirmek ve kendi eliyle kendini değiştirmektir. Şekli yıkarak elde edilen ruhtan yeni bir şekil yapmaktır. Varlık hürdür, mutlak ve zaruri varlık veya put dediğimiz ve boynumuzu verdiğimiz yüksek varlık hareketin ortasındadır"²⁰⁵

Topçu'ya göre, felsefesiz veya tasavvufsuz İslam anlayışı hareket ahlâkının temel ilkelerinden sapma ve mesuliyetten kaçma demektir. "Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım" diyen görev adamlarının yerlerini aldığı bu dünyada ruh dünyamızın kahramanları da ortaya çıkmayacak ve "dinsel pozitivizm" gibi problemlili bir din anlayışı ortaya çıkacaktır. Dinsel pozitivizm ise İslami düşünmenin yok olması demektir. Ruh dünyasının kahramanlarının yerine, dinamik dinden saparak "cahiliye" anlayışına geri dönmektir. Bu da irticadır. Yaratılmışlara köle olmamak ve irticadan kurtulmak ancak tasavvufî bir isyanla mümkündür.²⁰⁶ Topçu, insanın kendisini tanımamasının, aşkın olanla ilişkisini diri tutacak ve evrensel hukuk bilincine insanı taşıyacak bilincin ancak tasavvufla mümkün olabileceğini düşünmüştür. Bunu ortaya koyan Topçu, tasavvufa da aslında yeni bir yön çizmiştir. Hallac'ın şahsında modern insanın problemlerinin ancak onu sorumluluğa taşıyacak bir hürriyet anlayışıyla çözüleceğini ifade eder.

Topçu, dini hayatı şekillere indirip, ruhunun, maneviyatının ve yüksek ahlaki çizgisinin kaybedilip rakamlara, bazı vücut hareketlerine sadece taklide yönelmiş bir anlayışı din gibi takdim edenlere kızıyor ve bu suretle zemin bulan taklitçiliğe isyan ediyor. İşte bu anlayışa Topçu "dini pozitivizm" demektedir.²⁰⁷

Topçu, ahlâklılığın temelini, merhamet ve sorumluluk kavramlarıyla ifade etmiştir. Bu, duyguların dış dünyayla olan irtibatını ya da benliğin diğer benliklere taşmasını sağlayacaktır. Topçu, bu yüzden tasavvufu tarihteki içe kapanmacı somut deneyimleriyle ele almaktan çok bir felsefe olarak değerlendirir. Bu felsefenin temel önermeleri, hürmet, merhamet, sorumluluk ve insanlığın acılarına duyarlılıktır.

²⁰⁵ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.66.

²⁰⁶ Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007, s.63.

²⁰⁷ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s.82.

Mutlak bir içe yönelme, dindar bir bencilliktir. İşte bu nedenle, sezgiciliği betimledikten sonra, hareket felsefesinin pozitif sorumluluk görüşünden hareketle Bergsoncu sezgiciliğin olası içe kapanmacı açılımlarını eleştirmektedir.²⁰⁸ İslam’da tasavvuf adını alan İslam’ın özünü ve asıl yapısını teşkil eden mistisizm, hayatın sırrını ve akıbetimizin muammasını da çözmeye kabiliyetli olduğunu söylemekle aslında İslam tasavvufunun nelere kabil olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁹

Anlaşılan şu ki, Topçu’da mistisizm ile tasavvuf aynı şey değildir. Ancak nasıl ki, dinlerin arasında ortak bir özü teşhis edebiliyorsak, mistik yapılar arasında da ortak yönleri görebiliriz. Topçu’da dinin merkezine mistik duygulanımı koyarak dine bir hareket unsuru katmıştır. Dini, basmakalıplıktan ve heyecansızlıktan kurtarmak ve dine dinamizm katmak istemektedir. Topçu, tasavvufu İslam’da hayati bir unsur olarak görürken tasavvufu mistisizm ile aynı manada kullanmakla beraber ikisinin farklarının peşine düşmek yerine ortak noktalarından istifade etme yoluna gitmiştir.

1.2.3. Aşk (Sevgi) Düşüncesi

Nurettin Topçu’nun aşk ile ilgili düşüncesine geçmeden önce “aşk”ın sözlük ve ıstılahtaki anlamlarına bakmakta fayda vardır. Çünkü insanın aşkı Allah’a karşı olabileceği gibi evlada, kadına, mala ve bir makama karşıda olabilir. Sözlükte “aşırı sevgi, bir insanı belli bir varlığa, bir nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip götüren gönül bağı” anlamına gelen aşk, tasavvufi bir terim olarak, sevginin insanı bütünüyle hükmü altına alması, sevginin son mertebesi, varlığın yaratılış sebebi ve varlığın aslıdır.²¹⁰ Başka bir tarifle aşk, sevileni arzulama, ondan ayrılmaktan hoşlanmama ve sevgiye sevgiyle karşılık bulma isteği olarak tanımlanabilir.²¹¹

²⁰⁸ Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı*, s.59.

²⁰⁹ Topçu, *Bergson*, s.134.

²¹⁰ İsmail Karagöz, “Aşk,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, DİB Yayınları, 2007, s.40.

²¹¹ İbn Hazm, *Ahlak*, çev.Cemaleddin Erdemci-H. Hüseyin Bircan, İstanbul, Bilge Adamlar Yayınları, 2009, s.97.

Topçu'ya göre, aşk öncelikle bir düşünce şeklidir. Dolayısıyla Topçu'nun irade düşüncesinin ortaya çıkması açısından, aşk kavramı olmazsa, onun insandaki irade düşüncesi eksik kalır. Dolayısıyla o, düşüncesinde aşka birçok anlam yüklemektedir. Topçu, aşkı şöyle tanımlar: Aşk, ümitsiz varlığımızı sonsuzluğa doğru uçuran kanat ve sonsuzluğun ümididir. Varlıkların hepsiyle dolup taşmaktır. Eşyada yaşamak ve eşyanın bizde yaşayışına şahit olmaktır. Dünyaların her an yeniden yaratılma şevki, ebedi ruhlardan bize doğru bir akım ve fenadan bekaya bir intikaldir. Eşyanın dili, zaman ile mekânın birleşen vücududur. Mazi ile halin yer değiştirmesi, mazinin hal, halin mazi tarafına geçerek kucaklaşmalarıdır. Zamanın ebedilikle elele vermesidir. Büyük, pek büyük bir vadin eşiğinde bekleyişi, iradenin bütün kuvvetleriyle bir aldanişa teslim olması ve varlığın kendi kendisini tanıması halidir.²¹²

Topçu'nun fikir dünyasında aşkın bir de mistik bir tanımı vardır. Ona göre, aşk, sonu olan varlıklar dünyasında sonsuzluğa intikali, sevenin kendi varlığını bırakıp bir nevi mahiyet değiştirmesiyle, sevilenin varlığına bürünmesi ve bütün irade kuvvetiyle ona teslim olmasıdır.²¹³ Topçu, insanın asıl gayesini Allah'a gitmek olarak görürken, aşkı da dağların kabul etmediği emaneti yüklenen insana sunulmuş ilahi bir imtiyaz olarak kabul eder. O, bu imtiyazı elde etmenin ve bu sefaletler mahşerindeki müthiş imtihanı kazanmanın şartı olarak da aşka ulaşabilmeyi görür. Çünkü aşkla bu çelişmelerin hepsi birden ortadan kalkınca mahşer yeri bir cennet olur. Bütün insanlar aşk içinde birleşebilir ve cismanilikten sıyrılabilirler. Çünkü aşkın yolu dinin yolu olduğu gibi dinin kaynağı da aşktır. Gerek Allah'ın kullarını yaratmasındaki hikmet, gerekse peygamberleri vahiy ile muhatap etmesi, hep aşkın getirileridir. Kalpler aşk ile dolarsa ilahi nur kalplere dolacaktır. Bütün fani gözükten şeylerin aşkıdan fani olan varlık vücut, çehre, emeller ve şekiller silinip de yalnız aşk ortada kalınca işte o, Allah'ın aşkıdır ve varlığın mutlak sevgilisidir.²¹⁴

Topçu'ya göre, Hira dağındaki ilk vahyi karşılayan aşk, daha sonra Peygamberin ruhunu miraç ta ilahi huzura çıkardı. Aşk, konusu olan varlığı

²¹² Topçu, *Var Olmak*, s.35-36-41., *İradenin Davası /Devlet ve Demokrasi*, s.60.

²¹³ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.53.

²¹⁴ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.36.

kutsallaştırırcasına gözlerimizde yükseltiyor. Sonra da âlemi o büyüklükle doldurarak onu bütün âlem yapıyor. Tek varlık o oluyor. Onun karşısında ruhun eğilişi beraberinde hürmet halini doğuruyor. İşte ibadet, bu tek varlığın huzurunda yaşadığımız sonsuza hürmet halidir. Onun için de, sonsuza kavuşma, sonsuza karışıp onunla bir olma iradesinin sürekli hayatı barınıyor. Mü'min'in her hareketinde bulunması lazım gelen ibadet, onun sonsuza hayranlığı ve onunla bir olmak isteyen iradesine bağlılığıdır. Aşk içinde eşya ve varlıklar yüzünü değiştiriyor. Her şey güzelleşiyor ve her şeyde "Bir" görülüyor. Sonsuz huzurunda hürmet, vecd ile bulunduğu zaman, eşya ve varlıklarınki gibi dileklerin çokluğu da ortadan kalkmış ve ruh yükünden kurtulmuştur.²¹⁵ Topçu, "Hz. Muhammed'i Hira'da karşılayan ve sonra onu Mirac'a yükselten ilahi hitap ruhunu dolduran Allah aşkı ile gerçekleşmiştir."²¹⁶ Görülüyor ki, Hz. Muhammed'e Hira'da, Hz. Musa'ya Tur'da Allah'a seslenmişse bu durum onların gönüllerinin söz konusu seslenişe hazır olmasındandır.

Topçu'ya göre, Fuzuli ile Yunus'taki sezi işte bu aşk idi. Tabiattın aşkı, insanın aşkı, vatanın ve vecdin aşkı da işte bu aşktır. Ancak asıl aşk, aşkın aşkıdır. İnsanın, Muhammed'in yolunda murada erdikten sonra ulaşılan aşk Allah'ın aşkıdır. Aşkın gerçek sahibi "benden içerü varlığı bilinen Ben"dir. İnsan denen varlıkta çelişmelerle yüklü sefaletler aşk içinde eriyip kayboluyor. İzafilik mutlakta yok oluyor. Aşk içinde insan dünyamızın müthiş fırtınasından yine dünyada kurtularak mutlak huzura kavuşuyor. Aşk içinde insan, yaratılışındaki sayısız ve sonsuz sefaletlerinden sıyrılarak kendinde ve her şeyde gizlenen Allah'ı buluyor. Asıl mesele kendisi esaretten kurtularak varlıkların bütününden ayrılmayan asıl kendini bulmaktır. Topçu, işte bunu yaratılışımızın asıl hikmeti olarak kabul eder.²¹⁷

Topçu'ya göre, aşk bir şuur halidir. Ancak bütün şuur halleri kendilerine özel bir düzen içinde tek tek yaşandıkları halde, aşk, kalabalık şuur hallerinin toplu halde şuura yaptıkları baskındır. Bu baskın şuur dışında, yani yaşarken varlığının farkında olmadığımız derinlerdeki ruh dünyamızdan gelir. Aşkın taşarak şuur alanını kaplaması halidir. Aşk, bendini yıkan bir selin bağları, ovaları ve ormanları

²¹⁵ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.92.

²¹⁶ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.92.

²¹⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.36-37.

doldurması gibidir. Bizdeki duygular, düşünceler ve kararlar aşkın baskını ile dolar, örtülür ve gözden kaybolur. Tereddütler, şüpheler ve korkular da öyledir. Onlar da bağ ve bahçelerin dikenlerini ve çalılarını örten suyun baskını altında yok olurlar. Aşkın seli altında ruhta ne hesap ne menfaat fikri ne de kin kalır. Ölçüler, hesaplar ve planlar aşk tufanında silinen tarla ve bahçe sınırları gibi eriyip giderler. Aşk, nazariye ve tenkidi de tanımaz. Aşk, mutlak hakikattir. Kendini âlemde temaşadır. Kendini âlemden ayrı görmeyen, “Bir”den başka kemiyet tanımayan, secde edenle edileni secdede birleştiren ilahi sarhoşluktur.²¹⁸ Görüldüğü gibi Topçu’nun düşüncesinde aşk, bir şuur halini karşılamaktadır. Demek ki aşk, bilincimizde var olan korku, tereddüt ve şüphe gibi zayıf düşünceleri ortadan kaldıracak kuvvettir.

Topçu, aşkı mutlak hakikat olarak kabul eder. Ona göre, ancak aşk ile zaman ve mekândan uzaklaşılarak, ölüm korkusu da aşılabılır. Topçu’ya göre aşk, varlığı var kılan kuvvettir ki, bu kuvvet cansız varlıklardan canlı varlıklara geçmiş ve insanda kendini tanıması ile nihayetlenmiştir. Bu anlamda Topçu’ya göre varlığın sebebi, insanın kendini anlaması ancak aşk ile mümkündür.²¹⁹ Topçu’nun düşüncesinde aşk, merhamet, ızdırap, ihtiras, çile vb gibi duygular arasında sıkı bir ilişki olduğuna şahit olmaktayız. Dolayısıyla Topçu’da aşk, merhamet ve ızdırapla iç içe geçmiştir.

Topçu’ya göre aşk, başkalarının varlığında sonsuzluğa yemin olan merhametle eriyiştir. Tapınılan varlığa nefisini kurban eden ruhun merhamet zerrelere halinde o’nun varlığına karışmasıdır. Merhamet, ruhun bütünüyle kendini Allah’a feda etmesidir. Âşık, merhametin sonsuz denizinde yıkanma zevkine ulaşandır. Aşkın istediği, merhamet hareketinin bizde şuurun da üstüne yükselmesi ve varlıkta kesilmeyen teneffüs gibi sonsuz manzara gibi bir hal almasıdır.²²⁰ Topçu, hürmetin de en yüksek basamağına aşkı koyar. O, aşkı; hürmetin vecd halinde yaşanması olarak tarif ederken merhamet ile aşk arasındaki yakınlığa da atıfta bulunur. Hürmet, benliğimizden taşarak âleme yayılan bir hal olunca, her şeyin, her varlığın ve

²¹⁸ Topçu, *Var Olmak*, s.38.

²¹⁹ Topçu, *Var Olmak*, s.38-39.

²²⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.36-37.

özellikle her insan ruhunun nefsimizden ziyade sevilmesi demek olan merhamet duygusunu ortaya çıkarır.²²¹

Topçu, aşk ile merhamet arasındaki ilişkiden bahsederken merhamete de bilinenin aksine yeni bir anlam yükler. O, merhameti, zayıfa, fakire ve sefile acımak şeklinde anlamaz. Ona göre, bu tür merhamet küçük ruhların kötürüm merhametidir. O, merhametin daha ziyade gururlu, kuvvetli ve devletli olana acıma halinde samimi olarak yaşandığını ifade eder. Merhamet, bir zulüm karşısında mazlumdan ziyade zalimin vicdanına, bir sultanın saltanatına esir olan ruhuna, haksızlık rejimi olan kapitalist sistemde fakirlerden önce zenginlerin rezil olan ruhuna acımayı gerçek merhamete uygun olan davranış olarak kabul eder. Hatta merhametin bütün bunların üstünde bir duygu, bir hal²²² olduğunu söyleyerek merhametin aslında ne demek olduğunu ortaya koymaya çalışır.

Topçu, ölümden kurtulmanın ancak aşk ile mümkün olabileceğini belirterek ölümlü ilgili yeni bir yaklaşım sergilemektedir. Topçu'ya göre aşk, ölümlü yenmek istiyor ancak dünyamızdaki her denemesinde yeniliyor. Çünkü ölümlü, şer tanrısı Angemenyou'dan daha kuvvetlidir. Ölümlü, yoklukla bir sanıldığından insanlar ondan yokluğun kendilerine uzanıp kendisine doğru çeken menhus eli diye ürperiyorlar. Hem de onu yokluk kâbusu gibi karşılıyorlar. Eğer onun getirdiği yokluk olsaydı, bu kadar korkunç olur muydu? Yokluk elbette aşkı tanımayan günahkârların, içerisinde kayboldukları karanlıktır. Onlar zaten gerçekten var olmamışlardı hatta kendileri için bile şüpheli olan birer hayaletler²²³ diyerek gerçekte ölenlerin yani yok olanların aşkı tanımayan günahkârlar olduğunu söyleyerek ölümlü için farklı bir yaklaşım sergilemektedir.

Topçu, Fuzuli'nin; "Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir" sözünü aşkın tam ifadesi olarak kabul eder. Gerçekten aşkın dünyasında sevinç ve keder, zaman ve mekân, kayıp ve kazanç denen şeyler yoktur. Onda iyi ve kötü, uzak ve yakın, gerçek ve yalan da karşılıklı duran benliklerinden sıyrılmışlardır. Zaman ve mekân çerçeveleri içinde yaşayan şeylerden hiçbiri yoktur ki, aşkın gelişile kaçıp kaybolmasın. Aşkın bizde yok ettiği şeylerin sonuncusu da ölümlüdür. Aşk, insanı

²²¹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.95.

²²² Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.96.

²²³ Topçu, *Var Olmak*, s.41-42.

ölümden kurtaran kuvvettir. Aşk, ruhtan ölüm korkusunu ve vehmini sıyrıp attıktan sonra bedenın çürüyüşünün umurunda olmayan duygudur. Aşk, kâinatın başlangıcında varlığın var olduğu anda gözükmesidir.²²⁴ Topçu'nun düşüncesinde şüphe, yokluk, karanlık ve korkuyu beraberinde getiren ölüm düşüncesi, ancak aşk ile aşılmaktadır. Bu anlamıyla yokluk düşüncesi, aşkı tanımayan aklın savurduğu kıyılarda savrulan düşüncelerin kuruntuları olarak görünürken aşkı, varlığı var kılan kuvvet olarak görmesi aslında aşkın asıl görevini ve mahiyetini belirtmeye çalışmaktadır.

Topçu'ya göre, aşkın sığındığı yer bizim benliğimizin derinliğidir. O her şeyde ve herkestedir. Gizlenmek istediği zaman bizim benliğimize dolar. İçimizde rahatça yatarken bile ona bir şey yapamayız. Ona hükmedecek kuvvet, dünya varlıklarının hiçbirisinde yoktur. Çünkü aşk, mutlak hürriyettir. Aşk, insanı gerçek hürriyete kavuşturan duygudur. Raskolnikof'u zindanda hür ve mesut yapan da bu aşk duygusudur.²²⁵

Topçu, "akıllı adam âşık değildir" derken aslında aşka akıl ile varılamayacağını belirtmektedir. Ona göre, aşkın hürriyetini kazanması için aklın saltanatından kurtulması gerekir. Çünkü akıl için akılsızlık neyi ifade ediyorsa aşk içinde akıl aynı şeyi ifade etmektedir. Topçu, aşk karşısında akli kaçınılması gereken bir yeti olarak görse de yine de aşka götüren yol akıldan geçmektedir. Akıl, âşık olanı hakikat denizinin kenarına kadar götüren kuvvet olması bakımından değerlidir. Yoksa aşk ile kemale ermeyen akıl, hürriyet ve hakikat yolunda olan insanı harap edebilir.²²⁶

Topçu, aşkın içimizde nasıl bir duygu olduğunu şöyle izah etmektedir: "Aşkın gelişi büyük ve ürpertici bir sarsıntı ile olmuyor. Bütün bir ömür boyunca benliğimizi dolduran isteklerin, hayallerin ve geçici emellerin ağır ve oyalayıcı ipinden, bir safrayı kendinden atar gibi sıyrılmamız, sarsıcı, ürpertici ve bazen tahammülü güç acılarıyla beraber oluyor. Bizde hayat vehmini kendileriyle beraber sürükleyen bu ağırlıklardan kurtulduktan sonra dünya içi boş ve şeffaf bir fanusa dönüyor. O zaman

²²⁴ Topçu, *Var Olmak*, s.42.

²²⁵ Topçu, *Var Olmak*, s.39.

²²⁶ Topçu, *Var Olmak*, s.40.

aşkın gelişi büyük bir ışık cihanına bir küçük kuşun bir göz kırpmasıyla girişi kadar hafif bir hareketle oluyor. Aklın ortaya koyduğu bin bir sebeple açıklanamayan aşkın varlığı, kâinatın başlangıcında varlığı var kılan kuvveti içimizde bulduğumuz zaman ki duyduğumuz sevinçtir.”²²⁷

Topçu, aşkımız şefimizdir onu kalbimizle alkışlayalım. Bütün bir ömür dövülen kalp, en büyük ve cesur önderdir²²⁸ dedikten sonra, aşkın Hıristiyanlıkta ve İslam da üzerinde en çok durulan bir konu olduğuna dikkati çekiyor. Hıristiyanlıkla ruh dünyasının güneşi gibi parlayan ve İslam da kemaline ulaşan aşk, bize Allah’ı tanıtan yeti olduğunu söylerken Allah ve peygamberi onsuz anlamak, dinin hakikatlerine onsuz varmak kabil olmadığı gibi aşk olmadan insan gibi yaşamak ta boş bir iddiadır. Oscar Wilde’nin dediği gibi, “İsa yeryüzünde âşıkların sultanıdır.” Aynı aşk, Kur’an’ın sesindeki nağmelere hayran hafız gibi değil de şuurla iman ile okunursa görülür ki baştan aşağı aşk ile doludur.²²⁹ Bütün bu değerlerle temasa geçen, ruhları sonsuzluğa götüren selamet aşkı bazen ilim aşkı bazen adalet aşkı ve bazen de iman aşkı şeklinde ortaya çıkar. Demek ki, Kur’an’ın sırrı nağmeler ve tegannilerle değil şuurlu bir iman ile okunduğunda ortaya çıkacaktır.

Topçu’ya göre, gerçek fetihler aşkın fetihleridir. Aşkın kendi kuvvetiyle yaptığı fetihler Allah’a yükselmek için vasıtaya muhtaç olmayan kalbin mistik fetihleridir. Bunu da ancak insanlığın sırrına ermiş insanlar yapar.²³⁰ O, Mevlanalar, Yunuslar, Sinanlar, Gandiler, Avniler ve Akifler yapar derken aslında, gerçek fatihlerin mistik vecd ile kendinden geçmiş olan mutasavvıfları görmektedir.

Topçu, bilimi tanıma ve kavramayı beşli bir derecelmeye tabi tutarken aslında aşk ile tanıyışı zekâ, sezgi, ihtiras ve muhabbetten sonra en üstün tanıma şekli olarak görmektedir. O, aşk ile ilgili olarak şöyle devam eder: “Âlemin gayesi aşk olsa gerek. Her halde aşk, kuvvetler basamağının başında ve sonunda bulunan mutlak kuvvetle birleşme ve kucaklaşma halidir. İlk başta kâinat varlıklarının sonsuz boşluktaki hareketi halinde gözükken mutlak kuvvet, kendi yaratıklarıyla adım adım ilerleyerek sonunda insanda barınan aşk halinde yine kendi kendisine kavuştu. İnsan

²²⁷ Topçu, *Var Olmak*, s.38-41.

²²⁸ Topçu, *Türkiye’nin Maarif Davası*, s.27.

²²⁹ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.34.

²³⁰ Topçu, *Büyük Fetih*, s.22.

da madde ile ruh birleşmişken maddeden sıyrılıp kurtulabilen ruh, yayından kurtulan ok gibi kaynağı olan mutlak kuvvete koşuyor. Onunla birleşiyor ve gayesine ulaşıyor. Bu birleşmenin adına aşk deniyor. Demek ki aşk, kâinatın hem başlangıcı hem de gayesidir. Maddede kuvvet halinde gözüken aşk, sonunda maddeyi tanımayan ruha sığındı. Allah, mutlak aşkın kendisidir. Varlığın aslı da o'dur. O, Allah ve kâinat ikililiğini aklın icat ettiği bir hezeyan olarak görür. Çünkü aşkın içinde çokluk olamaz²³¹ diyerek çokluğun sadece bizim tanıyışımıza ait bir vasıf olarak kabul eder. Böylece metafizik sonunda yerini tasavvufun aşk denemesine bırakacaktır.

Topçu'ya göre, aşkın kılıcıyla sonsuzun zaferi bu yeryüzünde de kazanılabilir. Bu zaferin müjdesi ve mükâfatı ise rabbin temaşasıdır. Bir örtüyü kaldırır gibi bir anda her şeyi ve bütün varlıkları ortadan kaldırıp da kalp gözüne görünen o Rabbin yüzüdür. Kelimelerle anlatılmayan ve beklenmedik anda bize çevrilen o şekilsiz, renksiz ve gözsüz bakış, o paha biçilmeyen selamet müjdesi, o kurtarıcı sevgili bir kere görünseydi âlemde ne elem ne şüphe ve ne de ölüm kalırdı. Topçu'nun, acaba ölüm dedikleri şey, varlığı var kılan ilk kuvvetin (aşkın) kaynağına ruhun dönüşü ve onunla bahtiyar birleşmesi olmasın²³² derken aslında ölümü yok oluş veya toprak oluş değil kaynağına ve aslına geri dönüş olarak görmesindedir.

Topçu'nun, aşk ile vahdet halinin beraberlikleri hakkındaki tespitlerine baktığımızda aşkı bizi mutlak kudretin bütünü ile birleştirici unsuru olarak kabul eder. Aşk, her şeyi unutturup Mutlak kuvvetin deryasına daldıran aşırı iman halidir. Aşk, insanın ruhunu maddeden, maddeden faydalanmasını bilen teknikten, başkalarını sömüren kazançtan ve siyasetten uzaklaştırır. Cüz'i varlıkları eriterek gözümüzde yok ettiği gibi zaman ve mekân gibi izafi unsurları da ortadan kaldırır. Aşk, insanda kemal haline geldiğinde bütün cüz'i varlıklar, tek bir şey halinde gözüdürler. Aşk halinde görülen âlem tek bir bakıştan ibaret hale gelir. Bu, dışta gibi dursa da dışsallık tanımayan bir bakıştır. İç ve dış onda kaybolur. Biz mi ondayız, o mu bizdedir bu durum anlaşılmaz. Aşkta, ayrılık da başkalık da yok olur. Ancak o bende barınır ve ben onda kaybolur. Aşk halinde âlem, ben ve o ayrımı yoktur. Yalnız o vardır. Ben de ondayım, âlemde ondadır. Aşk âlemleri kucaklar. Cüz'i

²³¹ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.150.

²³² Topçu, *Var Olmak*, s.42.

varlıkların hepsinin yok olduğu aşk halinde yokluk denen şey yoktur. Varlığın karşıtı olan yokluk aşkta yok edilmiştir. Aşkın ifadesi olsa olsa bir dua olur o da zaman zaman aşktan sızan ümidin dile gelmesidir.²³³

Topçu, aşkın bu halini varlığın başlangıcında bulunan kuvvetin, insan ruhunun köprüsünden geçmek suretiyle tekrar kendisine dönüşünde kendi kendisinin farkında olması olarak kabul eder. İnsan hayatının değeri ve hikmeti ise varlığı Allah'a ulaştıran köprüde durmasını bilmektir. Böyle bir ruh taşıyan kafayla kabre konulmak en büyük hünerdir. İşte Eflatun'un felsefede bulduğu "ölmesini bilmek" sırrı dinin ulaştırdığı bu hayat hikmeti olsa gerektir.²³⁴

Topçu'da sevgi sözcüğü daima kendine aşk kavramı içinde yer bulur. Sevgi başta Allah sevgisi olmak üzere, yaratılanı Yaratan için seven bütün kâinatın sevgisine dönüşür. Sevginin kaynağı Allah'tır. Dolayısıyla bu sonsuz kaynaktan taşan sevgi bütün varlığı kuşatır. Ancak inananlar sevgi sahibi oldukları için ona inanmış olurlar. İslam kültüründe ülfet kavramı ile ifade edilen sevgi, insanların birbirlerine karşı beslemiş oldukları samimi muhabbet ve sohbettir. Sevgi, İslam'da da öyle önemli bir kavramdır ki Hz. Peygamber tarafından imanın şartlarından biri olarak nitelendirilmiştir. "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız"²³⁵ mesajı doğrultusunda gelişen sevgi, hayatın her alanında kendine yer bulmuştur. Hz peygamberin bu hadisi sevginin insan hayatı için ne denli önemli olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Topçu, sevgiyi insanî duygularının en kuvvetlisi olarak kabul ederken değerlere ait bütün duyguları besleyen ve onları harekete geçiren bir güç olarak görür. Sevgi ile bütün varlıklar yüzünü değiştirir. Sevgi, insanı umut, huzur ve mutluluk ile dolduran ve insana doyum sağlayan bir duygudur dedikten sonra sevginin bu hayret verici özelliğini şu cümlelerle anlatır: "Mutlak varlıktan bütün eşyaya ve kâinata sıçrayan aşk, her sahada sevgi olur. İşte bu sevgi dünyayı cennet yapmaya ve hayatı değerli kılmaya kâfidir. Aşk içinde eşya ve varlıklar yüzünü

²³³ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.149

²³⁴ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.162

²³⁵ İmam Müslim, "İman," *Sahih-i Müslim*, 93

değiştirir; her şey güzelleşir ve her şeyde ‘bir şey’ görülür”²³⁶diyerek sevginin aslında ne olduğunu dile getirmektedir.

Topçu’da aşkın merkezi kalptir. Kalp kaynağını Allah’tan aldığından tertemiz ve şeffaf bir halde yaratılır. Böyle iken insanoğlu onun üzerine yüzlerce perde örter ve kendi kalplerini ondaki samimiyeti tanımadan ona muhtaç yaşarlar. Topçu, insanın bu durumunu sitemkâr bir dille şöyle dile getirir. “Kendi varlığını yine kendi kalbine mezar yapan yaratığın bu hali, insan sefaletlerinin belki de en müthişidir. Kalp, yalnızca duyguların merkezi değildir. Kalp aynı zamanda insanın anlayabilmesini sağlayan bir yapıya sahiptir. İnsanın gönlünü zenginleştirmeden ona ait kuvveleri öldürmesi kalbi körleştirir. Bu körleşme, hem insanın kendi benliği üzerinde hem de diğer bütün duygusal unsurları anlayıp algılayabilme konusunda gerçekleşir”²³⁷ diyerek aslında insanın gerçek anlamda kendini tanıyamadığından dolayı kalbi körelmektedir.

Topçu’ya göre, aşk kâinatın hem başlangıcı hem gayesidir. Allah mutlak aşkın kendisidir.²³⁸ İnsan, ancak aşk içinde yaratılışındaki sayısız ve sonsuz sefaletlerinden sıyrıldığında kendinde gizlenen Allah’ı bulur.²³⁹ Aşkın sahipleri ne servetin, ne şöhretin veya temaşanın ne de ilim ve sanatın âşıklarıdır. Gerçek âşıklar, aşkın âşıklarıdır.²⁴⁰ Tabiat aşkın anasıdır; güneş ise sevgilisidir. Tabiat içinde gelişen aşk, ana kucağında uyuyan yavru gibi mahzunlaşıp nazlanıyor. Anasından ayrılıp da bir ruhun kafesine kapanınca şiddet ve isyan oluyor. Sonsuz olan aşk, bir insan varlığına hapsedilince ondan taşmak ve tekrar âleme yayılmak istemektedir.²⁴¹ Demek ki, aşk, kâinatın ana unsuru, hamuru ve harcıdır.

Topçu’ya göre, aşk ile tanıyışta eşyayı bölmeyen, kâinatı bütün halinde ele alan, kendi öz yapısından çıkarılmış olan ve asla yanıltmayan bir bilgi bulunur. İnsanın kendisi de bu bilginin içindedir. Hallac’a “Ene’l-Hak” dedirten bu bilgi ruhun en derin tabakalarından çıkarılmış olup Allah’a götürülen bilgidir. Asıl insan

²³⁶ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.92.

²³⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.32.

²³⁸ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.150.

²³⁹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.36.

²⁴⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.23.

²⁴¹ Topçu, *Var Olmak*, s.40.

onda saklıdır. Onu yakalamakla iman denen muammanın çözümünü mümkün olacaktır. Sokrat'ın "kendini bilmek" dediği de budur. Ancak yine de hayatımız bu sefaletler mahşerinden ibaret değildir. Bu çelişmeler mahşeri içinde kıvranan insan denen varlığın asıl gayesi Allah'a gitmektir. Bu, dağların kabul etmediği emaneti yüklenen insana sunulmuş ilahi bir imtiyazdır. Bu imtiyazı elde etmenin, bu sefaletler mahşerindeki müthiş imtihanda başarı kazanmanın şartı da aşka ulaşabilmektir. Çünkü aşk içindeyken ancak bu çelişmelerin hepsi birden ortadan kalkacaktır. O zaman bu mahşer yeri cennet olacaktır. Bütün insanlar aşk içinde birleşiyorlar ve kendilerindeki hayvani unsurdan sıyrılıyorlar. Aşk yolu dinin yoludur ve bütün fani gözükten şeylerin aşkıdan fani olan varlık, vücut, çehre, emeller ve şekiller silinip de yalnız aşk ortada kalınca işte o, Allah'ın aşkı ve varlığın mutlak sevgisidir. Fuzuli onu seziyordu. Yunus onu anladı ve anlattı. Muhammed'in yolunda murada erdikten sonra Allah'ın aşkı olduğu bilinir. Aşkın gerçek sahibi "bende içerü varlığı bilinen Ben"dir. O'nun temasına Tur'daki Musa dayanamadı ancak Miraç'ta Muhammed murada erdi.²⁴²

Topçu'ya göre, aşkı kuşatan hale, hayâ halesidir. Aşkın sahibi mutlaka hayânın da sahibidir. Ruhun, vicdanın ve hareketlerinin iffetine sahiptir.²⁴³ Hayâ duygusu, hem izzeti nefsin hem de şeref ve haysiyetin bizdeki bekçisidir. Onunla hem kendi izzeti nefsimizi koruruz hem de başkalarının izzeti nefesine saygı duyarız. İnsanlara sevgimiz yüzünden onların şeref duygularını da incitmekten utanırız. Utanmayan hem sevgisi hem de insanlık değeri olmayan kişidir²⁴⁴ derken aslında hayânın insanın hayatında ne kadar kıymetli bir duygu olduğunu gözler önüne sermektedir. Çünkü insanı frenleyen ana unsur hayâdır. Hayâsı olmayan insanın her şeyi yapması mümkündür. Anlaşıyor ki, hayâ, hayatın sigortasıdır.

Sonuç olarak Topçu'ya göre, sevginin yokluğu veya azlığı bir toplumun felaketini beraberinde getirir. İnsanlar bencilleşir, hoyratlaşır, düşük hazlar peşinde sürüklenir, huzur bulamaz ve mutluluk nedir bilmezler. Böyle bir toplumda hayatın anlamı ve neşesi de kaybolup gitmiştir. Sevgi bir topluluğun can damarı ve hayat kaynağıdır. Topçu, sevgisiz bir milleti şöyle tasvir eder: "Sevginin yaşanmadığı,

²⁴² Mustafa Kara, "Nurettin Topçu'nun Tasavvufi Düşüncesi," *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s. 43-47.

²⁴³ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.18.

²⁴⁴ Nurettin Topçu, *Ahlak*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010, s.44.

nefretlerin barındığı ve kalplerin çarpıştığı bir cemiyette hayat yaşamaya değmez bir hal alacaktır. Hayat yük olacağından aile içi kahredecektir. Mektep usanç verecek ve mabet sevilmecektir. Kalpleri ve kafaları bir noktada bir sevgi mihrakında birleşmeyen insanlar gerçek vatandaş hayatını ve milli birlik saadetini yaşayamazlar. Bu söz, mücerret bir kelimedenden ve kuru bir laftan ibaret kalır. Görüşlerin çatıştığı, kalplerin çarpıştığı yerde zümreler birbirini ezer ve kuvvetler birbirini kırar. Gazeteler halkı teşhir ve terzil etmekten hoşlanır. Ümit ve iftihar konusu olması beklenen gençlik, ümitler harcar; habis emelleri uğrunda onu kullananların elinde yıkıcı olur, bilmeden mefahire ve vicdana saldırır. Münevver geçinenler halktan ayrılır ve milletin kendi evlatları onun mukadderatına düşman kesilirler.²⁴⁵ Topçu, bugün bizim ahlâk duygumuzu felce uğratan, kendi ruhumuza bile sahip olmaktan alıkoyan ve Müslüman toplumunun bir türlü kendine gelemeyişine sebep olarak dini de ahlâkı da bizim aşktan yoksun oluşumuza bağlamaktadır.

1.2.4. Vahdet-i Vücut Düşüncesi

Allah-âlem ilişkisi İslam düşünce tarihinde üzerinde en çok tartışmaların yapıldığı konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrı-âlem münasebetini kurmayı amaçlayan bir sistem olarak karşımıza çıkan vahdet-i vücud, İslam tasavvufunda geniş yer tutan varlığın birliğini esas kabul eden özel bir anlayıştır. “Vücudun birliği” anlamına gelen Vahdet-i Vücut, tasavvufi bir terim olarak, bütün varlıkları Cenab-ı Hakk’ın isim ve sıfatlarının zuhur mahalli kabul edip gerçek vücut olarak Allah’ı bilme ve tanıma esasına dayanan, bu âlemde gerçek varlık olarak sadece Hakkı kabul edip, öteki varlıkların vücudunu, O’na nisbetle bir takım hayal ve gölgelerden ibaret gören düşünce anlayışının adı olarak tarif edilebilir.²⁴⁶

İslam tasavvufunda geniş yer tutan ve Allah ile kâinatın bir ve aynı cevher olduğunu kabul eden Vahdet-i Vücut düşüncesi Topçu’nun da üzerinde durduğu

²⁴⁵ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.56.

²⁴⁶ Mehmet Canbulat, “Vahdet-i Vücut,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, 3.Baskı, DİB. Yayınları, 2007, s.677.

konulardan biridir. ²⁴⁷ Topçu, Vahdet-i Vücudu, tasavvuf düşüncesinin temeli, ahlakın en yüce mertebesi ve yaşanan bir hal olarak kabul eder. Vahdet-i Vücut fikir halinde anlatılmadığı gibi ikna ve isbatı da kabil değildir. Karşı tezi olan bir dava da zannedilmemelidir. Topçu'ya göre, "vahdet-i vücud, aşkın insanı alıp götürdüğü dünyalarda keşfolunan bir sırdır. O hali yaşamayanlara anlatılması kabil olmadığı gibi yaşayanın bu halini red ve inkâr da mümkün değildir. Fânî varlığımız gibi aklımız da fânî ve acizdir. Vahdet-i vücûd sonsuzluğun sırrını fâş eden bir halvet olduğu halde, varsın zahir ulemâsı onu itham ve inkâr etsinler" ²⁴⁸ diyerek zahir ulamanın bu sırrı anlamalarının mümkün olmadığını dile getiren düşünürümüz bu halin yaşayanların bile anlatmalarının imkânsızlığını dile getirmektedir. Çünkü bu hal anlatılamaz ancak yaşanır.

Topçu, "Allah'tan başka bir şey yoktur ve olamaz. Varlık ancak Allah'tan ibarettir" diyen ve âlemin Allah'tan ayrılmadığı şeklindeki Vahdet-i Vücut düşüncesini benimseyen mutasavvıfları eleştirir. Çünkü mutasavvıflar, Allah'ın varlığını taayyünat (belli olan)ın arkasına gizlenen realite ile birleştirdiler. Onlara göre âlemin kendisi Allah'tan başka bir şey değildir. Biz yalnız belli olanı görüyoruz. Onun arkasında gizlenen Allah'ı fark etmiyoruz. O'nu can gözü ile görmek gerektir. Can gözü açılan insan, her şeyde Allah'ı görür. O, bir sır değil bir irfandır ve aşkın bahşişidir. Sarhoş nasıl dünyayı bizden başka görüyorsa, sofî de aşkın verdiği sarhoşlukla âlemi bizden başka türlü görür. Onu aslı ve hakikati ile görür. Âlemin Allah'tan ibaret olduğunu anlar. Yaratıcı'yı yaratıktan ayırmak uydurmadır. Zevahiri gören, hakikati görmediği için bunları birbirinden ayırıyor ve Yaratıcı'yı bir muamma halinde âlemden uzaklaştırmakla meselenin çözüleceğini zannediyor. Topçu, bunları birbirinden ayırmayı, bir olanı iki görmeyi Mevlana'nın ifadesi ile şaşılık olarak kabul eder. Ona göre, Allah'tan ayrı olmayan bir âlemden, hem de her şey Allah'a doğru gitmektedir. Gayede kendi cevheri olan Allah'la birleşecektir²⁴⁹ diyerek diğer mutasavvıflardan farklı bir yorum getirmektedir.

²⁴⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.134.

²⁴⁸ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.140.

²⁴⁹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.149.

Topçu'ya göre, vahdet-i vücud düşüncesi Beyazid-i Bestami de başlayıp ibn-i Arabî'de tam manası ile doktrinleştiğini söylese de onun vahdet-i vücud ile ilgili görüşlerinde Mevlana ile Yunus önemli bir yere sahiptir. Topçu, "Varlığı Allah'tan ibaret gören ve insanı varlıklar arasında mümtaz mevkiine yükselten vahdet-i vücudçü görüşü, Mevlana'nın felsefesi olarak kabul etse de aslında o, vahdet-i vücud akidesinin yaşanmasında ve anlatılmasında en aşırı berraklığı Yunus'ta görür. O, "Yunus derinlik içinde yaşattığı bu berraklıkla sonsuzluğun ıstırabını eriten terennümündeki neşvesi ile cemaatin dertlerine deva olmak ister. Yunus'un bu gayreti, etle deri gibi yakın olduğumuz halde, görülmeyen, bilinmeyen ve varılmayan Allah'a götürücü yolu bulmak içindi"²⁵⁰ diyerek Yunus'un asıl gayesini açıklamaya çalışmaktadır.

1.2.5. Ölüm Düşüncesi

Ölüm ve ölümsüzlük konuları insanoğlunun her zaman tartışa geldiği metafiziğin konularından biridir. Ölüm düşüncesi insanı dünyevi bağılıklardan kurtarmaya mahsus ilk düşüncedir. Daha genel bir ifadeyle, her şeyin fani olduğu düşüncesidir. Ölüm ve ölümsüzlük konusu insanın nihai mukadderatını büyük ölçüde karşımıza çıkaran metafizik bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵¹

Topçu'nun ölümü sonsuzluğa açılan kapı olarak tasavvur etmesi ve onu aşkın kaynağı olan ilahi iradeye ruhun dönüşü olarak telakki etmesi ölüm düşüncesinin metafizik boyutuyla ilgili özelliklerini öne çıkarmaktadır. Yine aynı şekilde onun ölüm dedikleri şey, varlığı var kılan ilk kuvvetin yani aşkın kaynağına ruhun dönüşü ve onunla bahtiyar birleşmesi olmasın! Diye sorması ölüm hadisesine mistik bir yaklaşım sergilemektedir.²⁵² O, ölüm sırrını, bizde bir kıvılcımın parlayıp sönmesini andıran bu hayata benzetir ve iki hakikate dayandırır. Birincisi, ebedi olmak isteyen

²⁵⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.163.

²⁵¹ Erol Çetin, *Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyasında Metafizik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2007, s. 55.

²⁵² Topçu, *Var Olmak*, s.42.

bir parıltı, ikincisi ise onu örten bir karanlıktır. Ona göre, insanın hayatı, aşk ile ölüm arasında sürekli bir sallantıdır. Her ikisinin dışında geçen bütün hayat varlığımız, sadece ölüme karşı koyan kuvvetleri kullanmaya yarayan bir alışkanlıklar serisinden fazla bir şey değildir. Çünkü hayatın kanununa uygun olarak bir seri alışkanlıklar kendilerini kullanma hususunda bizi zorlamaktadır. Böyle zorlanmış olmamız, şuur kazanmadan önce, sadece hayat yükü halinde müphem bir gayeye doğru bizi sürüklerken varlığımız etrafında bulduğu hazlarla oyalamaktadır. Şuur kazandığı yerde ise derece derece usanç, sıkıntı, azap ve çile halleri alıyor ve sonunda bütün duygulu varlıklardan taşan feryat oluyor. Görülüyor ki, hayat, ölüm ile ölüme karşı koyan kuvvetler arasında bir ömürlük mücadeleden başka bir şey değildir. Bedende olduğu gibi ruhun hayatında da emellerle ümitler ölüme karşı koymak isterlerken, günün birinde ya beden kuvvetleri tükenerek ölüme teslim oluyorlar ya da onları isteyen ruh kuvvetleri iflas ettiği için ölümün kucağına sığınmaktadır.²⁵³ Demek ki, ruh kuvvetlerinin, bir haksızlığa isyan eder gibi kendilerini eriten haller karşısında, ölümü istemekle ondan nefret arasındaki boğuşmasıdır. Şu halde ölümün hakiki hayat olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Topçu'ya göre insan ölümü ancak aşk sayesinde yenebilir dedikten sonra aşkın bile ölümü yenecek gücü olmadığını söylemesi aslında ölümü yenecek bir gücün olmadığını ifade etmektedir.²⁵⁴ Ona göre, ölüm yoklukla bir sanılsa da aslında ölüm yokluk değildir. Topçu'ya göre, yokluk aşkı tanımayan günahkârların içerisinde kayboldukları karanlıktır. Onlar zaten gerçekte var olmamışlardı. Aslında onlar kendileri için bile şüpheli olan birer hayalettiler. Sadece, bu toprağın altına girmeden önce bu toprağın üstünde bir müddet tepindiler, boğuşular, bağıştılar ve sonra aynı toprağın altına düşüp orada eridiler. Onların yaşamamış olduklarına yeryüzünün dağları, ağaçları ve denizleri şahittir. Bu kutsal varlıkların önünde onların önünde ne bir damla gözyaşları ne ızdıraptan bir ibadetleri ne de Tanrı diliyle konuşmaları oldu. Onlar, ne dağa inen nuru gördüler ne ağaçlarla konuştular ne de denizleri gözyaşlarıyla doldurdular. Aşkı bilmeyen bu günahkârların, yokluktan yine yokluğa geçeceklerinden şüphe mi edilir? Diye sormaktadır. Demek ki, gerçek mana da aşktan haberi olmayanların aslında dünya hayatından herhangi bir şekilde nasibi

²⁵³ Topçu, *Var Olmak*, s.43.

²⁵⁴ Topçu, *Var Olmak*, s.41.

olmadıkları gibi ölümleri de yok oluşturu. Ölüm onlar için hazindir, acıklıdır çünkü ölüm onları yokluktan yine yokluğa götürür. Biz insanlar, onların ölümüne ağlarken aslında onların yok oluşuna ağlarız. Âşıkların ölümüne ağlarken ise asıl kendimize ağlıyoruz. Bizi onların hicranında yaşamaya mahkûm eden talihimize ağlıyoruz. Belki de onlara için için imreniyoruz. Çünkü onlar, aşkın bayrağını hayatla ölümün tam sınırına diktiler. Onlara burası cihad toprağı, ötesi fetih toprağıdır. Bu gazanın destanı bu yanda okunuyorsa da fetihler asıl ötesindedir. Orada aşk ölümü yenmiştir. Ölüm denen perdeyi kaldırmış, onun yerine zafer bayrağını çekmiştir. Sonsuzun zaferi bu yeryüzünde de kazanılır. Ancak aşkın kılıcıyla o zafere ulaşıyor. Bu zaferin müjdesi ve mükâfatı Rabb'in temasıdır. Bir örtüyü kaldırır gibi bir anda her şeyi ve bütün varlıkları ortadan kaldırıp da kalp gözüne görünen o Rabb'in yüzüdür. Kelimeyle anlatılmayan ve beklenmedik anda bize çevrilen o şekilsiz, renksiz ve gözsüz bakıştır. O, baha biçilmeyen selamet müjdesi, ah o kurtarıcı sevgili bir daha görünse, bir kere görünse, âlemde elem, şüphe ve ölüm mü kalırdı? ²⁵⁵ Diyerek aşkı tatmayanların gerçekte yaşamadıkları gibi Allah'ın cemalini görenlerin aslında ölmediklerini, onların gerçek fatihler olduğunu söyleyerek ölümü insanların durumuna göre ikiye ayırmaktadır. Ölüm bazıları için yok oluş iken bazıları için ise fetih ülkesine göç edıştır.

Topçu, ölüm hiçliğin kapısı mıdır? Diye sorar. Gerçekte bu sıfır, hayat imtihanının sahnesinde de gözüküyor. Her şeyin fani ve vefasız oluşu, olayların üzerimizdeki izleri olan hatıraların da zamanla silinmesi, unutmak denilen o müthiş hem de kurtarıcı musibet daha yaşarken hayat yolunda adım adım öldüğümüzü gösteriyor. Çünkü sanki her şey bir hiçe doğru götürüyor. Bunca varlıkların gayesi, varlıkların hikmeti bizi bir yokluğa teslim etmiş. Ölen varlıktan bir eser en ufak bir iz ancak kendinin olan bir unsur kalsa ümit de yaşayacak sanki ölmeyeceğiz. Lakin ölüm, bizde bizim olan her şeyi silip süpürüyor. Kaybedilen sade kendi varlığımız da değil; onunla birlikte bütün kâinatı kaybediyor. Bütün hayat boyunca varlığımızı adım adım takip eden ölüm, bu yenilmez düşman, zevkin kendi arkasından bıraktığı pişmanlığı ve her zevkin menhus bahşisi olan acıları alıp

²⁵⁵ Topçu, *Var Olmak*, s. 41.

götürdüğü gibi ebedi olan ve varlığımıza ebedilik vaadi sunan aşkı da götürmektedir.²⁵⁶

Topçu'ya göre, ölüm, kendinde bir sırrı saklamaktadır. O, hiçten her şeyin çıkmadığı gibi her şeyden de hiçin çıkmayacağını söylemektedir. Herhalde ölüm, sonsuz dileklerle yüklü hayat kervanının ebediliğe açılan kapısıdır. Hem ebedilik kutsal kapıdır. O kapıdan geçmeseydik dünya zindanının azaplarıyla işkencelerine dayanamazdık. Hadiste de belirtildiği gibi “dünya mü'min için zindan hükmündedir.” O halde ruha musallat olan kirlerden temizlenmek ve hayat ekmeğinin en sevimli atığı olan gaflet uykusundan uyanmak için de bu kutsal kapıdan zafer alayı ile geçmemiz gerekiyor. Hayata mahkûm olmakla ölüme mahkûm oluşumuz nasıl tabii ise ölümlle de ebediliğe mahkûm olacağımız öylece hakikattir. Ancak Mevlana gibi ölümü bozgunculuk ve yıkım olmaktan kurtarıp da zafer haline getirmek, ölümü matem değil de “gelin gecesi” yapmak, ölmesini bilenlerin işidir. Cesur adam kendini bütün ömrü boyunca takip eden en korktuğu düşmandan nasıl kurtarır? Topçu, ölüm korkusunun nasıl yenileceğini şöyle izah etmektedir. “Ölmesini bilen kahraman, daha yaşarken cesaretle atılıp ölümün koluna giriyor ve ölümü hareketlerinin içine yerleştiriyor. Cesaretle atılır, en büyük korkuyu kendinde yaşatan ve dışarıdan hiçbir kuvvetle sindirilip bertaraf edilemeyecek olan düşmanın koluna girer ona dost olur ve hep onunla kol kola yürür. Ve böylece mesele halledilmiştir. İşte böyle davranmamız icap ediyor. Ölümün ta yanına atılıp koluna girmek, onunla kol kola girip her hareketin içinde beraber barınmak ölümü ortadan kaldırıyor. Ölüm kapıdır arkasında ise ebedilik vardır. Her hareketin içine yerleşen ölümlle beraber onun bahçesi olan ebedilik vardır. Her hareketin içine yerleşen ölümlle beraber onun bahçesi olan ebedilik de hareketlerimizin önüne açılıyor. Ölüm korkusunun yok edildiği bu hareketle beraber hareketlerimiz sonsuza bağlanmış oluyor ve ebediliğe el uzatıyoruz. Ölümle hareketlerimizin içinde buluşma, ancak bizi dünya zindanının menfaat ve ilgilerinden kurtarıp da ilahi olan mutlak hürriyete kavuşturabiliyor. Ölümün eşiğinde, tam o kapıda duranlar için artık ölüm yok ebediliğin ilahi çiçeklerle bezenmiş bahçesi vardır.²⁵⁷ Görülüyor ki, ölümden kurtuluş ancak ölümlle dost olmakla mümkündür.

²⁵⁶ Topçu, *Var Olmak*, s. 44.

²⁵⁷ Topçu, *Var Olmak*, s. 45.

Demek ki, yaşarken cesaretle ölümün koluna girebilenler görüyorlar ki, o düşman değildir. Belki bu dünyadaki zindan hayatının yarattığı düşmanlıklardan ve korkulardan en başta yaşama korkusundan temizleyerek kurtarıcı dosttur. O bir dost elidir. Kafesin kapısını kırar, zindanın kapısını açar ve ruhu hürriyetine kavuşturur.²⁵⁸ Meğer ölüm dedikleri büyük düğün, büyük sevda çağı imiş. Rabbim, beni aradığımı Sevgili'ye kavuşturacak düğünümü şenlendir! İşte gerçek ölümler bunu haykırabilenlerdir.²⁵⁹

1.2.6. Sezgi (İlham) Düşüncesi

Akıl ve deneyim ekseninde gelişen söz konusu bilgi tarzlarının yegâne alternatifi olarak sezgi, insanı doğrudan bir sezgi ve araçsız bir kavrayışla eşyanın bilgisine vakıf kılan üstün bir yetidir. Sezgi, bizi aldatan duyulardan veya eşyayı parçalayan akıldan farklı olarak doğrudan doğruya, apaçık, kesin, kendisinden şüphe edilemez, bütünsel bir bilgi ile hakikatin sırrına erişirir.²⁶⁰ Sezgiye dayanan bu sezginin ve bilginin en büyük özelliği ifade edilemez ve başkasına iletilemez olmasıdır.²⁶¹ Sezgiciliğin ideal temsilcisi olan Bergson ise sezgiyi şöyle tanımlar: “ Kişinin kendisini nesnenin içine, onda, ona özgü olanla ve dolayısıyla ifade edilemez olanla karşılaşmak için taşıdığı bir sempatidir.”²⁶²

Bergson'a göre, biricik olan gerçeklikle ilgili hakikatler kavramsal yolla söze dökülemez ve ifade edilemez. Ona göre sezgi, bize gerçekliğin şemasını değil bizzat kendisini bilme imkânı verir. O, sezginin bizi nesnenin etrafında dolandırmadan, doğrudan içine yönelttiğini, nesnede biricik olan ve kavramsallaştırılamayan şeyi elde etmemizi sağladığını söyler. Ona göre sezgi, akıl ya da zekânın asla yapamayacağı bir şeyi başarır. Sezgi, insanı faydacı görüşlerden bağımsız olarak

²⁵⁸ Topçu, *Var Olmak*, s. 46.

²⁵⁹ Topçu, *Var Olmak*, s. 47.

²⁶⁰ Arslan, s.19.

²⁶¹ Arslan, s.36.

²⁶² Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.57.

dünyanın içerisine taşır. Sezgi, bize duyusal olmayan gerçeklikle dolaysız, yani soyutlamalardan bağımsız bir temas imkânı sağlar.²⁶³

Topçu'nun sezgiyi bilginin kaynaklarından bir olarak gördüğünü daha önce belirtmiştik. Öncelikle şunu belirtmekte fayda olacaktır. Bergson'nun, sezgi olarak ifade ettiği duyguyu Topçu, ilham olarak adlandırır. Topçu, her ne kadar akli insanın sultanı olarak vasıflandırsa da ilhamı ise aklın anlamakta zorlandığı bir duygu, bir bilgi olarak kabul eder. Akıl ilhama dayandığı müddetçe sultanımızdır, mürşidimizdir ve yol göstericimizdir. O, akli sadece amaç olarak görenleri eleştirir. Onları akıllarıyla belirli bir menfaate ulaşmak isteyen tüccar, diplomat, memur gibi sıradan insan olduklarına işaret eder. Oysaki akıl, ona göre insanı âlim yapar ve hakikat diye aydınlık diye peşinden koşturur. Ancak âlimin, gayesi sonsuzluk olan ideale bağlanması yalnız akılla izah edilebilir mi? Topçu'nun bu soruya verdiği yanıt ise hayırdır.²⁶⁴ O halde, hakikate ulaşma duygusunun mahiyetini anlamak için aklın üstünde ve ötesinde sonsuz bir ilham kaynağının varlığını kabul etmek gerekmektedir.

Topçu, sezgi kavramının çeşitli anlamlarının olduğunu söylemektedir. Estetik, psikolojik, mistik sezgi vb. gibi isimlerin kullanıldığını görmek mümkündür. Topçu'ya göre, İslam'ın ilk mistikleri, İslam'ın kalbinde Kur'an'ın verilerinin derin ve tecrübeli bir düşünüşünden doğduğunu söyledikten sonra Hallac'ı örnek olarak ele alır. Topçu'ya göre, Sühreverdi, İbn Tüfeyl, İbn Sina ve Gazali gibi İslam düşünürlerinin de ancak mistik sezgiyle yüksek hakikatlere ulaşabildiklerini söylemektedir. Dini hayatta kesin bilgiye akıl yolu ile değil, ancak sezgi vasıtasıyla ulaşılabileceğine inanmaktadır. Türlü şekillerde ifadesini tanıttığı mistik sezgi, dinin hakikatlerine ait bir sezgi olduğundan ancak kendi konusuna uygun aşkın bir bilgiyi meydana getirmektedir.²⁶⁵

Topçu'ya göre sezgi (ilham), eşyayı ruhi varlığımızla kaynaştıran içsel sempatidir.²⁶⁶ Bize bekadan bir ışık; belki de hakikatlerin kapısıdır. Gafletten bir

²⁶³ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.57.

²⁶⁴ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s. 83.

²⁶⁵ Topçu, *Bergson*, s.74.

²⁶⁶ Topçu, *Felsefe*, s.81.

silkinme, bir hikmet kıvılcığıdır. Sezgi, varlığın yine kendi içinde kalmak şartıyla kabuğundan derinine doğru inmesi, kendi kendisinde derinleşmesidir. Fenadan sıyrılma vadini getirir ancak yine de kurtaramaz. Onun önderlik ettiği felsefe ve hikmet, gerçek göklerini gören lakin uçamayan müjdelenmiş acimizi temsil etmektedir ²⁶⁷ diyerek sezginin ne kadar zor bir duygu hali olduğunu izah etmeye çalışır.

Topçu'ya göre, Bergson sezgiyi bilinçle eşyanın sempatik kaynaşması halinde tanımladıktan sonra bu kaynaşmada maddi varlıkların ruhî karakter kazandıklarını ileri sürmektedir. Bu demektir ki, sezgide eşya bilinç halleri arasından tanınmaktadır. Yani biz eşyayı tanıdığımızı zannederken hakikatte bilinç hallerimizi elde ediyoruz. Eşyanın kendisini olduğu gibi tanımaktan uzaklaşıyoruz. Hakikati kaybettiren bu içimizin karanlığına dalma (mysticisme) tehlikesi, sezgiyi hakikati tanıma vasıtası olmaktan uzaklaştırmaktadır. ²⁶⁸

Topçu'ya göre ilham, aklın üstünde yer alan manevi yapımızın bir başka alanıdır. İlham istediği yerden ve istediği şekilde insana gelir. İlhama ancak aklın üst basamağına basanlar ulaşabilir ve onunla temasına geçebilir. Topçu, aklın kemali halinde herhangi bir ilhamın insan hayatında yer almasının lazım geldiğini düşünür. Ona göre, eğer ilham insan hayatında yer almıyorsa akıl sahasındaki çalışmalardan şüphe etmek gerekir. İlimdeki hakikat aşkını, sanattaki güzellik ve ahlaktaki iyilik idealini ruhumuza aşılmanın ilham olduğunu söyleyen Topçu, bu çerçevede yüce varlığa ulaşmak için ilhamın devreye gireceğinin işaretini verir. Ona göre, Allah benliğimize ilham yoluyla nüfuz eder. İnsan da ancak aklın üstünde yer alan ilham ile Allah'a ulaşabilir. ²⁶⁹

Topçu'ya göre, ilham ile ulûhiyet sanki aralarında bir samimiyet varmış gibi insanın içine girer. İşte o zaman insan akıldan daha üstün bir sultana kavuşur ki bu ilahi sultan dindir. Dine götüren yolun bu olduğunu ifade eden Topçu, şeriatın kaidelerinin, akla uygun olarak bu gayeye götürdüğü için teklif olduğunu söyler. Topçu, dinin kaidelerinin her devrin hayat tarzına uygun bir şekilde ele alınmasının

²⁶⁷ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

²⁶⁸ Nurettin Topçu, *Felsefe*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s.81.

²⁶⁹ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s. 84.

gerektiği, Müslüman'ın bu çağda kıldığı namazın sorgulanmasını bütün ilhamdan ve bütün dini hayattan uzak akılsızca bir iş olduğunu vurgulamadan da geçmez.²⁷⁰ Bu bağlamda değerlendirildiği zaman aslında Topçu, dinin bazı kaidelerinin değişen zamana ve şartlara göre akıl ile sorgulanmasının akli olmadığını söyleyerek muhafazakâr bir duruş sergiler.

Topçu, sonu olan dünyamızda insanın gayesi olan sonsuzluğa insanı ulaştıran şeyin hisler mi akıl mı yoksa ilham mı olduğunu peşine düşer. Topçu'nun his, akıl ve ilham düzleminde ifade ettiği bilgi felsefesi dahi akılla desteklenen ilhamı veri kaynağı olarak kuvvetlendirir. Ona göre, ilk olarak duyular tarafından toplanan bilgiler akıl tarafından işlenir ve sonrasında akıl bizi aşka teslim eder. Aşk ise Allah'la birleştirir. Demek ki hisler, insanı hayvani olan şeyleri yapmaya zorlayan güdülerdir ve bu güdüler çokça yanılırlar. İnsanı hayvani yaşayışın yanına çekerler. Ona göre, hislerin üstünde dayandığı prensipler gibi ebedi ve evrensel olan aklın aydınlığında kendisini gösterir. Akıl hisler gibi yanılmaz ancak yaratıcı ve kurtarıcı da olamaz. Ancak aklın saltanatından ilhama ulaşılabilir. İnsan ilham ile sonsuzluğun mutlak hayatına kavuşabilir. Böylece ilham aklın da üstünde bir yere yerleşir ve akla istikamet verir. Topçu'ya göre insanlık, medeniyetini kendisine yükseklerden gelen ilhamlarla oluşturulan dinlere borçludur. İnsanlığın oluşturduğu medeniyet bile aklın üstünde yer alan ilhamlar sayesinde teşekkül etmektedir.²⁷¹

Topçu, aklın mürşidimiz olmasını ilhama dayandırırken insanın aklının maymunun zekâsından ileri olduğu tezini de reddeder. “İnsanın akli, sadece maymunun zekâsından bir adım ileride olan bir şey değildir” dedikten sonra Pascal'ın şu meşhur sözünü zikreder: “Kalbin ortaya koyduğu öyle şeyler vardır ki akıl onları asla bilemez.” Öyle anlaşılıyor ki, burada zikredilen şey akılla anlaşılması gereken, ilhamsız düşünüş veya ilhamsız akıldır. Çünkü ilhamdan doğmayan duygu hayvani duygudur. O, ilahi olanın ilham sayesinde hayat bulan duyguların esasen insani olduğunu belirtir. Topçu'ya göre dini duygunun bütün duygularımızı kucaklayıp idare etmesi için sonsuzluktan gelen ilhamı almaya mecburuz. İlk olarak, hayvani duyguları yaşamaya başladıktan sonra disiplinli bir metotla akla teslim

²⁷⁰ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s. 85.

²⁷¹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.19-20.

olmalıyız. İkinci olarak aklın saltanatını kuranlar bizi ilahi ilhamın eşiğine kadar götürmelidir. Topçu'nun bu düşüncesinden yola çıkıldığında şunu görmek mümkündür. Bu aynı zamanda onun eğitim felsefesinin bile sadece akli değil tasavvufi eğilimler taşıdığına göstergesidir. Zira Topçu, akla teslim edilip ilhamla beslenmemizi aklın saltanatını kuran adamların ihmal edilmemelerini istemektedir. Çünkü Topçu'ya göre, ilhamsız akıl, insanı hatalara ve yanlışlara götürürken ilhamdan doğmayan duygular da insanlığı felakete götürür.²⁷²

Topçu'ya göre, sapkın bir neslin oluşmaması ve genç neslin kurtarılması için ona iman ve ilham teklif etmeden evvel ilim ve hakikat sevgisi aşılmalıdır. Peşinden ise kesinlikle ilhama başvurulmalıdır. Ona göre, gençlik ancak akla ve ilhama sığınmakla kurtarılabilir. Topçu, ilhamı hakikatin bilgisine ulaşmada aklın rehberliğiyle desteklenen nihai merteye olarak nitelenmektedir.²⁷³

Topçu, hem bilginin hem ilhamın hem de imanın temeline akli koymuştur. Buna da aklın saltanatı demektedir. Ayrıca ilhamı da Allah inancı olarak görür.²⁷⁴ Topçu'nun ilhamın temeline akli koyduğu tespiti yerinde bir tespit olarak gözükmektedir. Bununla birlikte, ilhamın Allah inancı olduğu tespiti tam olarak ortaya çıkmamakta, bu kavramın daha çok aklın üstünde yer alan bir duygu olduğu gibi bir anlam taşımaktadır. Çünkü Topçu, eserlerinde ilhamı, aklın üstünde, akla bağlı bir ilham ve bir duygu olarak açıkça zikreder. Ayrıca Topçu, düşünce sisteminde etkilerini gördüğümüz Bergson'un sezgi kavramını kendi ifadesiyle ilham olarak kullandığına değinmiştik. Öyle anlaşılıyor ki, Topçu'nun düşüncesinde aklın yanıltıcılardan kurtulması için ona yön verecek bir ilhama ihtiyaç vardır. Ona göre, yanılmaz ve sağlam aklın saltanatı ancak bir ilhamın temelleri üzerine kurulabilir. Bu ilham aklın son basamağında oluşan başka bir yetenektir. Akla bağlı fakat aklın ötesinde yer alan, insanı ilahi olana kavuşturan bir harekettir.²⁷⁵ Kısaca Topçu, akli ve ilhamı birbirlerini besleyen ve birbirlerinden ayrılmaz iki kuvvet olarak görmektedir.

²⁷² Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.18-19.

²⁷³ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s. 85.

²⁷⁴ Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, s.61.

²⁷⁵ Yakup Yüce, *Nurettin Topçu'da İman Akıl İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009, s. 35.

Topçu'nun ilhamı aklın bir ürünü olarak sunması, akli ilhama bağlı bir sultan olarak gördüğünü de gösterir. Topçu'ya göre her ikisi de insanın nihai amacı olan ilahi varlığa kavuşmanın farklı olan fakat birbirlerine bağlı yollarıdır. Böylece Topçu, akli çeşitli bilgi şekillerinden biri olarak görür. Topçu'ya göre varlığı duygu, sezgi, aşk, akıl, ihtiras ve merhamet ile tanımak bilginin çeşitli şekilleri ve dereceleri olduğunu söylemektedir. Ancak o, insanın zekânın bilgisiyle eşyanın bilgisine ulaşılabilse de yine de bunun yeterli olamayacağını düşünür. Ona göre bir sonraki aşama olan kalbin bilgisiyle onun üzerindeki etkisiyle Allah'ın varlığını yakından hissedebilir ve bunu davranışlarına sindirebilir. Yani Topçu'ya göre tek başına akıl eksiktir böylece kalbin de yardımına ihtiyaç vardır.²⁷⁶ Topçu'ya göre, bizde bizden içeru var olan kudretin sunduğunu ancak sezgi ve ilhamla bilebiliriz.²⁷⁷ Mistik deneme sezginin en kuvvetli eseridir. Sırtını ilme dayayan felsefi sezginin derinleştirilmesi ancak mistik sezgi sayesinde kabil olabilir.²⁷⁸

Topçu'nun Bergson hakkındaki çalışmasında Bergson'u Batı düşüncesinde şöyle konumlandırır: “Esasen Bergson'un felsefesi, pozitivism ile çeşitli rölâivist felsefe sistemlerinin yıkıcı etkileri altında, mutlak hakikati elde etmenin ümit ve imanını kaybeden 19. yüzyılın insanlığına bu asrın sonlarında sezgi metodunu ortaya koymakla, ümit ve imanı getirmiştir”²⁷⁹ diyerek sezgiciliğin pozitivism ile çeşitli rölâivist felsefe sistemlerine karşı bir kalkan görevi üstlendiği düşüncesindedir.

1.3. Sanat Felsefesi

Sanat felsefesi, estetik sanatları sınıfladığı gibi farklı sanat dallarını sanat olarak tanımlamayı mümkün kılan ortak bir sanat idesi ya da özünün olup olmadığını araştırır. Ayrıca sanatın tanımlanıp tanımlanamayacağını araştırırken de sanatın etik ve hakikatle ilişkisi üzerinde de durmaktadır. Sanatta sanat felsefesinin bir alanını

²⁷⁶ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

²⁷⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.88.

²⁷⁸ Topçu, *Bergson*, s.134.

²⁷⁹ Topçu, *Bergson*, s.13.

teşkil eder. O halde sanat, duyuşsal değeri konu alan bize hoş veya haz verici diye adlandırdığımız bir heyecan veya duygu veren şeylerin incelenmesi ile ilgili felsefe disiplinine verilen addır.²⁸⁰ Başka bir ifadeyle sanat, insanın özgür bir şekilde standart kurallara uymadan güzeli arama çabası olarak tarif edilebilir.²⁸¹ Sanatın ana zemini veya temel bölümü, sanatın kapsamı içinde kalan fenomenlere (somut olay ve nesne) ilişkin derinlikli bir analizden meydana gelir. Sanatın hayatımızın oldukça önemli bir bölümünde belirleyici bir rol oynadığı açıktır. Başka bir ifadeyle sanat insanın yöneldiği üç temel değer veya onun zihninin üç başat ilgisi olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar da sırasıyla hakikat, iyilik ve güzelliştir. Bunlardan hakikat bilginin, iyilik etiğin ve güzellik de estetiğin konusunu teşkil eder. Başka bir ifadeyle hakikat, biz insanların bilgiye erişmemizi mümkün kılan bilişsel bir tutumun objesi iken, iyilik pratik tavrımızın, güzellik de sanat tutumumuzun odak noktasını oluşturmaktadır.²⁸²

Sanatta da felsefe de olduğu gibi görünüşlerin altına gizlenen bir dünyayı açığa vurmaya çalışır. Sanat, akıldan ziyade, yaratıcı sezgiye ve hayal gücüne dayanır. Bu durum hem sanatçı, hem de sanat eserinin alıcısı için böyledir. Sanatın temelinde güzel olanı yakalama ve ifade etme vardır. Demek ki sanat, insanın güzellik ve beğeni duygusunu geliştirir.²⁸³ Ancak sanat, sanatçının dünyasını, onun gerçeğini bize anlatır. Bu gerçek şüphesiz bilim ve felsefede alışlagelen anlamda nesnel veya evrensel bir gerçek değil öznel ve kişisel bir gerçekliktir.²⁸⁴

Sanat ile felsefe arasında yakın bir ilişki olduğu gibi sanat ile ahlak arasında da sıkı bir ilişkinin varlığı yadsınamaz. Sanat güzeli arar bulur ve özgür şekilde ifade eder. Sanat, sanat için değil, toplum için olmalıdır. Sanatın gayesi ve amacı ahlaka hizmet etmek ve onu yüceltmek olmalıdır. Sanat, görünüşün gerisindeki gerçekliğe ulaşmanın derindedir. Sanatta yaratıcı sezgi ve hayal gücü önemlidir. Sanatın temelinde güzel olanı yakalama ve ifade etme olduğu gibi, güzellik yaratarak insanın güzellik ve beğeni duygusunu geliştirme amacı da gütmektedir.²⁸⁵

²⁸⁰ Arslan, s.128.

²⁸¹ Çetinkaya, s. 27.

²⁸² Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.204.

²⁸³ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.28.

²⁸⁴ Arslan, s.14.

²⁸⁵ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.28.

Topçu, İslam dünyasında özgün eserlerin verilememesinin ve durağan bir seyir takip eden sanat düşüncesinin de sorgulanması gerekmektedir. Topçu, sanat nedir? Ne olmalıdır? Sanatkâr kimdir? Şeklinde sorulan sorulara cevap olarak sanatın ne olduğu, ne olması gerektiği ve sanatkârın nasıl olması gerektiğinin peşine düşer. Ona göre sanat, dıştaki varlıklara akseden bizim kendi hayallerimiz ve kendi tasavvurlarımızdır. Hatta en ileri derecesinde o bizim kendi çevremizdir.²⁸⁶ Sanat, insan ruhunun serbestçe yani muayyen kaidelere tabi olmaksızın, güzeli araştıran hareketidir.²⁸⁷ Sanat, sonlu âlemde ebediyen tatmin bulamayacak olan hareket iradesinin, sonsuzluk hülyasında tatmin aramak için hayal gücüne dönüşmesidir. Bu, iradenin kendi kendine, tek başına yetmeyişidir.²⁸⁸ Sanat, tabiatı taklit ederek, ondaki nizam ve intizamı dikkate alarak insanın kendi eksikliğini giderme çabası olarak ta anlaşılabilir. Tabiat hem filozofun hem de sanatçının üzerinde şiddetle düşündüğü şeydir. Sanat, ahlaksal bir mesajı olan, insanların ahlaksal duygularını geliştiren ve onların ahlaksal davranışlarına olumlu bir katkısı olan gerçeklik olarak görmek mümkündür.

Estetik ya da sanat felsefesi, Topçu'nun en çok meşgul olduğu disiplinlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İrade tek başına eksiktir ve tatmin edici samimiliğe asla sahip değildir. Sanatçı bu eksikliği en büyük kuvvetle duyan insandır. Sanatçı, bu eksikliği kendinde duyan ve bunu yapabilme iradesine sahip olan kimsedir.²⁸⁹

Topçu için sanat, bir hezeyan veya sayıklama halinden daha çok, felsefi derinliği olan, insanı ve onun mukadderatını mesele edinen, ruhu olan ve ruhu olanı yenedünyalara götüren, yeni doğuşlara kavuşturan büyük bir edim olmak zorundadır. Topçu'ya göre her sanat eserinin bir kalbi olmalı ve o kalbin içinde sanatkârın kalbi de çarpmalıdır. O kalp ki hem sanatkârın kendisini hem de sanatkârın içinde yaşadığı

²⁸⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.85.

²⁸⁷ Topçu, *Felsefe*, s.107.

²⁸⁸ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.165.

²⁸⁹ Mustafa Kök, "Nurettin Topçu'da Mistik İmanın Estetik ve Felsefi Temelleri," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13, (1997), s. 441.

toplumu titretmeli ve büyük hedeflerin mecrasına taşınmalıdır.²⁹⁰ Sanatkârı, tabiat ve kâinat varlıklarının evrensel ahengine ve derin sırrına ulaşmak isteyen, bu ahenk ve sırda kendi varlığının mutlak tasdikini, bir kelime ile kurtuluşunu arayan insan olarak niteleyen Topçu, tabiatı insan varlığının bir uzantısı olarak kabul ederken insanı da bu tabiatın merkezi olarak görür. Ondan dolaydır ki, sanatkâr var olmak için daima tabiatın sırrına ulaşma gayretindedir. Çünkü hem kendi kendisine yönelerek bilincini öznenin konusu yapabilen hem de kendi dışındaki eşyayı tanımak ve onu değiştirmek kudreti ancak insanda mevcuttur.²⁹¹

Topçu'ya göre, sanatın özü sadece eşyanın insan tarafından görünüşünden ibaret değildir. Bu öz insan iradesinin derinlerinde ve aşkın (transcendant) hareketinde bulunur. Ona göre, estetik imandan sanat eseri doğarken dini yahut mistik imandan da din iradesi ortaya çıkmaktadır.²⁹²

Topçu'ya göre, bütün davranışlarımızın nihai gayesi zamanda ve mekânda sonsuzluğa ulaşmaktır. Sonsuzluğun fani bir aksi olan varlığımızı ise aynı zamanda sonsuzluktan bir cüz olarak görür. O, sanatın sonsuzluğa uzanışını şu şekilde tasvir eder: “Peygamber’in vahyinde, sanatkârın eserinde ebedilik, saltanat kurmuş duruyor. Kur’an, bir hayatın vahiyden doğan eseridir. O, Allah’ın eseri olduğu gibi, Mikelanj’ın ebediyete ses veren heykelleri, Beethoven’ın ebediyeti çıldırtan senfonileri de Allah’ın eserleridir. Bunlar Allah’a götürücüdür. Faust gibi bir eser Goethe’nin ömrünün elli dokuz yılını aldı. Corot, bir tabiat ve bir ağaç vahyiyle bin bir tablo yaratarak ebediliği kazandı”²⁹³ diyerek onun güzel sanatların çeşitli dallarına, heykele, resme, musikiye ve edebiyata olan ilgisini görmek mümkündür. Topçu için heykelde Mikelanj, resimde Corot, musikide Beethoven ve edebiyatta Goethe öne çıkan isimler olmaktadır.

Topçu, imandaki mistiklik dinde ortaya çıktığı kadar, belki de ona bir hazırlık veya çok defa ona ulaşamadığı halde dine doğru bir atılış halinde sanat hayatının en

²⁹⁰ Kenan Çağan, “Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal ve Felsefi Temelleri,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), s.343.

²⁹¹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.96.

²⁹² Kök, “Nurettin Topçu’da Mistik İmanın Estetik ve Felsefi Temelleri,” s. 442.

²⁹³ M.Orhan Okay, “Nurettin Topçu’nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı,” *Hece Dergisi*, S, 109, 2006, s.334.

yüksek şekilleri içerisinde de gözükmektedir diyerek sanatı ve sanat eserini metafizik ve mistik bir açıdan değerlendirmektedir. Bu da onun idealist ve mistik bir felsefeci olduğunu gözler önüne sermektedir. Başka bir ifadeyle sanat varlığımız içerisinde dağılmış bir imanın bunalımlarını bir araya getirir ve onları, özlemini duydukları bir gerçekliğe doğru bir bütünlük içerisinde yönettiğini²⁹⁴ söylerken sanatın nihai noktada ilahi iradeye ulaşmada yetersiz kaldığı ve buna ulaşmada ancak bir vasıta, çaba ve amelelik olabileceğidir. O, sözlerine şöyle devam eder: “Esasen din ile ahlak dışında, sonsuzluğa göz diken gerçek ideal yoktur. Sanat, sadece bu idealin yolunu açan bir ameleliktir.”²⁹⁵

Topçu'ya göre, sanat iradesinin kaynağı nedir? O, sanat iradesinin kaynağı olarak imanı gösterir ve imanı Estetik İman ve Mistik İman olarak ikiye ayırır. Birincisinden sanat iradesi doğarken ikincisinden de din iradesi doğmaktadır. Topçu, imanı, varlık ve düşüncenin bütün kuvvetleriyle kendi konusunu kucaklayan benliğin kabarıp büyümesi hali olarak tarif eder. Ona göre, estetik iman yalnızca sanatçılarda mevcut iken, mistik iman ise tüm dindarlarda mevcut olduğunu söylemektedir. O'na göre, sanatçı Allah'a varmak için tabiatı temaşa ederken tesadüfî olarak estetik imana ulaşıyor iken, dindar ise iradeli bir biçimde ilahi iradeye ulaşma çabasındadır. Sanatçı, çoklukta birliği bulma çabasındadır iken, dindar birliğin farkındadır. İşte bu iradenin Allah'tan ibaret olan sonsuzluğa doğru yolculuğunda sosyal kuruluş iradesinin daha ilerisinde, Allah'a daha yakın bir temaşa durağı teşkil eden sanat hayatı, dini imanın eğişine kadar ilerliyor ve sanat her ileri hamlesinde dinin kucağına atılmak istiyor. İmanın kaynağından doğan sanat iradesi, bizi realitenin üstünde yaratıcı iktidara sahip kılıyor. Sanatın konusu olan hayaller, sanatkârın hayal gücünün icadî eseri olduklarına göre, sanatın konusu, varlıkla yokluk arasında bir seçim haline geliyor ve sanatın dünyası adeta yokluğun eşdeğeri oluyor.²⁹⁶

Topçu'ya göre, Ruso, Byron, Mikelanj, Malarme ve Bodler gibi sanatkârların içindeki melodi, aşk ile ölüm arasında bir gidip gelme halini alıyordu. Sanatkâr, şifa gibi ölümün de kendisine yaklaşmayacağı bir hastadır. Aşk, onda bir gerçekliğin her zaman gözüken yüzüdür ve onunla ölümün arasındaki sonsuzluğa ve ebediliğe

²⁹⁴ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.151.

²⁹⁵ Çetin, s. 48.

²⁹⁶ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.60.

sığınmaktan başka çaresi yoktur. Teslimiyeti tamam oldukça sanatkârda da dindarın gerçek süruru meydana geliyor ve içten doğan ve gerçek bir kurtuluşun müjdesine erişiyor.²⁹⁷ İşte bunun gibi bir yanda ruhta sığınan ebedi aşkın iradesi, öbür yanda bu iradeyi aldatan, ebedi ölümlle karşılaşan tabiat ve tabii hayatın çarpışmasıdır. Bu iki iradenin âdemle çarpışmasından ne doğacak? Bu deruni mücadeleden çıkmak için sanatkâr aşkını yaşatan imanı bırakarak gerilemiyor. Bilakis belki bir adım daha atarak aşkı aşk için, iradeyi irade için yaşatmak uğruna bütün kâinat kıymetlerini bir deruni harekete feda ediyor. Tabiatın kucağında doğmuş olan sanatkârın aşk iradesi, bu hareketle tabiatın üstünde duran mutlak âleme ayak basıyor²⁹⁸ diyerek sanatın tabiat içinde doğarken aynı zamanda beraberinde de insanı Yüce Yaratıcıyı bulmanın peşine takıyor.

Topçu'ya göre sanatı, hayal gücü için bir fantezi, sanat eserini vehimler (halüsülasyon) sistemi sayanlar, sanatı anlamayanlardır. Bunlara göre, sanatkâr gayesiz bir sentezin yaratıcısı iken, sanat ise bir oyundur. Böylece sanat, hayat enerjisinin mahsulü bir maharet sistemidir. Sanat, dış dünyadan ve tabiatın duyular alabilme ve bunların arasında herhangi bir seçim yapabilme kabiliyeti de değildir. Tabiat karşısındaki iktidarsızlık, sanatı da doğuramaz. Sanat, hayal gücü hastalığı veya kader halinde karşımıza çıkan bir realite değildir. Bir bilgi veya vehim sistemi de değildir. Belki bir ideal, bir dava ve bir iradedir. Sanatkâr, eserini meydana koyan heyecanı tesadüfle bulmamıştır. Bu heyecanı, olduğu gibi isteyerek ve arayarak bulmuştur. Sanatkârda sanattan önce gelen bazı şeyler ve sanat aşkıdan önce bulunan bir aşk vardır. Sanatın özü, eşyanın insan tarafından görünüşünden ibaret değildir. O, insan iradesinin derinlerinde ve aşkın hareketinde bulunan bir maharettir.²⁹⁹

Topçu, aşkın, ıstırapın ve sefaletin acı tadını aldığı gibi büyük şereften en karartıcı zillile düşmenin tadını da aldığını söyler. Hayatı ve insanları bu alçalma içinde tanıdığını söylerken herkesin kendisine tapınılmasını isterken aynı zaman da zaferin de heykeli olmak istemektedirler. Topçu, bu heykeli kırmak istiyor. Tapınılmak ve alkışlanmak istemiyor. İrademin eserini, insanların arasında göreyek

²⁹⁷ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.60-61.

²⁹⁸ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.105.

²⁹⁹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.59-60.

uzak ve gizli yerden sadece seyretmek istiyorum³⁰⁰ derken aslında sanatçının derdinin şan ve şöhrete kavuşmak olduğu, bu durumun ise bütün derdi toplumun kurtuluşu olan ve aşk ızdırabı içinde yanıp tutuşan sanatkâra yakışmadığını ifade etmektedir.

Topçu, sanatkârın bu manadaki yalnızlığını ve ızdırabını şöyle dile getirir: “ Fani varlığımı gıda yaparak yarattığım eserde gördüğünüz sefalet kahramanı, ruhunun herkesten kuvvetli olduğunu sandığı halde hayatın çukurunda sürünen kahraman, işte o bendim. Kâh kendisiyle eğlenen, kâh muvaffakiyet dilenen gururlu dilenciye tanıdınız mı? O, ruh istihzasından kendine gurur hissesi çıkarmasını bilen samimi sahtekârlık benim sanatımdı. Sanatım, Allah’la rekabete yeltenen aciz inatçı ruh ise bana tek bir kıymettar hediye bırakan sevgilimdir. İzdırıp, bende her hakikat davasının, her inatçı ve haşin burhanın ve her hareket nazariyesinin gayesi gibi yaşayan ızdırıp, beni bütün sevgililerden ayırdı. Bu kıskanç sevgili, kendini gıdalandıran sevgili yüzleri de çiğneyip mahva çalışıyor. Yalnız başına bana, eserde olduğundan fazla hayatta hâkim olmak için benimle mücadele ediyor ve beni her an yeniyor. Ben ona teslim oldum ve mukavemet kuvvetlerim onun elindedir. İşte eserde tanıdığınız müşfik yüzlü sefalet ve onun iradesi altında zebun yaşayan benim ruhumun çehresidir. Beni hiç anlamadığınız gibi hiçbirinizin görmediği yerde işlediğim günahları da bilmiyordunuz ve zaaflarımı tanımıyorsunuz. Hayır, hep size bağlanarak, sizden umarak içinde değersiz, ihtirassız, gayesiz ve hakikatte gurursuz bir hiçlikten başka bir şey bulmadığım gururlarınıza nefsimi ve hissimi feda ederek yaşamak istemiyorum. Mukadderatım sizin mukadderatınıza bağlanmış. Sizin ellerinizi tutmadan, size yalvarmadan, sizinle sevgi birliği yapmadan ilerleyemezmişim. İstemiyorum, artık sizin mukadderatınıza bağlanarak, sizden halas umarak yaşamak istemiyorum. Gidiniz insanlar, beni yalnız bırakıp gidiniz, belki bu yalnızlıkta birlikle selameti bulurum³⁰¹ derken aslında ızdırıp içindeki sanatkârın Allah’la rekabet içinde olamayacağını haykırmaktadır. Sanatkâr, sanatını icra ederken başkalarının takdirini kazanmaya çalışmasının yerine Allah’ın kâinatta kurduğu nizam ve düzeninin mükemmeliyetini işleminin gerektiğini vurgulamaktadır.

³⁰⁰ Topçu, *Var olmak*, s.90.

³⁰¹ Topçu, *Var olmak*, s.91-92.

Topçu, sanatkârı hadiseler karşısında kendi iç dünyasına çevrilen bir metafizikçi olarak görür. O, ruhunun dünya ile çarpışmasını dikkatle takip eder ve içindeki mistik ritmi, hislerin sembollerine bürüyerek bize anlatır. Benliğimizin kâinatla çarpışmasındaki hikmet ve manayı anlatırken filozof kâinatı, sanatkâr benliğimizin kendisine doğru ilerlediği mukadderatı düşünür. Sanatkâr, aynı zamanda sayıklayan bir filozoftur. Gerçek sanat; kâinat varlıklarından herhangi bir unsur, kâinattan herhangi bir parça karşısında bile, o parçayı kâinatın bütününe bağlayan evrensel görüşü, ruhun bu evrensel karşılayışı bize anlatacaktır.³⁰² Demek ki, filozof gibi sanatkâr da bütünü düşünen adam olmalıdır. Aksi halde parçanın verdiği duyular ciddi ve değerli bir sanat eseri meydana getiremezler.

Topçu'ya göre sanat eserinde esaslı rolü olan ifade veya üslup iki unsurdan meydana gelir. Bu unsurlar vücudun iç organlarından alınan hal duyusu ile sanatkârın şahsi tarihidir. Bu iki unsur birleşip kaynaşarak sanatkârın ifadesini meydana getirirler. Çünkü sanat eseri, tabiatın kopyası değildir. Sanat eseri, insan ruhunun en derin ve mahrem mıntıklarında yaşanan bir duygudur. Bizim için imkânsız olan tasavvurları ve duyguları, sesler, renkler ve şekiller halinde canlandırarak kâinatımızda onlara vücut vermektedir. Böylece sanat eserine serpilen tabiat değil, tabiata sığınan insan ruhunun dışa yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır.³⁰³

Sonuç olarak sanatın her şeyden önce büyük bir hayatı yaşama ihtirası olarak ortaya çıkmaktadır. Sanatkâr hayatımızın dışında dinlenen bir varlık değildir. Âlim, düşüncenin dünyasına kapanma ihtirasına karşılık sanatkâr, bizim hayat ve dünyamız hakkında aşırı iddia ve ihtirasın sahibi olan insandır.³⁰⁴ Görüldüğü gibi Topçu'da sanat, sanat için değildir. Sanat insan içindir ve insan yapıcıdır! Çünkü sanat, kendine mahsus olan gayesi içinde insan yaratır. Böylece Topçu, sanat, sanat içindir düşüncesinden farklı bir yerde durarak sanatın toplumun yararına kullanılması gereken bir unsur olarak görmektedir.

³⁰² Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.50.

³⁰³ Topçu, *Mehmet Akif*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s. 26-28.

³⁰⁴ Topçu, *Mehmet Akif*, s. 19

2. BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'NUN AHLAK DÜŞÜNCESİ

2.1. Nurettin Topçu'da Ahlak

2.1.1. Ahlakın Tarifi

Ahlakın tarifinin de felsefenin tarifinde olduğu gibi herkes tarafından kabul gören bir tanımının yapılması mümkün görünmemektedir. İnsanların benimsediği ahlak prensiplerinin değişik olması, ahlak probleminin karmaşıklığı, tanımlamada bulunanların sahip oldukları dünya görüşü ve yaşadıkları ortamın farklı olması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Yine de genel kabul gören bir ahlak tanımı vermenin faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

Lügat manasıyla ahlak kelimesi, huylar demektir ve hulk (huy) kavramının çoğul şeklidir. Seciye, tabiat, mizaç, karakter gibi anlamlara gelir. Terim anlamı ise, insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevi vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütünü olarak tarif edilebilir.³⁰⁵ Bir başka tarif ahlak, nefiste (ruhta) köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların, tekrar tekrar düşünmeye, zorlanmaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana gelmesi ve istikrar kazanması, insanın toplum içindeki her türlü davranışlarını ve onlarla olan ilişkilerini düzenlemek maksadıyla ortaya konulan ilkelerin, kuralların tamamı, insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek için başvurulan kurallar sistemi ve fertlerin davranışlarını olumlu veya olumsuz bir şekilde yargılamakta kullanılan ölçütler bütünü olarak tarif etmek mümkündür.³⁰⁶

³⁰⁵ Nihat Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, İstanbul,1987, s.231., Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2000, s.11., Kamus Tercümesi, c.2. s.892., Mehmet Canbulat, "Ahlak," *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, 3.Baskı, DİB Yayınları, 2007, s. 14.

³⁰⁶ Hüsameddin Erdem, *Ahlak Felsefesi*, Konya, Hü-Er Yayınları, s.12-13.

Düşünce tarihine baktığımız zaman akıl ile ahlak arasında yakın bir ilişkinin varlığına şahit olmaktayız. Ahlakı ilk defa akıl ile temellendiren Sokrates'tir. Daha sonra rasyonel ahlak Platon ve Aristoteles tarafından da geliştirilmiştir.³⁰⁷ İslam düşünürlerinden Ebu Bekir er-Razi ise akıllı, insanın yaşamını güzelleştiren, onu hedeflerine ulaştıran bir vasıta, Allah'ın insana verdiği en büyük hediye olarak kabul eder. Ona göre, insanın akılla hem dünyada hem de öte âlemde kendi cevherinde bulunan menfaatleri, ilimleri ve sanatları elde eder, hatta Allah'ın bilgisine bizi ulaştırır³⁰⁸ diyerek akılla Allah'ın bilgisine ulaştırarak insanı ahlaklı bir birey olarak yapılandırdığını ifade eder.

Topçu'nun hayat felsefesinin şekillenmesinde onun ahlak düşüncesinin izlerini görebiliriz. Topçu, ahlakı birçok yönden ele alırken aynı zaman da ahlakı, insan hareketlerinin metafiziği olarak görür. Dolayısıyla prensipleri ister dine dayalı olsun isterse de başka bir şeye dayansın her ahlak, bir kıymetler sistemine bağlı olup metafizik mahiyetini de buradan elde eder. Zira hiçbir ahlak tamamen deneyler tarafından ortaya çıkarılmış değildir. Çünkü hiçbir zaman merhamet, adalet, ızdırap vs. gibi insan mahsulü olan metafizik kavramların deneylerle elde edilmesi mümkün değildir. Yine bunun gibi her ahlakın özünü teşkil eden, her ahlak sisteminin ilk, zaruri temeli ve şartı olan hürriyet ve mesuliyet gibi temel kıymetler de metafiziğin davaları olup deneylerin dışında kalan evrensel değerler olduğunu söyleyebiliriz.³⁰⁹

Topçu'ya göre, din ile ahlak arasında da sıkı bir ilişki söz konusudur. Ona göre ahlak, dini olgunluktur. Hayvani hayattan insani hayata yükseliştir. Onun ilke ve prensipleri de dini kurallara dayanır. Ahlaki alanda belirleyici olan esaslar ilahi vahye aykırı olamaz. Yine ona göre, her ahlaki prensibin dini bir dayanağı vardır.³¹⁰ Dolayısıyla da ahlakla din birlikte ortaya çıkmış olup, insanlığın ahlak tarihi aynı zamanda dinlerin de tarihi olmaktadır.

³⁰⁷ Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temeli*, Ankara, TDV Yayınları, 1992, s.35.

³⁰⁸ Hüseyin Karaman, *Ebu Bekir Razi'nin Ahlak Felsefesi*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004, s.34.

³⁰⁹ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.50.

³¹⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.91.

Topçu'ya göre, ahlakı dinden ayırmak veya dini ahlaktan ayırmak, insanın iç dünyasını yine kendisinden ayırmak demektir. Ona göre, halk için din, ahlaktan başka bir şey değildir. Büyük ruhlar için ise yine şüphesiz ahlaktır, lakin aynı zamanda insanlığın da üstüne, adeta ahlakın kaynağı olan ilahi iradeye tırmanış gayretidir. Ahlakı içerisine alarak onun da ötesine geçer. Ahlak insanlaşmaksa, din insanlığımızın da üstüne yükselme iradesidir.³¹¹ Görüldüğü gibi düşünürümüze göre din ile ahlak bir toplumun olmazsa olmaz prensipleri olarak görülmektedir. Nasıl ki din toplumların tarihleri kadar eski ise ahlakta toplumların her döneminde ihtiyaç duydukları bir kıymet olup her zaman toplumların temel unsuru haline gelmiştir. Çünkü ahlaksız bir toplum demek toplumun yok oluşu demektir.

Topçu, ahlakı iyi ve fena hareketlerin tenkidini yaparak değerlendirir. Kaide koyucu (normatif) bir ilim olan ahlak, hürriyet ve mesuliyet ilkelerine dayanmaktadır. Ahlak, insanın hareketleri hakkında deneylere dayanmayan ve genel görüşler ortaya koyan felsefenin bir bölümüken aynı zamanda değerler ortaya koyan iradenin de psikolojisidir. Bütün ahlak teorilerinde temel amacın ideal ahlaki ilkeleri ortaya koyma çabası olduğunu söylemek mümkündür.³¹²

2.1.2. Ahlakın Gayesi

Ahlaki hayatın amacının ne olduğu sorusu, etiğin ilkçağ'dan bu yana tartışılan temel sorularından biridir. Düşünce tarihinde birçok filozof, mutluluğun önce geldiğini söylemişse de mutluluğun tam olarak neden meydana geldiği konusunda tartışmalar olmuştur. Yine de mutluluk, pek çok filozof tarafından, insan hayatının temel amacı yapılmış, erdem ve ahlaki yükümlülük ona tabii kılınmıştır.³¹³

Ahlakta nihai amaç sonsuz ahiret mutluluğu ile alakalı olduğu kadar insanın bu dünyadaki ahlaki konumuyla da yakından ilgilidir. Zira insanın davranışları onu

³¹¹Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.91-92.

³¹²Topçu, *Felsefe*, s.95.

³¹³Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.175.

sonsuz mutluluğa ulaştırabileceği gibi dünya hayatında ona yaraşan ahlaki tavrın ortaya çıkmasına da vesile olmaktadır. Bilindiği gibi, ahlakta öncelikli konuların başında filler vasıtasıyla ulaşmak istenen gaye gelir. Herhangi bir eylemin kendisine ilişkin bir amacının bulunması o eylemi ahlaki yapan esastır. Aynı şekilde, insanı ahlaki bir varlık kılan husus da eylemlerinin belli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olmasıdır. Zira ortada ahlaki fiil varken ona ilişkin bir amacın bulunmaması imkânsızdır. Bu bağlamda her bir eylem hakkında böyle bir gaye fikri bulunduğu gibi, topyekûn âlem hakkında da bütün varlığın yaratılışına bakan bir gayenin varlığı yadsınamaz. Birçok filozof, fiillerle varılmak istenen bu gayenin mutluluk olduğunu ileri sürmektedirler.³¹⁴

Ahlakın gayesiyle ilgili olarak ahlakçıların büyük bir çoğunluğun ittifak etmiş olduğu husus, ahlakın insan için “iki dünya mutluluğunu sağladığı”dır.³¹⁵ Bu anlayış, Sokrates, Platon, Aristoteles’ten İbn Miskeveyh’e, ondan da diğer ahlakçılara intikal etmiştir. Kötü huyları düzeltmede ve nefsin hastalıklarını iyileştirmede ahlakın önemi üzerinde duran İbn Hazm³¹⁶ gibi ahlakı toplumun hayatındaki önemini İslam hukukçularında da görmek mümkündür. Ayrıca bu yaklaşım ilahi dinlerin ortaya koymuş olduğu ahlak anlayışına da ters düşmemektedir. Hiç ölmeyecekmişsin gibi dünya için çalış; yarın ölecekmişsin gibi de ahiret için çalış anlayışının altında yatan da bu mantıktır. Ancak bazı filozoflar erdemi ve ahlaki ödevleri öne çıkarmışlardır. Bu filozoflardan biri olan Kant, mutluluğun insanın amacı olamayacağını³¹⁷ söyleyerek diğer filozoflardan ayrılmaktadır.

Bir şeyin değeri, sağlamış olduğu faydaların derecesi ve gayesinin yüksekliği ile doğru orantılıdır. Ahlak ise bu açıdan çok yüksek bir noktada bulunur. Çünkü ahlak insanlara faziletleri öğretir, hayır ve şerri gösterir, bazı ruh hastalıklarının sebeplerini göstererek onlardan kurtulmanın ve tedavi olmanın yollarını gösterir. Böylece kalbimizin güzel duygulara ve irademizin iyi davranışlara yönelmesini sağlar. Her türlü görevini yerine getirip, insanın insanca yaşaması sonunda, Allah’ın rızasını kazanmasına, dünyada huzur ve sükûn içinde yaşayarak ebedi ahiret

³¹⁴ Sami Şekeroğlu, *Maturidi’de Ahlak*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2010, s.194.

³¹⁵ Mustafa Rahmi Balaban, *Tarih Boyunca Ahlak*, İstanbul, 1949, s.8.

³¹⁶ İbn Hazm, *Ahlak*, çev.Cemaleddin Erdemci- H.Hüseyin Bircan, s.21.

³¹⁷ Arslan, s.111.

mutluluğu elde etmiş olmasına neden olur. İnsan sadece ahiret mutluluğunu değil, aynı zamanda, beden makinesinin mücidi olan varlığın, o makine için hazırladığı kullanma kılavuzuna uygun hareket etmekle dünya mutluluğunu da elde etmiş olur. Demek ki, ahlaka düşen ilk iş mutlak iyinin ne olduğunu tayin etmek, daha sonra da buna bağlı olarak hayatın çeşitli alanlarında, insanın takip etmesi ve sakınması gereken hareketleri ortaya koymasıdır. Bu hareketler doğrultusunda yaşamını gerçekleştiren insan neticede, hem bu dünyada, hem de ahirette mutluluğa ulaşmış olur.³¹⁸

Topçu'da ahlak teorilerini akılcı, deneyci ve sosyal dayanışmacı ahlak anlayışları olarak üçe ayırır. O, bu üç ahlak anlayışının da insanı uysallığa ve kör bir itaate sürüklediği gerekçesiyle eleştirir. Topçu'nun ahlak anlayışı sorumluluk düşüncesini merkeze alan, sorumluluğu hareketin bizzat sebebi olarak gören ve bu sorumluluk anlayışının kaynağını da şuurda gören bir ahlak anlayışının olduğunu söyleyebiliriz.³¹⁹

Demek ki ahlak, ferdi şekillendirirken aynı zamanda onlara ruhen ve bedenen mutlu olacak yolları da göstermektedir. İnsanı her türlü aşırılıklardan alıkoyarak denge noktası olan orta bir noktaya getirir. Duygu dünyasıyla akıl dünyası arasındaki uyum ve düzeni sağlar. Böyle bir uyum içinde olan insanın hem ruhen hem de vicdanen huzur ve manevi bir mutluluk içinde olduğu görülür. Böylece ahlak filozofu ise insanlara ne yapmaları ya da neden kaçınmaları gerektiğini göstererek, kendilerine yükümlülüklerini ve sorumluluklarını hatırlatan nesnel ahlaki hakikatler bulunduğunu savunmalıdır.³²⁰

2.1.3. Ahlak Düşüncesi

Bir inanç ve düşünce sistemi olan ahlak, canlılardan sadece insana özgü olan bir boyuttur. Belirtmek gerekir ki insanlar birlikte yaşamasalardı, ahlaktan söz

³¹⁸ Erdem, s.32

³¹⁹ Topçu, *İsyah Ahlakı*, s.35

³²⁰ Erdem, s.29

edemezdik.³²¹ Bu tersinden de doğrudur, ahlak olmasaydı, toplumsal hayat olmazdı. O halde ahlak, toplumsal hayatın vazgeçilmezidir. Ahlak, insanların davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla oluşturulmuş eylem kuralları, normlar silsilesi ve değer sistemidir.³²² Başka bir ifadeyle ahlak genellikle insanların kendisine göre yaşadıkları bir ilkeler topluluğu ve bir kurallar manzumesidir.³²³

Ahlaki kurallar ve normlardan yoksun olan, bir ahlak sistemi bulunmayan bir toplumdaki söz edilemez. Toplum ne kadar ilkel olursa olsun, en eski toplumlar için bile, bir ahlaki yapıdan söz etmek gerekir. Çünkü ahlak, ilgili toplumdaki insanların eylemlerini belirleyen, tarihsel süreç içinde bir kuşaktan diğerine aktarılan, aktarılırken de belli bir dönüşüme uğrayan kurallar sistemidir.

Tarihsel sürece baktığımız zaman her düşünce sisteminde ahlak kendine yer bulmuştur. Antik Yunan filozoflarından Platon'a göre ahlak, iyi olan ve iyilik, Tanrı'dan önce gelir. Bir şey Tanrı onu istediği için iyi değildir. Tersine o iyi olduğu için Tanrı tarafından istenir. Tanrı iyinin kaynağı veya güvencesi değildir. Tersine iyi, Tanrı'nın kaynağı ve belirleyicisidir.³²⁴ Platon'a göre, gerçek bir ahlak ve gerçek bir mutluluk ancak gerçek bilgi üzerine dayanır. Ona göre erdem, herkesin kendi doğasına uygun olan işi yapmasıdır.³²⁵ Yine Helenistik felsefenin en önemli düşünürlerinden Epiküros, ahlaki eylemin ahlaki olup olmadığını sonucuna göre değerlendirmektedir. Epiküros, bir eylemin doğruluk veya yanlışlığını yalnızca bu eylemin sahip olduğu sonuçlarla ölçmektedir. Haz verici bir sonucu olan bir eylem iyi veya doğru eylem, acı verici bir sonucu bulunan bir eylemi ise kötü veya yanlış bir eylem olarak görür.³²⁶

İslam düşüncesinin önemli düşünürlerinden Gazali ve Seyyid Şerif Cürçani'ye göre ise ahlak; insan nefsinde terleşen bir hey'et (meleke) dir ki, filler

³²¹ Erol Göngür, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1995, s. 19.

³²² Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.136.

³²³ Arslan, s.94.

³²⁴ Arslan, s.87.

³²⁵ Arslan, s.121.

³²⁶ Arslan, s.99.

hiçbir fikri zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan, bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar.³²⁷

Batı dünyasının çağdaş düşünürlerinden Kant ise, bir eylemin doğruluğunu veya yanlışlığını eylemin kendisinden ötürü yapıldığı niyete bağlamakta ve iyi eylemi, iyi niyete dayanan eylem olarak görmektedir. Başka bir Batılı düşünür olan Ross'a göre ise, bir eylemin doğruluk veya yanlışlığı ne kendisinden dolayı yapıldığı niyete ne de sahip olduğu sonuçlarına bağlıdır. O yalnızca ne tür bir eylem olduğuna bağlıdır. Böylece insanın sözünü tutması iyidir veya doğrudur; çünkü insan bir vaatte bulunurken, doğası gereği insanı kendisini gerçekleştirmeye mecbur eden bir fiilde bulunmuştur.³²⁸

Topçu'nun düşüncesinde ahlak ile din iç içedir. Ahlakın, hem evrimi hem de gayesi bakımından dinle yakın bir ilişki içinde olduğunu, ahlakın, dini bir olgunluk olduğunu yani ahlakın dinden ayrı bir şey olmadığını söyler. O, insanın hayvani hayattan insani hayata yükselişinde ahlakı normların büyük bir ehemmiyete haiz olduğunu ve bütün dinler ile ahlak arasında uyumluluğun olması gerektiği gibi ahlaki normların da dini normlara ters düşmemesi gerekmektedir. Çünkü Topçu, ahlaki normların evrensel bir prensip olduğunu şu şekilde izah eder: "Evrensel nizamın dışında gerçek ahlaklılık yoktur. Bilim, vatan, sanayi, devletin selameti bunların hepsi de ahlaki bakımdan aynı derecede iyiliğe ve kötülüğe yol açabilirler. Hareketini evrensel ölçüye vurarak ve kendi hareketiyle evreni kucaklayarak orada kendi bilgisini araması gerekir. İşte insanın ahlaki davranışı bu şekilde olmalıdır."³²⁹ Görülüyor ki, Topçu'da ahlak, dinden ayrı düşünülmemektedir. Ahlakın dini değerler sistemine bağlı olup dinden çıktığını söylemektedir. Din gibi ahlakta insanlıkla birlikte çıktığı için insanlık var olduğu müddetçe de var olmaya devam edecektir.

Topçu'nun ahlak düşüncesine bakıldığında karşımıza çıkan tabloda Topçu'nun ahlak meselesinin temeline menfi anlamda değil, müsbet anlamda yaklaştığını ve ahlakın ana merkezine sorumluluk kavramını yerleştirdiğini görebiliriz. O, sorumluluğu hareketin sonunda duyulan vicdan azabı değil,

³²⁷ Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*, Mısır, 1334, c. I, s.53.

³²⁸ Arslan, s.99.

³²⁹ Topçu, *İsyau Ahlakı*, s.31.

gerçekleştirilecek hareketten önce düşünmek olarak kabul eder. Yine o, sorumluluğu hareketin bizzat sebebi olarak görürken bu sorumluluk anlayışının kaynağını ise düşüncenin kendisi olarak görür. Başka bir ifadeyle sorumluluk sonuç değil sebeptir. Bu sebeple Topçu, “İsyan Ahlakı”nı iradenin Allah’a ulaşması ülküsüyle her türden menfaat ve tutkuya, fani iyilik ve mutluluğa başkaldıran bir sorumluluk olarak görür.³³⁰

Topçu, ahlak teorisini pozitivist bakış açısıyla oluşan faydacı ahlak anlayışlarına (Hume, J. Bentham, S. Mill vb.) karşın, Blondel’de ahlakın önceliği fikriyle birlikte Kant’ı yeniden yorumlayarak Fransa’da Renouvier’in Personalizm’i üzerinde temellendirmiştir. Topçu, Personalizmi genellikle şahsiyetçilik terimiyle karşılamıştır. Topçu’nun kurmaya çalıştığı teorik düzlem ve diğer tüm kavramların temelinde “isyah ahlakı” yatmaktadır. Bunun yanında isyan, hareket ve irade Topçu’nun inşa ettiği ahlak teorisini yaslandığı üç kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.³³¹

Topçu’nun bize, bir lütuf gibi saadet bağışlayan değil, bizde mesuliyet şuuru yaratan insan lazımdır. Saadet, bizdeki iradenin yarattığı deruni bir aydınlık olmalıdır. Bize, kin ateşi içinde kuvvetle hak kazanan değil, hakikat aşkıyla hakkını yaşatan insan lazımdır. Bize firdevs-i ala’dan ve bunca sevdadan vazgeçmiş hak âşıkları lazımdır derken³³² aslında sorumluluk ideali isyan ahlakına kapı araladığını söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü ahlak meselesinin kalbine sorumluluk kavramını yerleştirmekle Topçu, insani endişelerin âlemşümül nizamın ilk durağını çerçevelemektedir. Bununla birlikte, bir zorunluluk olarak hareketin kendisi bir sebep teşkil ettiği için, yukarıda bahsi geçen evrensel nizamı hedefe almak suretiyle medeniyetlerin olduğu kadar vicdanların da koruyucusu haline gelen bir sorumluluk iradesinin insanda bulunduğunu ifade etmektedir.

Topçu, felsefesinde her alanı hatta her sorunu ahlakla direkt bir ilişki içerisinde gördüğünden onları hiçbir şekilde ahlaktan bağımsız olarak düşünmez ve

³³⁰ Topçu, *İsyah Ahlakı*, s.22, *Varoluş Felsefesi /Hareket Felsefesi*, s. 45.

³³¹ Fırat Mollaer, *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s.199.

³³² Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.194.

ele almaz. Bu sebeple onun felsefesinin temelini ahlak oluşturur. Artık düşünürümüz için ahlak, hem tüm felsefi disiplinlerin ve alanların üstünde, onların tacı gibidir, hem de bütün bu alanların temelindeki bir olgudur. Çünkü birey ve toplum, ahlaki varlıklardır. Ferdin fert olması, toplum da sürü haline gelmekten kurtulması ancak ahlakla mümkündür.³³³

Topçu, ahlak sorununun çözümlenmesine öncelikle çağının temel sorununu tespitle başlar. Ona göre, geçmiş sorunların kaynağının başında ahlak sorunu gelmektedir. Eğer çağımızda birçok sorun varsa bunları öncelikle ahlaki kaynağını aramalıyız ve çözümlenmeliyiz. Yalnız ahlak sorunu evrensel bir sorun olduğundan bu sorunun çözümü de ancak evrensel ölçüler içerisinde gerçekleşebilir. Bu yüzden Topçu açısından, ahlak sorununun çözümünde evrensel ölçüye uymayan her ahlak görüşü eksik ve yanlıştır. Ahlakı evrensel bir sorun olarak gören düşünürümüz bu sorunu felsefesinin temeli olan hareket felsefesinin metodunu kullanarak ve en sonunda da din meselesiyle birleştirmek suretiyle sorunları çözmeye çalışır.³³⁴

Topçu, ahlakı, Eflatun'un ideal bir düzen ilkesi olarak gördüğü "hayır ilmi" ve Kant'ın realiteden çıkarılmış bir kanuna bağlamak istediği "ödev ilmi" gibi insanın üstünde bir gaye arayan düşünceleri eleştirdiği gibi ahlakı "adetler ilmi" olarak tanımlayan, ahlakın ferdi vicdanla bağlarını koparan ve ahlakı cemiyetteki yaşayış tarzının tanınmasından ibaret olduğunu söyleyen düşünceyi de eleştirir. O, Rousseau'nun "kalp ilmi" ile Pascal'ın düşüncenin azametiyle insanın sefaletlerini birlikte ele alan ahlakı, sefaletlerinin üstüne yükselmek isteyen insanın ilahi sanatı halinde telakki ettiği ve "insan ilmi" olarak isimlendirdiği ve ahlakın gayesini insanın dışında aramayanlara yakın durmaktadır. Çünkü bunlara göre ahlak, kendi içimizde derinleşmektir, kendimizi hakkıyla aramayı bilmektir. O, aradığı ilahi nizamı içimizde derinleşmekle varılacağına inanmaktadır.³³⁵ Çünkü Topçu'ya göre de ahlakta esas olan iyi ve kötü hareketlerimizin ayırt edilmesi ve irademizin güvenilir bekçisi olmasıdır.³³⁶

³³³ Mustafa Kök, "Nurettin Topçu ve Rönesansımız," *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s.103.

³³⁴ Gündoğan, "Nurettin Topçu," s.99

³³⁵ Topçu, *Felsefe*, s.82.

³³⁶ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.31, *Felsefe*, s.87.

Topçu'nun ahlak ile felsefe hakkındaki görüşlerine baktığımız zaman iki disiplin arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu görmek mümkündür. Her ne kadar felsefi bilginin karakterlerini ahlak alanındaki düşüncelerde görüyor olsak da felsefenin meseleleri gibi ahlakın meseleleri de, halledilip bitmiş ve üzerinde sön söz söylenmiş değildir. Ahlak ilminin diğer ilimlerle ilişkileri olmakla beraber ahlak ilmi kendi prensipleri ile kendine ayrı bir alan oluşturmuştur. Modern ahlakçıların çoğu ahlaki teorik düşüncülerden müstakil, kendi olaylarının doğrudan doğruya denenmesine dayanan bir düşünce sistemi olarak ele almaktadırlar.³³⁷

Topçu, ahlakın başlı başına bir ilim olduğunu, ahlakın olayların, ilimlerin tanıttığı realitenin olaylarından ayrı bir yapıda olduğunu söyler. O, ahlakın olaylarını, ilimlerin konusu olan realiteden ayıran karakterlerini ise şöyle tanımlar:

1. Ahlak, ilimlerin yaptığı gibi muayyen bir realiteyi tanıtmaz; bir idealin teorisini ortaya koyar.

2. Ahlak, ilimlerde olduğu gibi kanunlar keşfetmez; kaideler ortaya koyar. İlimler kanunları, ahlak ise kaideleri kullanır.

3. Ahlakın kaideleri, aklın ilkeleri gibi evrenselliği tanınmış olan bir takım ilkelerden çıkarılır. Aklın ilkeleri, özdeşlik ve yeter sebep ilkeleri iken ahlakın ilkeleri hayır, adalet, merhamet ve ödev gibi fikirler olduğunu söyler ve ahlak ile realitenin prensiplerini birbirinden ayırır.³³⁸

Topçu, ahlak ilkelerinin deneyden gelmeyip doğuştan bizde var olduğunu iddia eden rasyonalistleri (akılcılık), neden ahlak duygusu insanda birçok hayat denemelerinden sonra meydana geliyor? Sorusu ile ahlakın ilkelerinin deneyden çıktığını ve terbiyenin ahlakı meydana getirdiğini ileri süren ampiristleri (deneyci) ise deney bize sadece var olanı, yani olayı tanıtır diyerek eleştirir. Yine ahlak, olması lazım geleni tanıtır diyerek³³⁹ akılcılıkla ampirizmin ikisini birleştiren üçüncü bir görüşü de tenkit eder.

Dikkat edildiği zaman ahlak ile ahlak felsefesi (etik) aynı şey gibi görünüyor olsalar da bunlar aynı şey değillerdir. Çünkü ahlak, ahlak felsefesinin içinde olan bir

³³⁷ Topçu, *Felsefe*, s.86.

³³⁸ Topçu, *Felsefe*, s.88.

³³⁹ Topçu, *Felsefe*, s.89.

alandır. Ahlak, olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olurken ahlak felsefesi, yaşanan bu olguya yönelen ve onu konu edinen felsefe disiplini olmaktadır. Yani ahlak, eylemin pratiği, ahlak felsefesi veya etik ise, eylemin teorisi olmaktadır. Ahlakın konusunu oluşturan sorulara verilen cevaplara göre çeşitli ahlak teorileri ortaya çıkmıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür. a) nesnelci ve öznelci ahlak teorileri b) niyetçi, sonuççu ve ödevci ahlak teoriler c) doğacı, doğacı olmayan veya heyecancı ahlak teorileri d) din ile temellendirilen ve din dışı temellere dayanan ahlak teorileri e) mutluluk ahlakı ve f) ödev ahlakı gibi ahlak düşünce ekolleri ortaya çıkmıştır.³⁴⁰

Ahlak ile ilgili mükemmel eserler ortaya koyan Gazali, Nasreddin Tusi, İbn Hazm, İbn Miskeveyh ve Ebu Bekir Zekeriyya Er-Razi gibi İslam düşünürleri ile Kant, Feuerbach vb. Batılı ahlakçılar gibi Topçu'da ahlak üzerinde ısrarla durur. Ahlak, birçok eser ve makalesinde temele aldığı başlıca konulardan biridir. Topçu, ahlakı birkaç yönden irdelemeye çalışır ve ahlakı insan hareketlerinin metafiziği olarak görür. Bundan dolayıdır ki Topçu, ahlak ile psikoloji arasında yakın bir ilişkinin varlığından bahseder. O, ahlakın hem teorik yönünü hem de hem de pratik yansımalarını incelemiş ahlak üzerinde önemle durmuştur. Ona göre ahlak felsefesi başlı başına bir disiplin olduğundan psikolojik temeller üzerine bina edilmelidir. O bu konuda şöyle der: "Ahlak da felsefenin sınırları içinde bulunuyor ve felsefenin bir bölümüdür. Ahlakın işi, hangi davranışların insanı iyiye götürdüğünü akıl yoluyla araştırmaktır. Böylelikle insan hareketlerinin felsefesini yapmaktır. Ahlakın incelemeleri, insanın davranışları üzerinde yapılmaktadır. Bu davranışlar, insanın ruhsal yapısının eseri ve ruhsal yaşayışlarının sonuçlarıdır. Böyle olduğu için ahlak, psikoloji ilminin temelleri üzerine dayanmaktadır. Ancak psikolojide ruhsal olayların bizde yaşadıkları gibi tanınmasıyla yetindiğimiz halde, ahlak ideali, yani olması isteneni araştırıyor. Bu gayeye ulaşmak için de olayların üstüne yükseliyor. Onların arasında seçim yapıyor ve değer hükümleri veriyor. Aklın deney dışında çalışması, felsefe yapmaktır. Böylelikle ahlak, felsefi bir disiplin olmuş oluyor"³⁴¹ diyerek felsefesini temellendirmeye çalışmaktadır.

³⁴⁰ Hüseyin Karaman, *Ebu Bekir Razi'nin Ahlak Felsefesi*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004, s.28-29.

³⁴¹ Topçu, *Ahlak*, s.138.

Topçu, ahlak ile irade arasındaki ilişki üzerinde de durur. Ona göre, iradenin hürriyetinin derecesi, ahlaka bağlılığı oranında olduğunu ve ahlak için iradenin bir koruyuculuk özelliği olduğunu söyledikten sonra bu durumu şöyle dile getirir: “İnsanı insan yapan ve diğer hayvanlardan esaslı surette ayıran, sahip olduğu irade ve hürriyettir. İrademizin güvenilir bekçisi olan disiplin ve inzibata ise ahlak adı verilir.”³⁴² Başka bir ifadeyle Topçu, iradenin ahlakın dünyasına geçmeyi arzuladığını belirtir ve şöyle der: “Ahlakın prensipleri iradenin dışında değildir; onun en samimi isteğidir. Onlara bağlılığı oranında irade hür olduğunu hisseder. İnsan iradesinin içten gayesi, bir ahlaki dünyaya atılmak ve bir ahlak düzenini gerçekleştirmektir.”³⁴³

Topçu’ya göre, insanlarımız İslam ahlakından uzaklaştıkları oranda medeniyetten uzaklaşmaktadırlar. Bu durumun sonucunda da ruhsuz bir toplumun meydana gelmesinden endişelenmektedir. O halde bu ahlakın adı ve manevi dayanağı ne olmalıdır. Ona göre, ruhumuzu tekrar kazanıp ahlak üstüne bir medeniyet kurabilmek için, yine İslam ahlakını benimsememiz gerekir.³⁴⁴ Topçu, ahlakın değişmesinin mümkün olup olmadığı konusu üzerinde de durmaktadır. Çünkü bu konu ahlakçılar tarafından devamlı olarak tartışılmıştır. Topçu, bu problemi insanın sahip olduğu özellikleri, unsurları ikiye ayırarak çözüme yoluna gider. İnsanda hem doğuştan gelen hem de sonradan kazanılan özelliklerin var olduğunu söyler. O, beden yapısının özelliklerini ve huyun doğuştan gelen unsurlar olduğunu kabul eder. İnsanların sonradan kazandığı özellikleri ise, terbiye ve egzersizlerle meydana getirilen alışkanlıkları görmektedir. O, sonradan kazanılan unsurların eğitim ve telkinlerle değişebileceğini, ancak hiçbir zaman ortadan kaldırılamayacağını söyler.³⁴⁵

Düşünürler tarafından gelenek haline getirildiği gibi Topçu’da ahlak ilmini, teorik ahlak ve pratik ahlak olarak ikiye ayırmaktadır. Ahlak ilminin konusunu da yapmış olduğu bu ayırıma göre ele alır.

³⁴² Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 147.

³⁴³ Topçu, *İradenin Davası*, s. 145.

³⁴⁴ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 166.

³⁴⁵ Nurettin Topçu, *Psikoloji*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s. 158.

a) Teorik ahlak (Nazari Ahlak): Hareket kaidelerimizin kendisinden çıkarılacağı ahlaki ilkeyi araştıran ve bunun münakaşalarını yapan bölüm olarak gören Topçu, ahlaktaki önemli konulardan biri olan “iyi” ve “kötü” hareketlerin ayırt edilebilmesinin, iyi ve kötünün ne olduğunu, iyilik ve kötülüğün kaynağını, faziletin mahiyetini, vicdan ve yükümlülüğünü teorik ahlak araştırırken, bunlar aynı zamanda teorik ahlakın da temel problemleri olarak görülmelidir diyerek yeni bir yaklaşım getirir. Bu şekilde teorik ahlak vasıtasıyla, ahlaka bir temel oluşturma amacıyla olan düşünürümüze göre teorik ahlak, pratik ahlaka bir hazırlık, ona bir dayanak oluşturmaktadır. Bu ayırımı yapacak olan ölçütün de din olduğunu belirtir. Çünkü dinin iyi kabul ettiği ahlak açısından da iyi olmaktadır. Bunun tersi de geçerlidir. Dolayısıyla bir eylemin iyi veya kötü olduğunu dini emirler tayin etmektedirler.³⁴⁶

b) Pratik Ahlak (Ameli Ahlak): Teorik ahlak tarafından ortaya konan ahlak ilkesinin, insanın çeşitli yaşayış alanlarında ne şekilde tatbik edildiğini inceleyen bir bölümdür. Bir nevi nazari ahlakın tatbikatı durumunda olduğunu söyler. Topçu, bu tatbikatın yapıldığı hayat sahalarının; şahsi hayatımız, aile, cemiyet, vatan ve insanlık olduğunu ifade etmektedir. Topçu, pratik ahlakı şöyle açıklar: “Teorik ahlak tarafından elde edilen ahlak ilkesinin, insanın çeşitli yaşayış alanlarında ne şekilde tatbik edildiğini inceleyen bölümdür. Teorik ahlakın bize tanıttığı ahlak ilkesinden çıkarılacak kaideleri, önce kendi şahsi hayatımızda, sonra da aile içinde ve bulunduğumuz cemiyette, vatan ve insanlık hakkında ne suretle kullanmamız lazım geldiğini öğretir. Bunların her birisine karşı yapmakla ödevli olduğumuz hareketleri gösterir.”³⁴⁷ Buradan da anlaşıldığı gibi düşünürümüz, ameli ahlakın insanlara ahlak ilkelerini nasıl tatbik edeceklerini göstermektedir. Yani teorik ahlak insanların düşünce boyutuyla alakalıyken, pratik ahlak ise yaptıkları hareket ve davranışları konu edinir, onları ele alır ve eylemin toplumdaki yansımalarını inceler. Topçu’ya göre, herkes önce nefesine karşı sorumludur ardından herkes mensubu olduğu aile, cemiyet, vatan ve bütün insanlıktan sorumludur. Bu sıralama aynı zamanda ahlakın uygulanmasında izlenecek yolu da ortaya koyar.

³⁴⁶ Topçu, *Felsefe*, s.89, Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu’da Ahlak Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2000, s. 25.

³⁴⁷ Topçu, *Felsefe*, s.90.

Topçu, ahlak ilkelerinin ne akıldan tümdengelim yoluyla çıkarıldığını, ne deneylerden tümevarım metodunun kullanıldığını, ne cemiyetin fertlere yüklediği ödev ahlakından ne de cemiyet içindeki örf ve adetleri tanıtan bir ilim olduğu düşüncesini kabul etmez. Bütün bu düşünceleri tenkit ederek ahlak meselesine yeni bir yaklaşım getirir. Ona göre ahlak, insan hareketlerinin metafiziğidir. Prensipleri ne olursa olsun, her ahlak bir kıymetler sistemine bağlanır ve metafizik mahiyetini buradan elde eder. Hiçbir ahlak bütünüyle deneylerin mahsulü olamaz. Deneyin dışında kalan kısım ilk prensipler (merhamet, adalet gibi) metafizik inancın mahsulü evrensel kıymetler ki bunlar, deneylerle elde edilen çok ve başka cinsten elemanları sistem halinde birleştirmeğe yarayan cevher bağlar vazifesini görürler. Her ahlakın özünü teşkil ederler. Her ahlak sisteminin ilk ve zaruri temeli ve şartı olan hürriyet ve mesuliyet ise yine metafiziğin davalarıdır, deneylerin dışında kalan evrensel inançlar olduğunu söyleyerek bütün bu yöntemleri ve düşünceleri reddeder. Çünkü ahlakın temelinde hürriyet ve mesuliyet düşüncesi vardır.³⁴⁸

2.1.4. Din Düşüncesi

Aslına bakılırsa dinin ne olduğunu belirlemek son derece zordur. Din, belki de bütün insani kültürel etkinlik alanları içinde tanımlanması ve belirlenmesi en güç olan bir olgudur. Ancak yine de değişik şekillerde tarifi yapılmaktadır. Din, her şeyden önce insan ve evren hakkında bilgi veren bir sistemdir. Ancak bu bilgi sıradan bilgi veya bilimsel bilgiden farklı olarak metafizik bir bilgidir. Çünkü din, Tanrı, evren, evrenin kaynağı, evrenin nihai ereği, insanın özü, insanın kaderi, Tanrı ile insan arasındaki ilişkiler gibi yapısı itibariyle bilimsel olmayan, metafizik varlıklar veya olaylar olmalarıdır. Ancak din sadece bir metafizik bilgiler bütünü olarak kalamaz. Aynı zamanda insana bu bilgiye uygun olarak bir yaşam tarzı teklif eder, hatta emreder.³⁴⁹ Demek ki din, aynı zamanda bu bilgilere uygun olarak bir yaşam tarzı teklif eden bir ahlak sistemidir.

³⁴⁸ Topçu, *Felsefe*, s.50-51.

³⁴⁹ Arslan, s.145.

Din, insanoğlu ile var olmuş ve insanlık var olduğu sürece de devam edecek bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde dinden uzak bir topluma rastlamak mümkün değildir. Çünkü din, insan fitratında yer alan temel bir değerdir. Din, insan hayatını, insanın içinde bulunduğu evrenle belli ölçüde doyurucu ve anlamlı bir ilişkiye sokma çabası ve insani işlerin yürütülmesinde bilgelik sağlama girişimidir. Başka bir ifadeyle din, insanın dünyayı bilme ihtiyacından çok, dünyaya ve onu idare eden ilkeye, Tanrı'ya ve insan hayatının bir anlamı olduğuna inanma ihtiyacına karşılık verir.³⁵⁰

Dinler kendilerine yönelen insanlardan bilgi istemezler. Çünkü o bilgiyi zaten kendileri onlara verme iddiasındadırlar. Dinin insanlardan istediği, verdikleri bu bilgiye, getirdikleri mesaja inanılması ve iman edilmesidir. Din, mensuplarına verdikleri bilgilere ve önerdikleri kurallara inanmalarını isterler. Dolayısıyla, bir din mensubu o dinin verdiği bilgileri bilen biri değil, bu bilgilere inanan biridir. Dinde temel tavır, sorgulama değil mutlak teslimiyettir.³⁵¹

Şimdi dinin ne olduğu ile ilgili kısaca bir tarif verebiliriz. Din, kavram olarak “d-y-n” kökünden türeyen bir isimdir. Terim olarak ise din, akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O'na ulaştıran bir yoldur. İman ve amel konusu olarak akıl ve ihtiyara (iradeye), teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının bütününe denir. Din olgusu ilk insandan beri var olagelen iman ve uygulamadan oluşan bir bütündür.³⁵² Başka bir ifadeyle din, zihni bir akit, zihni bir fiildir.³⁵³

Esasen her din, birey ve toplumun davranışını, kendisinin açıkladığı hakikatlerle uyumlu hale koymayı hedef alan ahlaki kaideleri dile getirir. Dindar toplum, düşünce ve davranışlarında din, iman ve ahlakı bir bütün olarak yaşar. Toplumun kalkınmasının, mutluluğun, huzurla varlığını sürdürmesinin temelinde de güzel ahlak yer alır. Dolayısıyla, İslam ahlakı söz konusu olduğunda, ahlakın

³⁵⁰ Arslan, s.13.

³⁵¹ Arslan, s.13.

³⁵² İsmail Karagöz, “Din,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 3.Baskı, Ankara, DİB Yayınları, 2007, s.121.

³⁵³ Hanifi Özcan, *Maturidi'de Dini Çoğulculuk*, İstanbul, MÜİFV Yayınları, 1999, s.54.

kaynağının İslam dini ve Allah'a iman olduğu, hatta Allah'a imanın da güzel ahlaki bir eylem olduğunu görebiliriz.

Şimdi de Topçu'nun din ile ilgili düşüncesine bakabiliriz. Topçu'da din ile ahlak arasında çok yakın bir ilişkinin varlığından bahsetmiştik. Ahlak ile din arasındaki ilişki, ahlak-ilim ve ahlak-felsefe ilişkilerine göre daha açık olarak görünmekte ve insan hayatını yakından ilgilendirmektedir. Tarih boyunca din-ahlak ilişkileri iki temel prensip üzerinden ele alınmıştır. Birincisi dinden ahlaka doğru giden bir metot, ikincisi ise ahlaktan dine doğru giden bir metot izlenmiştir. Topçu, ahlakı, İslam dininin özü, esası ve bizzat kendisi olarak görürken, Müslüman olmayı da İslam ahlakına sahip olmak ve onu kendinde yaşatmak olarak formüle eder.³⁵⁴ O, medeniyetin inşasını ahlak temelinde ve İslam ahlakında görürken, bu yapının özüne de mutlak varlığa aşk içinde yönelme unsurunu koymakta, ahlakın bizi ruhen kuvvetlendirerek, Allah'ın katına ulaştıracağına inanmaktadır.³⁵⁵ Ona göre bizi sonsuzluğun mutlu yolcusu yapacak olan İslam ahlakının temeli, mutlak varlığa aşk ile yönelmektir.³⁵⁶ O, sevgiden ayrılmayan hürmetin ahlakımızın temeli olduğuna ve hayatın her sahasında, ailede, okulda, alış-verişte, gazetede, siyasette ve dinde yaşatılabileceğini savunurken İslam ile ahlakın yakın ilişkisinin yanında ahlakın hayatın her alanında uygulanırlığını da ortaya koymaya çalışmaktadır.

Topçu, dini Allah'a inanmak olarak alır. Allah, tabiatüstü kuvvetlerin kaynağı ve tabiatüstü nizamın prensibi ve kurucusudur.³⁵⁷ Aynı doğrultuda, insanın yaratılış özelliklerinden hareketle din duygusunun ruhun bir ihtiyacı olduğunu ve insanın Mutlak Varlığı arama eğiliminde olduğunu düşünmektir. Ona göre, din ruh için kuvvet kaynağı olduğu gibi bütün duygularımızla hareketlerimizle bütün varlığımıza sindirilmesi gerekli bir kültürdür. O, dinin insan hayatındaki önemini şöyle izah etmeye çalışır: "Din, insanın davranışlarının düzenleyicisi ve her sahada kemal sahibi insan yetiştirmenin mektebidir."³⁵⁸ Demek ki, din; insan yetiştiren bir eğitim kurumu görevi icra etmektedir.

³⁵⁴ Topçu, *İslam ve İnsan/ Mevlana ve Tasavvuf*, s.92.

³⁵⁵ Topçu, *Var Olmak*, s. 95.

³⁵⁶ Topçu, *İslam ve İnsan/ Mevlana ve Tasavvuf*, s. 88.

³⁵⁷ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.205.

³⁵⁸ Yasemin Bora, *Nurettin Topçu ve Erol Güngör'ün Eğitim Anlayışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.81.

Topçu, İslam düşüncesinin asırlardan beri gelen yanlışlıklar içerisinde olduğunu, bunun hem felsefe anlayışımızdan hem dinin kendi bağlamından neş'et ettiğini (doğmak) savunur. İslam dünyasında asırlardan beri, ilme dinsizlik, medeniyete gâvurluk, hakikate şekavet ve insanlık düşüncesine imana hıyanet diyen mefluç denecek kadar çürümüş bir zihniyetin bulunduğunu belirten düşünürümüz, bu anlayışların sonunda insanların “dininin iflas” ettiği yanılıgısına kapılarak dine veda ettiğini kaydeder.³⁵⁹ Hâlbuki din, her şeyden önce insan ruhu için bir idealdir. İdeal diye, hem zekâyâ hem de duyguya tam tatmin verebilen tasavvurlardır.³⁶⁰

Topçu, bir ihyacı ve ıslahatçı olarak yalnız İslam'ın, İslam dünyasının değil, tüm dünyanın aynı dejenerasyonla (yozlaşma) karşı karşıya olduğunu ve bununda beraberinde yıkımı getirdiğini düşünür. Batan bir dünya nizamının enkazı üzerindeyiz. Yeni bir nizam, ahlakta, hukukta, sanatta, dinde ve devlette insanlığa dayanacak yeni temeller bulma zarureti içinde olan düşünürümüz, İslam dünyasında bir Rönesansın gerçekleşmesinin gerekliliği fikrindedir.³⁶¹ Bu bağlamda bir ihyacı olarak önce İslam'ın ne olduğunu ve pratikleri kendince ortaya koyan Topçu, kültürümüzün kaynaklarına inmek suretiyle yeni bir vecd ve yeni bir neşve (sevinç) hızının hayatımıza yön vermesi gerektiğini söylemektedir.³⁶²

Topçu, dini hareketi diğer hareketlerimiz gibi görür. Ancak din, diğer hareketlerden farklı olarak her hareketin içine yayılmıştır. Ateist (Allah'sız) hiçbir hareket meydana gelemez gelse de eksiktir ve tamamlanamaz. İşte bundan dolayıdır ki insan ister istemez ilahi iradeye bağlanma ihtiyacı hisseder. Dinin temel unsuru olan ibadeti ise kişilerin Allah'a ulaşmasını kolaylaştıran araç olarak görür. Her ibadetin farklı bir fonksiyonu vardır. Örneğin, kalplerde merhamet tohumlarının açılabilmesi için oruç ibadeti önemli bir adımdır. Çünkü insan oruçlu iken açın halini anlar. Dolayısıyla bu sayede insanın vicdanı temizlenir ve hassaslaşır.³⁶³ Demek ki her ibadetin insanın hissiyatı üzerinde farklı bir etkisi söz konusudur.

³⁵⁹ Ercan Yıldırım, “Mistisizme Koşut Şeriata karşı Bir İhyacı olarak Nurettin Topçu'da İslam Düşüncesi,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), s. 179.

³⁶⁰ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 140.

³⁶¹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s.13.

³⁶² Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.12.

³⁶³ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.99.

Topçu, dini, bir günah-sevap nizamnamesi ya da kurallar manzumesi olarak değil ruhi bir hayat düzeni olarak görür ve şöyle der: “Dinin konusu ruhtur, bedense ruha yüküdür. Din, bedene saadet ve bolluk getirmek davasında değildir; bilakis ruhu bedene hâkim kılmak davasındadır” diyerek dinin asıl yerini ve maksadını izah eder. Ruhun ilerlemesi ve yetkinlik kazanması ancak din sayesinde olmaktadır. Ancak bu yolla hem ölümden hem de yalan ve aldatıcı olan bizi kendisine esir eden tabiat nimetlerinden ve daha da önemlisi kendi bencil nefsimizden kurtulabiliriz. Dini hayat, tabiat varlıklarının içinde gizlidir. Çoklukta birlik ancak böylesine estetik bir iman içerisinde yakalanabilir. Tasavvuf felsefesinde olduğu gibi Allah, bakılan her yerde ve her varlıkta görülebilir şeklindeki vahdet-i vücüd düşüncesine bizi götürür.³⁶⁴ Demek ki din, bir sevap-günah terazisi değil bizi Allah’ın birliğine götüren bir araç olmaktadır.

Topçu’ya göre, dinin temel unsuru olan ibadet ile kişi kendisini dener. İç huzuru yakalamaya çalışır. Böylesi bir yolda olan zaten kendisine şah damarından daha yakın olan Allah’ın sesini duymaması imkânsız gibidir. Kendinden yola çıkan insanın yolculuğu yine kendisinde bitiyor. Ancak o başka bir ben olmuştur. Zira Allah’ı hissetmiştir ve belki anlıkta olsa Hallac gibi “Ene’l-Hak” diyecek ve isyan noktasına ulaşacaktır. O, Yunus’un “bir ben vardır, benden içeru” sözlerini bu mistik imanın hali olarak görür.³⁶⁵

Topçu’ya göre, din ne sadece fikir sistemi ne de sadece bir duygu işidir. Zannedilenin aksine din zekâ ve duygu âleminin üstünde bir irade hadisesidir. İnsanın iradesini Allah’ın iradesine bağlayan bir harekettir. Din, bütün hüviyetiyle bu derin tabakada yerleşme, onda yaşama ve orada açılan yoldan giderek Allah’a ulaşmadır. Din, sonsuzluk iradesini kazanma egzersizleriyle başlar. Allah’ın iradesi kazanıldığı nisbette, insan gözünde dünya varlığının değeri kaybolur ve onlar kendiliğinden bizi bırakıp silinerek çekilirler. Dine, Allah’a teslim oluş, fani iradelerin yerine Allah’ın iradesini istemektir. Yoksa teslim olmak, her türlü iradeden

³⁶⁴ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.62.

³⁶⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.158.

vazgeçip deruni bir baş dönmesine kendini bırakmak değildir.³⁶⁶ Başka bir ifadeyle din insanın ruhunu kuvvetlendiren, bir iç eğitim meselesidir. Aldatıcı olan ihtiraslardan sıyrılıp sürekli hazlara kavuşma, varlıktan geçme ve Allah'a teslim olma denemeleri, iç hayatımızda sıkı temasın ve böylelikle onun bozuk taraflarını tedavi eden bir irade çalışmasının neticesidir. İnsanın ruhunu kuvvetlendiren din, kendine özel olan denemeleri tanıtan bir psikolojinin temellerine dayanır.³⁶⁷

Topçu, dini bilgi kaynaklarından saymaz. Dini, kuvvet kaynağı olarak kabul eder. Dindar adam başkasından çok şey bilen değil belki daha çok kuvvetli olan insandır. Demek ki, din kişinin dayanağı ve sığınağıdır. Halk için din, ahlaktan başka bir şey değildir. Büyük ruhlar içinse yine şüphesiz ahlaktır, lakin aynı zamanda insanlığın da üstüne, adeta ahlakın kaynağı olan ilahi iradeye tırmanış cehdidir. Ahlakı içerisine alır ve onunda ötesine geçer. Ahlak insanlaşmaksa, din insanlığımızın da üstüne yükselme iradesidir.³⁶⁸ Demek ki, bazıları için din ahlakken, bazıları için ise ahlak dindir. Ancak din, ahlakın da üstünde bir mevkededir.

Topçu, dini hakikat olarak görür. Çünkü din kalbin en büyük eseridir. Hakikatte ancak iman ile varılır çünkü iman kalbe uymaktır. Kalbin yollarında aşk ile dolaşılır. Kalbin yemişi aşktır. Aşk, Allah'a hulusun ifadesidir. Neden âşık olduğunu bilen insan yoktur. Ancak âşık olduğunu bilenler vardır. Kalbi bütün olan, sağlam olan insan sever. Siyasetle yıkılmış olmayan kalpler mutlaka aşka düşkündürler, aşkı yaşarlar, aşkı severler ve aşka taparlar. Her sahada gerçek, menfaatsiz, samimi aşk, aşkın aşığı olmaktır.³⁶⁹

Topçu, dini, cehaletin değil ilmin ve hikmetin, felsefenin konusu olarak değerlendirir. Din terbiyesinin halkın ve cahillerin işi olmadığını söylemektedir. Halkı soymak için onun dalkavukluğunu yapan cahil zümre, bu sahayı terk edip uzaklaşmalıdır. Din davası imam ile müftünün ve mevlithanın değil, âlimlerle düşünürlerin işidir. İmam ile müftü sadece birer memurdur. Mevlithan ise bir soyucudur diyerek imam, müftü ve mevlithanları eleştirir. Din meselesini bir fikir ve

³⁶⁶ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.64.

³⁶⁷ Topçu, *Psikoloji*, s.11, *Kültür ve Medeniyet*, s.158.

³⁶⁸ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.91.

³⁶⁹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.89.

felsefe konusu olarak ele almayan üniversite, kendisine güvenen bir milletin ruhuna ihanet etmektedir³⁷⁰ diyerek de üniversitenin asıl fonksiyonunun ne olması gerektiğini dile getirirken din terbiyeciliğinin asıl fonksiyonunu ancak gerçek manada âlim ve düşünürler tarafından verilebileceğini düşünmektedir.

Topçu, din terbiyesini şahsiyet terbiyesi olarak görür. Çok bilgiler, hikâyeler ve öğütlerin insanı dindar yapamayacağını söylemektedir. O, ancak damarlara yapılan aşı halinde bir aşk terbiyesi ile verilir. Dindar çok seven ve sevgiden örülen bir şahsiyetin sahibidir. Dindarlık ise ilmi, sanatı, ahlakı ve insanlığı severek Allah'a ulaşmaya kabiliyetli bir ruh örgüsüdür. Dindar için, din düşmanı yoktur. Sadece lütuf'dan mahrum olan gafil ve zavallılar vardır diyerek din terbiyesini hayâ, merhamet ve hürmet terbiyesi olarak görür ve şöyle devam eder: "Zamanımızda yeryüzünde silinmek üzere olan hayâ, siyasete atılarak hıncını almak için partililik yapan hocanın yüzünden, hepsinden kara bir süngerle silinmişe benziyor. Din terbiyesi merhamet terbiyesidir. Hayâyı anlatmak da merhametle olur. Çünkü hayâsızlık, en büyük merhametsizliktir. Din terbiyesi hürmet terbiyesidir. İnsana, eşyaya, toprağa ve bütün varlıklara hürmet edenin bu hali, hiç durmadan içimize dolan merhamet dalgalarıyla beslendikçe Allah'ın bu emanetlerine kendimizden geçerek, menfaatsiz, garazsız ve karşılıksız hizmet etmemiz Allah'a ibadettir. Din terbiyesi bu ibadeti öğretmelidir. Çocuklara örneklerle ve telkin yoluyla sunulacak, ileri kültür basamaklarında ise felsefe ve hikmetle yoğrulacak olan din terbiyesi, İslam'ın ruhunu yeniden hayata ve bugünkü sefaletten kurtararak kendi gerçeğine kavuşturacaktır."³⁷¹

Topçu, din eğitimini her şeyden önce bir kalp eğitimi olarak görürken bizzat kalplerini işleme hususunda, tasavvuf dünyasının dışında, din adamlarından bugüne dek hiçbir eser ortaya konmamasından üzüntü duyar. Ona göre, Kur'an'ı ilahi bir kalp sedası olarak anlayan ve dinin yalnız ve yalnız kalp terbiyesi olduğunu bilen mutasavvıflardır. Dini, esas bakımından bir ruhsal hayat olduğu halde onun ahkâm, akaid, fıkıh, feraiz gibi kanun ve şeriat cephesi, bütünü ile bedeninin ruh üzerindeki çeşitli tesirlerini tanıtan ilimler olarak görür. O, dini müsbet ilim olarak ele almaz.

³⁷⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.84.

³⁷¹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.85-86.

Çünkü dinin hakikatleri deneyle açıklanmaz ve dinde deneyle kontrolü yapılabilen evrensel kanunlara ulaşılmaz. İnsan yalnız dinin sağlayabildiği bu ruh kuvveti, içimizden bizi Allah'a doğru götüren enerjinin kaynağıdır. Tasavvuf ehlini bu ruh dünyasının atleti yapan bu kuvvetle yürüyüş gerçek dinin yolunda yürüyüştür³⁷² diyerek tasavvufçuları dinin gerçek hamileri olarak görür.

Topçu'ya göre, dünyamızın bugünkü buhranın temelinde din buhranını ve bunun sebebinin de din adamlarının ihaneti olarak görürken insanlığın kurtuluşunu da dine sarılmakta bulur ve şöyle devam eder: “Din, ilim olmadığı gibi ilim tarihi de değildir. Dini hayat, ferdin kendi ruhunda yaptığı dini denemenin içindedir. Din bir mantık sistemi de değildir. Aklın prensipleriyle ilahi hakikatleri kavramaya çalışmak boşuna gayret olduğu gibi, aklın anlamaktan aciz olduğu dini hakikatlerin inkârı da, aklın sınırlarını bilmeyişten ileri gelen kibirle cehalet karışığı bir şaşkınlıktır. Din, sanat da değildir. Güzel seslerle Kur'an ve mevlit okunması dindarlık ifadesi değil, belki sadece dindarlık gösterisidir. Din, efsane hiç değildir. Din, ipnotizma hareketi gibi bir telkin psikolojisi değildir. Din, iddia değil belki bir hayattır. Din, bir meslek olamaz çünkü o, insanlığın cevheridir.”³⁷³

Topçu, dini ne bir cennet ticareti ne de bir dünya-ahiret alışverişi olarak görür. O, güzel sesle terennüm ve teganni veya sistemli beden hareketleri olmadığı gibi Hac yolculuğu da hiçbir ruhu dindar yapmaya yeterli olmamıştır. Çünkü din, ruh için kuvvet kaynağıdır. Dindar adam, başkalarından çok bilen değildir, başkalarından daha kuvvetli olan insandır. Din hayatı, ruh dünyasında yapılan bir atletizmdir. İman yoluyla sonsuzluğa bağlanan insanın esaslı vasfı, tam ve mutlak samimiyettir.³⁷⁴ Din her şeyden önce insan ruhu için bir idealdir. Bu ideal, insan ruhunun ulaşmak istediği bütün sahalarda, hakikat, sanat ve ahlak sahalalarında yapmak zarurietiyi vardır. Din kültürünün ihyası ancak ilme, akla ve felsefeye dayanan bir yolla gerçekleştirilebilir.³⁷⁵

Sonuç olarak Topçu'ya göre, biz ahlak tarihinin çocuklarıyız. Ne ırk ne de iktisat endişeleri ahlakımızı sarsmamalıdır. Ruh ve ahlakımızla kabre varacağız,

³⁷² Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.169.

³⁷³ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.175.

³⁷⁴ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.152.

³⁷⁵ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s.140.

onlarla ebediyete ulaşacağız. Her ne kadar halk için din, ahlaktan başka bir şey değilse de büyük ruhlar için yine şüphesiz ahlaktır. Lakin aynı zamanda insanlığın da üstüne, adeta ahlakın kaynağı olan ilahi iradeye tırmanış cehdidir. Ahlakı içerisine alır ve onun da ötesine geçer. Ahlak insanlaşmak ise dini de insanlığımızın da üstüne yükselme iradesi olarak kabul ederiz. Öyle anlaşılıyor ki, ahlak ile din arasındaki ilişki o kadar iç içe geçmiş ki bazıları için din ahlak, bazıları için ise ahlak din olmuştur. İnsanlığın ahlakı Kur'an'la tamamlandı, kemale erdi ve insan bütünlendi derken aslında İslam ahlakının gerçek kaynağını vermektedir. Demek ki, insanlığın ahlakını kemal noktasına ulaştıran temel kaynağın Kur'an olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Nurettin Topçu'ya Göre Ahlak Düşüncesinin Temel Kavramları

2.2.1. İsyan Düşüncesi

İsyan ve Allah arasında terkibi bütün bir ahlak anlayışı mümkün müdür? Her hareketi, her başkaldırıcıyı bir isyan olarak nitelendirebilir miyiz? Mevcut düzen dışında kendinden daha üstün bir düzene yönelirse, evet isyandır. Peki, Topçu için Stirner'in, Rousseau'nun, Schopenhauer'ın hareketi birer isyan sayılabilir mi? Eğer Stirner'in, Rousseau'nun, Schopenhauer'ın determinist yaklaşımlarını göz önünde bulundurursak, böyle bir sorunun karşılığını hemen verebiliriz. Hayır, bu hareketler isyan sayılmaz. Çünkü Stirner, insanı kısıtlamaya çalışan her ne varsa (kurum, din, inanç, devlet, toplum, ahlak) karşısına ferdi koyar. Bu durumda ferdin mutluluğunu engelleyen her şeyi ortadan kaldırmak gerekir. Dolayısıyla anarşizmin genel geçer ilkelerinin ferdin mutluluğu adına insana zulüm olduğu apaçık ortadadır.³⁷⁶

Diğer taraftan Nietzsche'nin yaklaşımına baktığımız zaman ise insan varlığının otoriter kimyasını bozan Stirner'in düşünceleri ile aynı kaynaktan beslendiğini görmek mümkündür. Rousseau ve Schopenhauer'ın varlık karşısında duymuş oldukları rahatsızlık Nietzsche'nin düşüncelerinin ancak modern bir ifadesi

³⁷⁶ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.178-179.

sayılabilir. Var olmanın kötülüğü istemek olduğunu ve bu kötülükten kurtulmanın yegâne yolunun ise varlığı inkâr etmek olduğunu seslendiren bir düşünce acaba modern insanın aidiyetine referans olabilir mi? İşte isyan ahlakı, Topçu'nun bu sorunlar karşısında takındığı tavrı ele almaktadır.

İsyan ahlakı, sosyolojik gerçekler karşısında Nurettin Topçu'nun Paris'te yayınlanmış "*Conformisme et Revolte*", yani "Uysallık ve İsyan" adlı doktora tezidir. Topçu'nun düşüncelerinin bir bakıma sağlamasının yapıldığı orijinal bir insanlık seremonisi olmasının yanında esas itibariyle etik veya moral adı verilen ahlak felsefesi üzerine yapılmış felsefi bir çalışmadır. Fakat muhteva bakımından zengin bir altyapıya sahip olan bu çalışmada, hedef olarak yeni bir ahlak felsefesi ortaya koymak veya kurmak iddiası taşımaktadır. Topçu, bilgi konusunda rasyonalist filozofların iyilik ve bilgi arasında kurmuş oldukları ilişkiyi eleştirir. O, iyiliğin bilgisinin hareket için yeterli olmadığını söylerken, tecrübenin esas olduğuna işaret eder. Bununla birlikte, iradeyi harekete geçiren etkin sebebin Allah olduğunu söyleyen Spinoza'yı eleştirir. İşte Topçu'nun düşüncesindeki bu ahlakın adı "isyan ahlakı"dır.³⁷⁷

O halde Topçu'ya göre isyan ahlakı nedir? Topçu'ya göre isyan ahlakı, iradenin ve şuurlu bir imanın davasıdır. O, isyan ahlakında gerçek ve tam iradeyi, fertten başlayan, aile ve devlet gibi otoriteleri kabul eden, millet ve insanlık basamaklarından da geçerek Allah'a ulaştıran irade olarak tarif etse de isyanın tarifi bununla bitmez. Öyle ki, isyan hayatın her anında ve her merhalesinde kendine yer edinmektedir.³⁷⁸ Çünkü isyan, bazen insanlar arasında bir dostluk bağının ortaya koyduğu bilgi olduğu gibi bazen gerek fertte, gerek onun ihtirasında kâinatın ve kendisinin hiçliğini ortaya koyan küçümseme, bazen de aşk içinde sonsuza atılarak bedenini ve ruhunu hiçe sayarcasına ıstıraba adanan harekettir. Bazen kurtarıcı mutlak'ın eşiğinde bile, insanı elleri havada mutlak'ın hareketini diler vaziyette tutan dua olduğu gibi bazen de bu uzanmış ellerde sembolleşen, Allah'ı kendisine katılmaya ve kendi içinde isyana çağırın, ferdin tek başına asla cesaret edemediği kurtarıcı hükmü ona verdiren bu uysallık iradesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen

³⁷⁷ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.13.

³⁷⁸ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.14.

insan kalbini kendi ihtirasının ve merhamet düşüncesi içerisinde küçümsenmiş ihtirasların üstünde tutarak, ona evrensel bir sorumluluğun yüklediği yüce görevi hatırlatan bağışlama olduğu gibi bazen de ruhdan ruha, mürşidden müride, babadan oğula sürüp giden bir ışık, bir rehber ve değişimdir. Ve isyan, mistiğin (mutasavvıf) tavrıdır. Topçu, “bizim Allah’ımız, isyanın Allah’ıdır” diyerek kendi düşüncesindeki isyanın tam olarak ne anlama geldiğini açık bir şekilde ifade etmektedir.³⁷⁹

Topçu, isyan ahlakından önce Spinoza ve Bergson’nun hürriyet anlayışlarını tenkit eder. Daha sonra da, tabiata, topluma, devlete, dine ve ahlaka isyan eden Stirner’in anarşizmini, Rousseau ve Schopenhauer’un isyan düşüncelerini incelemiş ve biz hem uysallığa, hem de anarşizme karşıyız diyerek bu düşünceyi eleştirmiştir. Ancak, ferdin sadece bütün iradeleri aynı şekilde belirleyen bir irade karşısındaki uysallığı kabul ediyoruz³⁸⁰ diyerek kendi isyan düşüncesine de açıklık getirmiştir.

Topçu’da isyan ahlakı kavramını hür hareketi isyan vasıtasıyla ve isyan içerisinde tanımlamaktadır. Ona göre tabiat determinizminin (belirlenimcilik) ve sosyal uysallığın karşısına çıkan her hareket hakiki bir isyandır. Topçu, isyanı kendi dışına çıkma gayreti olarak anlar. Ona göre, “insanın kendi dışına çıkma gayreti, sonradan kazandığı bütün eğilimlerine bütün uzvi alışkanlıklarına karşı mücadele etmekten ibarettir” diyerek bu mücadeleyi bir isyan olarak nitelendirmiş ve bu kelimeye popüler kültürün yüklediği anlamdan farklı yeni bir anlam yüklemiştir. O, “fayda, mutluluk, içgüdü, toplum vb şeylerin hepsi de insanın kurtulması gereken, insani esaret şekilleridir”³⁸¹ diyerek de insanın asıl hedefini ortaya koymuştur. O, isyanı, Fransızcadaki conformizmin (uysallık) karşısına koymuştur.

Toplum düzenine karşı niye gelmeli, ne diye akıntıya karşı çıkmalı? Diye soranlara Topçu’nun cevabı açıktır. Bu asilerin ta içinden gelen bir ses onlara şunu ilham etmiştir: “İnsanı esaretten kurtararak bizzat insan kılmak gerekir. İnsanın kendi dünyasını kendi inançlarıyla kurması daha iyidir. Tek kelimeyle ruhun yücelmesi, insanın Yüce Varlık’a kadar ulaşmak için yükselmesi ve gerçek anlamda kendini

³⁷⁹ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.208.

³⁸⁰ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.200.

³⁸¹ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.36.

onda tanınması lazımdır”³⁸² diyen Topçu, insanın en Yüce Yaratıcı’ya varmanın ancak kişinin kendi ruhunun yücelmesiyle mümkün olacağını dile getirir.

Topçu’nun düşüncesinin şekillenmesinde üç temel ayağın olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ikisi Batı’daki modern felsefe akımlarından Blondel’in derin maneviyatçı-ruhçu hareket felsefesi ile Bergson’un mistik-hayat atılımcı dünya görüşü, diğeri ise bizim dünyamızdan İslam tasavvufudur. Bunların yanında tasavvufun kaynaklarını bizatihi Kur’an’da bulup teknik kavramlarını yorumlayan ve Kur’an’ı Batı’ya sahih bir şekilde tanıtmaya çalışan ünlü oryantalist Louis Massignon’un araştırmaları ile Schopenhaur’ın iradecilik anlayışından da etkilendiğini söylemek mümkündür.³⁸³

Topçu’nun felsefesine göre, her isyan bir harekettir, ancak her hareket bir isyan değildir. Ona göre hareket, ancak kendinde yeni bir düzenin tutkun iradesini taşırsa o zaman isyan adını alabilir ve bu düzen, isyanın yöneldiği düzenden daha üstün kabul edilir. Buradaki isyan sadece isyan için isyan ya da sırf inkâr için isyan değil mevcut düzensizliklere karşı isyandır. Oadaki gerçek isyanı, tabiatüstü bir varlığa atılış hamlesi olarak görebiliriz.³⁸⁴

İsyan, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip, bir baş kaldırması olmak bakımından harekettir diyen Topçu, düşünce ve inancı da hareket olarak görür. Hatta bilgi harekettir, çünkü sujenin objeye (benliğin eşyaya) aktif şekilde katılması, onu kendisine mal etmesi anlamında, o da hareket olmaktadır. Hürriyet harekettir; çünkü hürriyet, insanın kendi eliyle eşyayı ve kendisini değiştirmesi demektir derken hürriyete yeni bir yaklaşım getirmektedir. Hareket olmadan bu değişim mümkün değildir. İşte bütün bunların çerçevesinde ve en az bunlar kadar isyan harekettir. Topçu’ya göre, insanın ferdiyetini ortadan kaldıran her şey iradenin esareti anlamına gelir. Bu anlamda kendi tabiatımız, kibir ve gururumuz, bizi hareketsiz kılan sosyal dayanışma, bizim kendine körü körüne itaatimizi isteyen toplum, hepsi de bizi esir eden kuvvetlerdir. İrade, bütün bunlarla mücadele etmek

³⁸² Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.37.

³⁸³ Mustafa Kök, “Nurettin Topçu’nun Felsefesi Bağlamında İsyan Ahlakı,” *Hece Dergisi*, S, 109, (2006), s.127.

³⁸⁴ Kök, “Nurettin Topçu’nun Felsefesi Bağlamında İsyan Ahlakı,” s.134.

için, adeta kendi başına yetersizdir. İrade, bu yetersizliğine son vermek için, ferdiyeti kurban etmeyecek şekilde, çevresinde halka halka gelişen otoriteyi istemektedir. Bu zincirin ilk halkasında aile, son halkasında ise mutlak otoriteden ibaret ilahi iradeye iştirak vardır.³⁸⁵ Yine Topçu'ya göre, bir hareket ancak kendinden daha üstün bir düzene yöneldiği takdirde isyan adını alır³⁸⁶ diyerek, Stirner, Rousseau, Schopenhauer ve Nietzsche'deki gibi bir isyan anlayışını reddeder.

İnsan, ancak isyan hareketi içinde Allah'la birliktedir. Çünkü bizde isyan eden Allah'ın hareketidir. O, bizzat insanın içerisindedir. İnsan da Allah olmadan bir iş görmüyor diyen Topçu, hepsinde, mantığı, menfaati, muhiti, hatta aşkı çiğneyip, içindeki derinliğin sesine kulak vermektedir.³⁸⁷ Hallac, işte bu çılgınlıkta “ ben hakikatim” diye kendinden geçmişti. Mehmet Akif, vicdanının Allah'a iştirak eden sesiyle, “çiğnerim, çiğnenirim, Hakkı tutar kaldırım” diye haykırıyordu. Hüseyin Avni, küfürde bile vecd duyduğunu söylemişti. Jean-Jack Rousseau, heyecansız, isyansız insan içine ayak basmamıştı. Bu adamların hepsi asidirler. Çünkü bunlar ilahi irade içinde kendilerini telef etmek arzusu ile yanıyorlardı. Hakikatte bu hal kurtuluştur. Sonsuz esaretten ve hareketlerimizin darlığından kurtuluş diyerek içindeki hakikate varmışlardı. Vicdanımızın üstündeki samimiyetsizlikten gelen ağırlıktan, gerçekten kendi kendimiz olamayışımız hakkında, ancak açık görenlerin farkına vardıkları bu samimiyetsizlikten kurtuluştur diyerek kendi benliğine karşı isyan ediyordu. Ta içimizde bizi bölen yabancıdan ve nefsimizden kurtuluştur diyerek nefesine karşı baş kaldırıyordu. Bizim için başkalarının mutlak surette anlaşılmasından, hatta kendimizden bile bu acayip anlaşmazlığın muammasından Allah'a teslim olmak suretiyle kurtuluş olarak gören bu düşünce insanları bir isyanın içindedirler.³⁸⁸ Ancak bu isyanların en önemli farkı bunların isyanı Allah'a asi olmak değil, insanın Allah'la bütünleşmesidir. Topçu, bütün bu insanları Hakk, hakikat ve ahlakın en büyük mümessilleri olarak görmektedir.

Onun isyandan anladığı cemiyet nizamını bozan bir anarşi durumu değildir. Onun isyanı yıkıcı değil bilakis yapıcıdır. Hiçbir beşeri yahut dini kurumun inkârına

³⁸⁵ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.20.

³⁸⁶ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.22.

³⁸⁷ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.24.

³⁸⁸ Topçu, *İradenin Davası /Devlet ve Demokrasi*, s.74.

götürmediği gibi bunların daha da iyileştirilmesi amacını taşır. Nitekim Topçu'ya göre isyan “Allah’a boyun eğmek, insanın kendi benliğine karşı isyan etmesi demektir. İsyân eden adam, âdete insanlıkla teist arasında bir geçit haline gelmektedir. Bu, insanlığın ilahi tabiata bir iştirakidir”³⁸⁹ diyerek içindeki isyan duygusunun ne anlama geldiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bilhassa günümüzde isyan ve anarşi durumlarında nice toplumlar görülmüştür ki insanlar, kendilerini insan yapan nice vasıfları yitirmişler. Bir toplum olmanın getirdiği dayanışmadan uzaklaşarak birbirleri ile çatışır hale gelmişlerdir. Herkes kendisini düşünür olmuş, bir diğerinin acizetine karşı duyarsız kalmışlardır. Böylece her bir insan, kendi mutluluğunu ve çıkarını düşünür duruma gelmiştir.

Hâlbuki Topçu'nun isyan anlayışında isyan tek başına bir ferdin mutluluğunu ve çıkarlarını sağlıyor ise bir davranış olarak kalır. Oysa isyan kişilerin ötesinde cemiyet hayatının mutluluğunu ve refahını sağlamaya yönelik olmalıdır. İşte bu yüzden Topçu, isyanın olabilmesi için insanlarda mutlaka “merhamet”in bulunması gerektiğini söyler. Zira yalnızca merhameti olanlar diğerlerini düşünürler. Nihayet Topçu bu hususa şöyle açıklık getirir: “Merhamet, Müslümanların kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir. Müslüman'ı başka insanlardan ayıran onlardan fazla merhametli oluşudur. İmansızlar merhametsizdirler. Merhamet, insanlığımızın âlemde şahidi olan ve kalp yolu ile bizi Allah'a yakınlaştıran ilahi cevherdir”³⁹⁰ derken aslında merhametin ne olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Topçu'nun düşüncesinde merhamet duygusu ile isyan arasında iç içe geçmiş bir ilişkinin varlığını görmek mümkündür. Ona göre, merhametimiz ister kendimize yapılan olsun, isterse bir diğerinin maruz kaldığı zulüm ve acı olsun. Kişinin bu durum karşısında sessiz kalmaması “isyan” oluyor. Bu ahlaki bir harekettir. Kendini diğeri için feda edistir. İsyân, “insan için sonsuz bir esaretten, hareketlerinin sürekli tutsağı olmaktan gerçek anlamda kurtuluştur. Bu aynı zamanda, vicdanımız üzerine ağır baskı yapan bir sıkıntıdan; aramızda en aydın görüşlülerin farkına vardığı şu gerçekten, kendi kendimiz olamayış hakkındaki samimiyetsizliğimizden kurtuluş; bize yabancı olan ve bizi içten içe bölen her şeye bağımlılıktan kurtuluştur. Bu, bizim

³⁸⁹ Topçu, *İsyân Ahlakı*, s.202.

³⁹⁰ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.98-99.

için başkalarının mutlak şekilde anlaşılmaz oluşu ve kendi kendimizin bile bu acayip anlaşılmazlığın muammasından kurtuluş; kendi kendimize sahip olmada en büyük engeli teşkil eden şu gururumuzdan kurtuluş olarak görülmelidir.”³⁹¹

Topçu’ya göre Tanrı’nın kullarına duyduğu merhametin sonu yoktur. Allah kadar merhametli olamasak bile, O’nun merhametini andıran bir tavrı, yaşayışımızın her anında ve her eylemimizde takınmamız gerekmektedir. Topçu, isyan ahlakını ifade ederken Hallacı Mansur’u örnek alır. Hallac “Ene’l-Hak”: ben Hakikatim ya da Ben Hak’tayım” derken aslında o, ruhun, tabiatüstü bir noktaya yükselmesini veya aşkın ahlaka ulaşmasını veya tasavvufi deyimle kemale eren, tatmin olan benliğe erişmesini ifade etmiştir. Hallac’ın bu hareketini, hür ve özgürlüğe kavuşmuş bir benliğin yapabileceği bir hareket olarak kabul eder.³⁹² Başka bir ifadeyle Topçu, Hallac’ın “Ben hakikatım” veya “Ene’l-Hakk” sözünü “Vahdet (birlik)in sırrına ermek” olarak alır ve bu sözün Allah’ın varlığında kaybolmak olarak açıklanabileceğini ifade etmektedir. Çünkü insanın hareketi, kendini yaratan Mutlak’a yönelik, beden ve ruh olarak ifade ettiği kendi kurtuluşunu isteyen ıstıraplı ve daimi yakarışdır. Kendisinden hiçbir şeyin kurtulamadığı bu selamet yalvarışı, isyandan başka bir şey değildir.³⁹³

Topçu’nun isyan anlayışına baktığımız zaman bizim anlamak istediğimiz isyan, ne benliğimize ve nefsimize ait arzulara, ne içtimaî gayelere, ne de merhametten başka duygulara bağlı isyandır. Bizim isyanımızın ancak sonsuzlukta gayesini arayıcı olduğunu ve âlemşümül merhamet kaynağından doğandır. Nefsimizle hiç alakası olmayan ve bizi mesuliyetle hareket geçiren merhamet, isyan irademizin ilahi kuvvetidir. Bizim isyanımız anarşi değildir. Ebedi ve âlemşümül olan bir merhamet nizamına bağlılıktır. O’nda, gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu sonsuz kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en mükemmel teslimiyet olan Allah’a teslimiyettir”³⁹⁴

³⁹¹ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.206.

³⁹² Necmeddin Kemal, *Nurettin Topçu’nun Düşüncesinin Kaynakları ve Kapitalizme Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.22.

³⁹³ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.207.

³⁹⁴ Topçu, *İradenin Davası /Devlet ve Demokrasi*, s.73.

Topçu'ya göre isyan, aşk ile merhametimizi ezerek mahkûm edici kuvvetlere karşı olursa ahlâk hareketidir. Nefsin şahlanmasına karşı gelmek şartıyla meşru ve insanidir. Sonsuzluk yolunu tıkayan, bütünü yok eden, ferdî hırs ve iradelerin karşısına dikildiği ve hepsinde de ilahi merhamet kaynağından hayat aldığı takdirde ahlâkî harekettir. Nefsin arzularından beslenirse şer ve zulüm olur. Ve isyan ahlâkî vasfını kaybetmemek için, hareketinin her anında ilahi merhamete bağlılığı muhafaza etmelidir. Onunla bağları kopardığı bir an içinde bile zulüm halini alabilir.³⁹⁵

Topçu'nun yeni bir yaklaşımla geliştirmiş olduğu isyan anlayışında hem bir anarşist tavır, hem de uysallık bulunmaktadır. İnsanın kendi yetersizliğini kabul edip harekette bir değişiklik yapma gücüne sahip olana müracaatta anarşizm vardır. Kendisinden yardım beklenen bu güç karşısında insanın takınmış olduğu tavır ise hakiki bir uysallığın işaretidir. İsyandaki anarşizm, insanda evrensel bir sorumluluk haline gelen merhamet ile kendi mukadderatına tek başına hâkim olan “Yegâne Varlık”tan medet umman imanın sesidir. Bu tavır, hareketin her türlü esaretten kurtularak hedefi olan ilahi iradeye ulaşmak için vermiş olduğu mücadelenin içerisinde yer almaktadır. İsyandaki uysal tavır ise, esaretten kurtulan iradenin ilahi iradeye teslim olmasıdır. Dolayısıyla ortaya koymuş olduğumuz her hür hareketimiz veya ahlâkî hareketimiz, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketi olurken, ilahi irade karşısında ise, bir itaat ve uysallık olmaktadır. Zaten müminin imanı, görünüşte ilahi irade önünde uysallıktan başka bir şey değildir. Mistik de, mutlak irade önünde tam manasıyla bir uysal olarak kendisini göstermektedir. Ancak fert ve toplumda bu iki kişilikten (anarşist, uysal) sadece birisi yaşayabilir. Anarşizmle uysallık arasındaki çatışma isyana sebep olur. Bunun sonucunda da ikisinden biri, zorunlu olarak ve daima uysal olarak kalır.³⁹⁶ Topçu'ya göre, her isyan hareketinde anarşist ve uysal bulunmaktadır. İsyandaki anarşist, insanda âlemşümül mesuliyet haline gelen merhametin hareketinde barınıyor. İsyandaki uysal ise, bizdeki her türlü esaretten sıyrılarak mesuliyet şeklinde gözüken ilahi iradeye sükûn ile teslim olan benliğin sevimli simasında barınmaktadır. Allah'a iştirakimiz, bizdeki bu anarşistle bu uysalın birleşmesiyle hakikat olmaktadır. Ahlâki vasfını taşıyan her hareket, bizim

³⁹⁵ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.101.

³⁹⁶ Hüseyin Karaman, “Nurettin Topçu'nun Felsefesinde İsyana Ahlakı,” *Muhafazakâr Düşünce*, S. 19-20, (2009), s.79-90.

tarafımızdan bir anarşizm hareketi olarak görülürken, ilahi irade karşısında ise bir itaat olarak görülmelidir.”³⁹⁷

Topçu’ya göre isyan, haksızlığa karşı yapıldığında isyanda olan ferdi Hakk’a götürür. İsyân, beşeriyete isyan ve beşeriyetteki zulme isyandır. İnsanın zulmü gerçekte kendinedir. Çünkü zulüm, Hakk’ta olmamaktır. Ahlak insan olma ölçüsünü getiriyor. Ölçü kurallarını getiren ahlaktır. Her ahlak anlayışının bir insan tasavvuru var. Bu ahlakın kaçamadığı şeydir. Ahlak bu tasavvuru gerçekleştirmek, somutlaştırmak ve insanı insanlaştırmak istiyor. Çünkü insan, değerleriyle insandır. Bunun için geniş anlamıyla adalet ve hak olarak toplumsal kurumları da değerler sistemini de yaratıyor. Yaratıcı ahlakın ana kavramları adalet ve hak kavramlarıdır. Hak adaleti diri tutarken adalet de ahlaktaki değerleri meydana getirir. Bunlar bir bütünlük oluşturur ve kurumları doğurur. Kurumları yaratan ve ayakta tutan bu yaratıcı ahlaktır. İşte bu nedenle toplumsal kurallardan, yasadan gizlensek bile kendimizden, kendi insanlığımızdan gizlenemeyiz. Başkalarına yakalanmasak da vicdanımıza yakalanırız. Biz zulmü, haksızlığı kimden saklarsak saklayalım kendimizden saklayamayız. Çünkü yaptıklarımız vicdanımızda rahatsızlık meydana getiriyor³⁹⁸ diyerek her türlü harekette vicdani kontrolün öneminden bahsederken bile yazarın büyük bir isyanın içinde olduğunu sezme zor olmasa gerektir.

Topçu’da, esas itibariyle insanın kendisini kaybetmiş olmasıyla aynı şeyleri kasteder. Üstelik o, bunu yani insanın kendisini kaybetmiş olmasını, onun kendisine karşı işlediği en büyük zulüm olarak anlar. Bu aynı zamanda insani olanın kaybıdır. İnsani olan ise, esasta ahlaki olandır. İslam ahlakının özü de budur. İnsan saygıdır, merhamettir ve aşktır. Yani Allah’a aşkla yöneliştir. Onun milliyetçilikten anladığı da budur: Allah’a doğru yükselmek. Topçu, sosyalizme de bu açıdan baktığını vurgulamak gerekir. Onun Müslüman Anadolu sosyalizmi düşüncesine baktığımız zaman ahlaki olanın esas olduğunu görmek mümkündür. Bunun yanında milliyetçilikte maneviyatçılıkla birlikte sosyal adalette bu içtimaileşmenin esaslarındandır. Aslında insan ruhunun gayesi de bütün tabiattan, insan ve toplumdan hareketle Allah’a giden yolda durmaksızın yükselmektir. Topçu’da kurtuluş da bu

³⁹⁷ Topçu, *İrâdenin Davası /Devlet ve Demokrasi*, s.73.

³⁹⁸ Hakan Poyraz, “Ahlakın İsyanı, İsyânın Ahlakı,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), s. 51-52.

merkezden beslenmektedir. Böylece her şeyde saflaşmak ve saflaşarak aslına dönme çabasını da beraberinde getirmektedir. Bu saflaşma (purification) düşüncesi krize giren Batı dünyasını sağaltma atılımında söz ve teklif sahibi düşünürlerce de esas alınmış ve yeniden var olmak ufuklu sentezlere ulaşmak için kullanılmıştır.³⁹⁹

Topçu, isyanının hedeflerini belirlerken kullandığı “Biz, hem uysallığa hem de anarşizme karşıyız. Her türlü sosyalizme, yani toplum gerçeğinin her şey olduğu anlayışına karşı olduğumuz kadar bencil ve katı ferdiyetçiliğinde karşısındayız” sözleri ile nelere karşı olduğunu ortaya koyarken, “ Ferdin sadece bütün iradeleri aynı şekilde belirleyen bir irade karşısındaki uysallığını kabul ediyoruz” cümlesi ile de dayandığı ve savunduğu düşüncelerini de ortaya koymuştur. Dahası bu “İlahi İrade”nin fert tarafından isyan ile dilenmiş olduğunu ve isyanın sonucu olarak verildiğini ifade etmektedir.⁴⁰⁰ Topçu, isyan ahlakı teorisini açıklamaya çalışırken birçok kişiden bahsetse de (Sokrates, Mehmet Akif, Hüseyin Avni, Gandhi vb) o, isyan ahlakının ideal tipi olarak “Ben Hakkım” dediği için işkenceyle öldürülen tasavvufun meşhur şehidi Hallac-ı Mansur’u kendine örnek alır.

Topçu, isyanı bizi hayat kanunlarının tazyikinden kurtararak ulûhiyete teslim eden bir hamle olarak görür. Hakikat sevgisi gibi, sanat ve ahlak da bu hamlenin basamaklarını teşkil ederler. Ona göre, hakikat aşkı, hayati hazlar içinde yaşamaktan hoşlanan nebati tabiatımıza isyan; sanat, fani tasavvurlar arasında bunalan hayvani tabiatımıza isyan; ahlak ise, nefsi için sevmekle öğünen insani tabiatımızın üstüne bizi yükselten ve Allah’la birlikte yapılan isyan olarak görür.⁴⁰¹ O, isyan, sanat ve ahlakın birbirleriyle ilişkilerinin yanında bunların fonksiyonlarının da aslında ne olduğunu da dile getirir. Demek ki, isyan, bizden nesillere geçecek olan mukadderatımızın yaratıcısı, tarihte ve insanlık içinde, zamanda ve ebedilik içinde bize mutlak selameti getirebilecek olan sonsuz ve gerçek iradedir.

³⁹⁹ Necmettin Tozlu, “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyamızdaki Yeri,” *Hece Dergisi*, S.109, (2006), s. 58.

⁴⁰⁰ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.25.

⁴⁰¹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.42-43.

2.2.2. İrade Düşüncesi

İrade kavramı, Topçu'nun düşüncesinin temel prensiplerinden birini teşkil etmektedir. O, felsefesini temellendirirken irade kavramını hayatın her alanında kullanır. İnsan da, devlette, sanatta, ilim de ve dinde iradeli olmayı istemektedir. Onun içindir ki Topçu'nun irade ile ilgili düşüncelerine geçmeden önce iradenin genel anlamda nasıl tarif edildiğine bakmakta fayda vardır. Terim olarak irade “bir şeyi elde etmeye çalışmak” anlamında Arapça “rwd” kökünden türemiş olup arzu, ihtiyaç, aşırı istek, tercih etmek, otlatmak için salı vermek gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁰² Ahlak felsefesinde ise irade, “birtakım motif ve sebeplere dayalı olarak eylemi belirleme gücü” olarak tarif edilmektedir.⁴⁰³ Fakat bu kelime Allah için kullanıldığında “hüküm” anlamındadır. Çünkü Allah, beşeri manada bir nefis sahibi değildir. Günlük hayatımızda ise çeşitli manalarda kullanılmaktadır. Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, istek, dilek, buyurmak, emretmek manalarında basit bir şekilde kullanıldığı gibi, Allah'ın isteği ve buyruğu anlamında irade-i ilahiye, insan iradesi anlamında irade-i cüziye ve milletin isteği, tercihi ve kararı anlamında milli irade şeklinde de kullanılmaktadır. İlim dilinde ise irade kelimesi kullanıldığı alanlara göre farklı manalar yüklenmiştir. Hukuk, kelim, tarih, psikoloji ve felsefe gibi ilimlerle yakın ilişkileri olmuştur. Bilhassa, iradenin hürriyeti ve külliliği-cüziliği meselesi bağlamında kelim ilmi ile iyi ve kötünün değerleri bağlamında ahlak felsefesi ile daha yakın bir ilişki içinde bulunmuştur. Topçu da irade meselesini ele alırken hem hürriyet problemiyle irtibatlı ele alır hem de zamanın en önemli meselesi olarak iradeyi görür.⁴⁰⁴

Topçu'nun iradeyle ilgili düşüncelerine baktığımız zaman iradeye farklı anlamlar yüklediğini görmek mümkündür. Zamanımızın meselesi ne teknik, ne atom, ne siyaset meselesidir. Zamanımızın meselesi irade meselesidir⁴⁰⁵ diyen Topçu'ya göre irade; insan denilen öznel (subjectif) varlığın cevheri,⁴⁰⁶ insanın yokluğa karşı

⁴⁰² İbn Manzur, *Lisanü'l- Arab*, c.5, s.365.

⁴⁰³ Süleyman Hayri Bolay, “İrade,” *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s.229.

⁴⁰⁴ Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2000, s.45.

⁴⁰⁵ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.15.

⁴⁰⁶ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.17.

var olma hareketi,⁴⁰⁷ içimizden dışa çevrilen itici kuvvetlerle frenleyici kuvvetler arasında şuurlu bir denkleme,⁴⁰⁸ tabiatla cemiyetten alınan tesirleri kendimizde kuvvet yaparak onunla dışımızdaki dünyaya karşı koymak,⁴⁰⁹ aşk ile ölüm kutupları arasında akıp giden hayatımızın idare edicisi,⁴¹⁰ dış dünyaya karşı koyduğumuz içsel kuvvet,⁴¹¹ düşüncenin ortaya koyduğu bir gayeye gitme hareketi⁴¹² ve dışımızda hareket olmadan içimizden gelen bir itilme⁴¹³ gibi anlamlara geldiğini söyleyerek iradeyi hem soyut düşüncenin hem de somut hayatın her alanına hâkim kılan bir konuma yerleştirmektedir.

Topçu, iradeyi insana ait içsel kuvvet yani metafiziki bir kuvvet ve hareket olarak ele almaktadır. Ona göre, irade öyle bir kuvvet ve hareket ki, insanın yokluğa karşı verdiği var olma mücadelesinin komuta merkezinde bulunmakta ve bu konumuyla adeta insanı, hareketlerini, duygu ve düşüncelerini idare etmektedir. O, iradeyi, bilinmeyen bir kaynaktan sızarak bilinmeyen ideale doğru insanı sürükleyen bu varlık hareketini, kâinatın hayatında kısa bir an teşkil eden ömür içinde benimseme olarak görür. İnsan bu iradede ibarettir demek suretiyle insanı irade ile özdeş bir konuma koymaktadır.⁴¹⁴ Topçu, iradeyi hayatın her alanında arar. O, insanda, millete, devlette, sanatta ve dinde iradeli olmayı isterken nasıl bir gaye gütmektedir? Topçu'ya iradeyi hayatın bütün alanlarına hâkim kılan etken ne olabilirdi? O, insanı bizzat iradede ibaret olarak görerek insanın hayatın sonuna kadar yokluğa karşı var olma mücadelesinin bu irade sayesinde verdiğini söylemektedir. Topçu, iradede seçmek ve yapma isteği gibi iki önemli iradi unsurun varlığını kabul eder. Ancak buradaki seçme rastgele değil bir sebebe bağlıdır. Bu sebep insana etki eden itici ve frenleyici kuvvetlerdir. Ferdin yaşadığı veya içselleştirdiği, ona tabiatan cemiyetten tesirle gelen duygular, itici kuvvetleri oluşturur ki bunlar, hayati hazlar, iştahalar, menfaat endişesi, sempati, alışkanlıklar, aşk, ilim ve sanat idealleri ve zafer sevgisi gibi duygulardır. İnsana determinizm planında yüklenen emir ve tazyiklerse, frenleyici kuvvetleri oluşturmaktadır. İşte

⁴⁰⁷ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.13.

⁴⁰⁸ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.13.

⁴⁰⁹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.23.

⁴¹⁰ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.16.

⁴¹¹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.17.

⁴¹² Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.17.

⁴¹³ Topçu, *Var Olmak*, s.80.

⁴¹⁴ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.13.

düşünürümüze göre irade, bu itici kuvvetlerle frenleyici kuvvetler arasındaki şuurlu bir denkleştirme.⁴¹⁵

İradeyi yok olmaya karşı var olma mücadelesi olarak gören Topçu, bu iradenin doğuştan var olduğunu ancak zamanla çevreden gelen dış faktörlerden etkilenerek her insanda farklı bir şekilde ortaya çıktığını söyler. O, hareketi de iradenin dışa yansımaları olarak görürken irade ile hareket ilişkisini şöyle izah etmektedir: “Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi herkesin kendine özgü bir duyuş tarzı vardır. Tabiat ve cemiyetin tesirlerini karşılayışımız, irademizin ta kendisidir. İrade denen ve bizde doğuştan var olan bu kudret, dıştan gelen tesirlerle besleniyor ve kendini besleyen duygulardan farklı tezahür edebiliyor. Hareket halinde dış dünyaya bizim yaptığımız bu tesirler, iradeden ibaret olan benliğin duygularla çarpışmasından doğan bir neticedir. Asıl bizim olan, çarpışan benlikle ondan zaruret halinde fişkırarak ve tam manasıyla öznel ve şahsî karardır. Hareket bu kararın dıştaki eseridir. Eserin sahibi olan ferdî ruh bir muharebe sahasıdır. Duygularla iradenin, dışımızdaki kâinat ile bende ilk ve esrarengiz olan varlığın, yani benliğimin çarpıştığı muazzam sahnedir. Bu gerçek bir muharebedir.”⁴¹⁶

Bu hipotezinden yola çıkan Topçu, dıştan gelen tesirlere karşı aldığı vaziyet bakımından insan ruhlarını, realist ve idealist olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre, “realist ruhlar, dıştan gelen tesirlerle çarpışmayı asla göze almayan fakat bunlara yenilmemesini de bilen kurnaz ruhlardır. Menfaatlerini her zaman gözetir, rahatlarını bozacak olan irade muharebesini göze almayarak hayatla uzlaşma yoluna giderler. İrade yerine hilenin zaferini isterler. Bunlar, iradesizlikle muvaffak olmasını bilen sinsî ruhlardır. İkiyüzlü olduklarından kendi benliklerini terk edip dıştan gelen tesirlerin kıyafetine maharetle bürünerek o tesire bir zaman uşaklık etmeğe hazırırlar” diyerek bu gruptaki ruhlara sahip insanları eleştirirken⁴¹⁷ “idealist ruhları ise, sulhu kabul etmeyen, baş eğmeyen ve kendi ruhunun tabii izlerinde yürüyerek

⁴¹⁵ Muhammet İrğat, *Nurettin Topçu'da İrade Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s. 121.

⁴¹⁶ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.18.

⁴¹⁷ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.19-20.

dışarıdan aldığı tesirlerle çarpışmayı kabul eden irade adamlarıdır”⁴¹⁸ diyerek bu ruha sahip kişilerin gerçek manada hür olan insanlar olduğunu söylemektedir.

Topçu, hakikatte bir tek iradenin var olduğunu kabul etmektedir. O da Allah’ın iradesidir. Bu nedenle o, İslâm düşüncesindeki küllî irade-cüzî irade ayrımının suni bir ayrım olduğunu öne sürmekte ve bu ayrıma karşı çıkmaktadır. Topçu, insanın kendisine ait bir iradeye sahip olmadığını, evrensel biçimdeki bu tek iradeye iştirak halinde yaşadığını savunmaktadır.⁴¹⁹

Topçu, Allah’a ulaşan iradeyi tanımlarken, “biz damarlarımızdan sızan iradeyi, kendi eserimiz zannetmekle yanıliyoruz. Hakikatte irade birdir. O, istek halinde âleme yaygın kudretin bizdeki adıdır. Benliğimizde barınan iradeyi âlemin iradesinden, daha şahsî ve tam adı ile Allah’ın iradesinden ayırıp onunkine denk bir kudret gibi düşünmek, zavallı insanlığımızın aczinden fişkırın bir kibirden baksa bir şey değildir. Hakikatte çarpışan kudretler yok; insanın sefaletleri ile ölçülemeyecek kadar büyük, âleme yaygın bir irade ile bizim ona iştirak eden ruh yapımız vardır”⁴²⁰ diyerek Allah’a ulaşan iradeyi gayesine ulaşmış irade olarak kabul etmektedir.

İnsanlığın yükselişinin, ne değişme, ne inkâr yolu ile ne de din adına merasimler ve kaideler içinde bunaltılmış taassupla olamayacağı, insanlığın yükselişinin ancak ilahi iradeye iştirake götüren yolda ilerleyişle mümkün olacağını⁴²¹ söyleyen Topçu, Beethoven, Michel-Ange ve Mevlana gibi bütün büyüklerin, büyük olan isteklerini sonsuzluktan isteyen insanlar olduğunu dile getirmektedir.

Topçu’ya göre, ahlak, mesuliyet ve irade arasında iç içe geçmiş bir ilişki söz konusudur. Çünkü ahlaki sorumluluk, ancak hür bir iradenin varlığıyla mümkün olabilir. Ahlakın kendine özel olan konusu, insanın iradeli hareketleridir. İnsanın hareketini ahlaksal kılan özellikler, hareketin düşünülüp taşınmış, seçilip yapılmış, belli bir amaca yönelmiş, kaynağında bir sorumluluk bulunan ve gerçekleşmesi

⁴¹⁸ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.22.

⁴¹⁹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.14.

⁴²⁰ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.14.

⁴²¹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.15.

esnasında özgürlüğü açığa çıkararak hareket olmasıdır.⁴²² Demek ki ahlak, her şeyden önce hareket aşkına dayanmalıdır ve dolayısıyla hareket, kendiliğinden ahlaki bir vasıf kazanmalıdır.

Topçu, zaaflarımızın her sahada söylenmesinin nedeni olarak, yaşayışımızdaki kararsızlığı, muvazenesizliği, emniyetsizliği; fedakârlıkların yokluğundan, büyük medeniyet eserleri veremeyişimiz; bütün cemaatin, münevverleriyle beraber hasis menfaatler peşinde içgüdüleriyle koşmamızdan dolayı, hemen her köşede, bir sahadaki zaaflarımız söylenmektedir. Topçu, bu durumdan kurtulmanın reçetesi olarak ta ahlak dünyasında yeni bir nizama ulaşmak, bir rönesans yapmak iktidarına doğru düşünmek sayesinde mümkün olabileceğini dile getirmektedir.⁴²³ Bu yeni nizamın da hayatın her sahasında ahlakta, hukukta, sanatta, dinde ve devlette gerçekleşmesi gerektiği gibi bunun da ancak İslam ahlakına dayanan bir cemiyet düzenini kurmakla mümkün olabileceğini dile getirmektedir.⁴²⁴ Ancak böyle bir cemiyet nizamının gerçekleşmesi sayesinde Fransız, Alman veya İngiliz çocuğu, vatanda sağlam eseriyle ama samimi olarak öğünebilyorken bizde ise en samimi olanlar her şeyin bozukluğundan şüphe edebilenlerdir düşüncesinden kurtulmamız mümkün hale gelecektir.⁴²⁵

Topçu'nun zamanımızın meselesi dediği irade meselesi, yalnızca zamanımıza ait bir mesele değildir. İrade meselesi bütün zamanların temel meselesidir. Nitekim onun da meseleyi bütün zamanlara yayan bir ufuk genişliğine ve derinliğine sahip olduğunu gösteren şey, şüpheli iradenin tam karşısına yerleştirmiş olmasıdır. *İradenin Davası* adlı kitabının arka kapağına da alınan bu gerçek Topçu'nun asıl endişesinin ne olduğunu gözler önüne sermektedir. Topçu'ya göre, "Bugünkü insanlık makineye güveniyor. Mukaderratını (geleceğini, kaderini) makinenin iktidarına teslim etmiş bulunuyor. Bu kitap insan iradesinin, yerini makinenin iktidarına teslim ettiği tarihi bir anda insana kendini hatırlatma, kendi varlığına dayanarak ayağa kalkma gücünü yine insan hakikati ile aşılacak amacındadır. Biz insanlığın şaheserleri yerine füzelerin en kuvvetlisini yapmakla insanlığın kurtuluş

⁴²² Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.22-23.

⁴²³ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 19.

⁴²⁴ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s.13.

⁴²⁵ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.16.

çağına açılacağına inanmıyoruz. İnsanı olduğu gibi insanlığı da kurtaracak kuvvet, fertten doğarak onu Allah'a kadar götüren iradeden başka bir şey değildir"⁴²⁶ diyerek iradenin ne kadar yüksek değere sahip insani bir yeti olduğunu dile getirmektedir.

2.2.3. İnsan Düşüncesi

Modern antropoloji insanı, "iki ayaklı, dik yürüyüşlü düşünen varlık" diye tarif ediyor. Bu tanımda dikkate değer noktalar hem insanın acziyetini ifade eden bedenine ve dolayısıyla onun ihtiyaç ve arzularına hem de onun yüceliğini ifade eden düşüncesine, zihni işlevlerine, hayvanlardan ayrılan yanına yani ruhuna değinilmiştir. Topçu, insan için yapılan bu tarifi referans olarak alır ve bu tariften hareketle, onun hem yerde sürünen sefaletini, hem etrafına saldıran iştihalarını, hem de Allah'a uzanan azametini ifade ettiğini söylemektedir. Her şeyden evvel insan, sefil bir varlıktır. Zira bir maddenin kalıbına bürünmüş olan nefsin eseridir. İnsanın ilk hareketleri, nefsinin kımıldanırlarıdır. Ve eğer insan ömrü boyunca nefesine söz vererek onun kumandasında yaşamak isterse hayvani bir hayatın mahkûmu olur. O, insanda bütün hayvanları bulmaya kabildir. İnsanın küçük ve sefil dünyası olan nefsinden, onu Allah'a yaklaştıran düşünen varlığa yükselmek, hayatın manası olsa gerekir⁴²⁷ diyerek insanı birçok yönden ele almıştır.

Topçu'ya göre determinizm (belirlenimcilik) algısı insanın hürriyet, sezgi ve haz kavramlarını felsefi sistemler içinde farklı sebep-sonuçlar açısından değerlendirildiği ahlak problemi, insanın "varlık" sorunundan sonra, biricik meselesi olmuştur. F. Rauh'un "namuslu adam" ahlakı kör bir itaatle neticelenecek olan "gözlerimi kaparım vazifemi yaparım" düşüncesinin iradesi daha güçlü olanlar tarafından istismarına müsait olmasını uysallığın farklı bir biçimine teşmili açısından eleştirilmiştir. Oysa insan ahlakın dışında, mutlak kurtuluşu arayan, isteyen bir varlıktır. Spinoza, determinizm'in kesinliğini doğa ve insan arasındaki dengede

⁴²⁶ Yusuf Kaplan, "İnsana Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafizigi," *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), s.67.

⁴²⁷ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.17.

ararken, tabiattaki ahengi, insanın ebedi mutluluğunun kaynağı olarak tabiat ile orantılı, ruh huzurunda mükemmel bir sükûnette arar. Sükunet ise arayış içinde bulunan insanın benliğin determinizminin yanına bir iç determinizm koymaktan müteşekkildir. İnsan bu durumda gücü oranında hür olabilecektir.⁴²⁸

Topçu'ya göre ise, insanı farklı kılan insandaki düşünme yetisidir. Hakikat, ruhun sevgilisidir ve bu aşkın çocuğu da düşündürmektir. Eşyadan edindiğimiz bilgi bizi düşündürdüğü takdirde değerli olur. Düşündürmeyen bilgi, kısır bir sevdadır. Bazıları çok bilgi sahibidirler hatta ayaklı kütüphaneye benzerler. Sanki kafaları sınırsız bir ummandır. Lakin hiç düşünmezler dolayısıyla yaratıcılıkları da yoktur. Dışarıdan ve kitaplardan aldıklarını hafızalarının ambarına istif etmişlerdir. Orada ne ararsanız bulunur ancak kafaları işlemez⁴²⁹ diyerek sadece bilgi depolamanın bir anlamının olmadığını o bilginin işlenmesi gerektiği ve ortaya yeni bir fikir akışının ortaya çıkması gerektiğini dile getirmektedir. Topçu, bu düşüncesini şöyle ifade eder: “Kafatasını dolduran bilgiler, orada hafızanın ağır yükü olarak kaldıkça bize faydasızdırlar. Hatta çeşitli sapıklıklar yaratarak zararlı da olurlar. Eşyadan edindiğimiz bilgiler, ancak bizi düşündürmek suretiyle faydalı olabilirler. Zekâ bir ambar değil, durmadan işleyen bir makinedir. Bilgiler onun hammaddeleridir. Onları işler, mamul eşya gibi fikirler haline koyar. Çünkü düşünmek hatırlamak değil, yaratmaktır. Çok şeyler bilip de düşünmeyen zekâ, bir aptal veya hastanın zekâsıdır”⁴³⁰ diyen düşünürümüz, bilgi ancak düşünmekle bir anlam ifade eder, düşünmek ise ancak bir fikir ortaya çıkarınca bir anlamlı olur.

Topçu'ya göre, sadece bilgi toplamak veya bilgili olmak yetmez o bilginin işlenmesi, değerlendirilmesi ve bir sonucun ortaya çıkarılması ile bir anlam ifade eder. Ona göre “düşünmek olaylar arasında sebep-sonuç bağıntısı kurmaktır. Olayların bilgisini yapı taşları halinde hafızaya yerleştirmek değildir”⁴³¹ diyerek düşünmenin asıl işlevinin ne olduğuna dikkati çekmektedir.

⁴²⁸ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.34.

⁴²⁹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.42.

⁴³⁰ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.43.

⁴³¹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.96.

Topçu, insanı tabiatın merkezi olarak görür. Filozofla sanatkârın müfekkiresinin (düşünme kuvveti ve özelliği) mevzuu olan tabiat, insanın bir parçası ve insan varlığının bir uzantısı gibidir. İnsan, bu tabiatın merkezidir. Bu tabiat artık insanın yaşamasını mümkün kılan vasıtaların toplamı değil, asli sebep olan insanın cevheri inkişaf ile doğmuş bir menazır (manzaralar) âlemidir.⁴³² Ona göre, bütün hareketlerimizin imkân sırrını kendinde saklayan kâinat, insan olmasa kısır olacaktı. İnsan yeryüzüne yaratıcılığı getirdi. İnsansız kâinat işsiz kalacaktı. İnsan, şuur ve iradesiyle dünyanın içinde dünyalar yaşatıyor⁴³³ diyerek kâinatın varlığının ancak insanın varlığıyla anlam kazandığını söylemektedir.

Topçu, toplumsal yaşamdaki gelenekleri, örfleri, adetleri, kuralları insan hürriyetinin önündeki en büyük engel olarak görür. Ona göre, “Gerek gelenekçiler, gerekse muhafazakârlar güvenliği özgürlüğe tercih etmiş, yaratıcı fikirlerden ve hareketlerden vazgeçmiş bir cemiyet adamı haline gelmiştir. Bunlar asırlarca aynı alışkanlığı tekrarlamaktan huzur duyarlar. Alışkanlıklarını değiştirmek, onların bir uzvunu kesmek gibidir”⁴³⁴ diyerek taklitçi toplumun bu düzeninin değişmemesi için her türlü engeli çıkaracaklarını söyleyerek bunları eleştirir.

Topçu’da din, hayatın her kademesinde ön plandadır. Onun sisteminde ahlaki dinden, dini de ahlaktan ayrı düşünmek pek mümkün değildir. Zira ahlak anlayışı din menşeli olduğu gibi düşünmek ve üretmekte din kökenlidir. Çünkü İslam’da esas olan yine düşünen insandır. İslam’ın davası ve gayesi düşünen insanı yüceltmektir.⁴³⁵ Dinin gayesi, ruhun selametini gerçekleştirmekten ibaret olduğu gibi yapıcı insan tipini düşünen insana yükseltmek sayesinde kabil olacaktır. Dinin bütün dünyası ruh dünyasıdır.⁴³⁶ İslam’ın bütün hareketlerimizi ve bütün dünya işlerimizi düzenlemiş olması, dünyaya ait emellerimizde bize daha iyi başarı sağlamak için değil belki ruhun kurtuluşunun yanında öte âlemde de insanı mutlu yapma gayesi güdülmektedir.

⁴³² Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.97.

⁴³³ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.19.

⁴³⁴ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.172.

⁴³⁵ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.62.

⁴³⁶ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.62.

Topçu'ya göre, dinin konusu ruhtur. Çünkü din ruhu bedene hâkim kılmanın derdindedir. Dolayısıyla mümin ancak ruhu ile Allah'ı bulabilir dedikten sonra şöyle devam eder: “Dinin konusu ruhtur, bedense ruha yüküdür. Din, bedene saadet ve bolluk getirmek davasında değildir; bilakis ruhu bedene hâkim kılmak davasıdır. İbadet denilen ve dini hayatı çerçeveyen hareket tarzları iman ile başlarken, iman ve dua ile nihayetlenir. Hareketlerin olduğunda akan da yine iman cevheridir. Mümin, ruhuyla Allah'ı arar ve bu esnada bir takım hareketler yapar. Ancak onu asıl kendisi olan düşünen insan cevheri, ibadet ve hareketlerindeki yapıcı hallerle kayıtlanmamıştır. Dinin ruhu olan düşünceyi çıkarırsanız hareket ve ibadetlerin hepsi manasını kaybeder⁴³⁷ derken aslında ruhun insanın yaptığı ibadetlerdeki rolünü ortaya koymaya çalışmaktadır.

Topçu, ihtiras kavramını da din ile ilişkilendirerek ele alır. O, ihtirası tasavvufa yakın bir anlamda kullanır. Topçu, ihtirası şöyle tanımlar: İhtiras, insanın teker teker eşyadan sıyrılarak sonra her şeye birden sahip olmasıdır; sonsuzluğu kavrayan iktidarın insan varlığında nöbet tutmasıdır. Varlığın kendi kendine sığmayan iktidaridir; aslına dönüş iradesidir. Ene'l-hak sırrına erenlerin, “Allahım, ruh ve vücudumu iğrenmeden seyredebilecek kuvvet ve cesareti bana ver!” diye durmadan dövünenlerin, bu hasret durağında feryat ede ede asla doymayacakları murada ermeleridir.⁴³⁸ İhtiras, hiç doymayan merhametin bir tek harekete bağlanmasıdır. Fani iktidarı, “Rabbinin ismini oku!” der gibi zorlayan bizdeki ilahi elçidir. Bir kelime ile onun kendinde çok kere saklanan özü ele alınınca, insan bütün merhamettir. Merhametin olmadığı yerde insan yoktur. Demek ki ihtiras ancak Ene'l-hak sırrına erenlerin anlayabilecekleri bir mana içermektedir⁴³⁹ demek suretiyle kendine has bir tanımlama yapmaktadır.

Topçu'ya göre merhamet ise o bunların hiçbirisine benzemez, hiçbirisiyle ölçülmez. Belki bütün bunlar ona zemin hazırlayıcı olduğu gibi belki ona yaklaştırıcı gayret ve duadır. Merhamet, Allah'la ansızın vaki olan buluşma halidir. Merhamet, bu ruh hallerinin her birine karışmadıkça onlar sakat veya sefil kalırlar. Merhametsiz ilim mesut etmeyen bir sihirbazlık olduğu kadar merhamet dünyasının dışında

⁴³⁷ Topçu, *İslam ve İnsan /Mevlana ve Tasavvuf*, s.62.

⁴³⁸ Topçu, *Var Olmak*, s.36.

⁴³⁹ Topçu, *Var Olmak*, s.37.

yaşanan duygular da birer azap veya sefalettir. Merhametsiz, sezislerin kibirden başka libası olmadığı gibi, aşkın merhametsizliği de belki bir cinayet ve cinnettir. İhtirasın merhametsizliği ise çok kere zulüm olmuyor mu?⁴⁴⁰ Diye sorarak merhamet, ihtiras ve aşk üçlüsü arasındaki ilişkiyi dile getirmektedir.

Topçu, bilginin ne olduğunun da peşine düşmektedir. Ancak bilgi bahsinde bilginin ne olduğu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verildiğinden burada bilgiden kısaca bahsedilecektir. Topçu, bilginin birçok yolla elde edilebileceğini söylemektedir. Ona göre, “insanoğlunun eşyaya teması demek olan düşünceyi çok şekilli olarak kabul eder. Varlığı akıl, duygu, sezgi, aşk, ihtiras ve merhamet ile tanıyışı bilginin çeşitli şekilleri ve dereceleri olarak görür. Ancak insanoğlunu dünyaya sultan yapan cevher olarak aklı görür. Aklın eseri olan ilim, merhamete nazaran pek küçük bir şeydir. Belki de bir vehimdir. Görünmez olandan gelip yine görünmez olana giden sırların bir anda eşya halinde görülüp bilinen sistemli vehmidir.”⁴⁴¹ Topçu, duyguyu ise aklı kımıldatan kuvvet olduğu gibi insanı kendi varlığından haberdar eden yeti olarak görür. Duygular, insan denen bu ağacın güzel, çirkin çiçekleri ve kokularıdır. Onlarla avunurken aynı zaman da onlarla hayata da tahammül eder. Onlarla aldanır ve onların varlığını devamlı kılmak için hep birbirimizi aldatmakla yaşarız. Onlar, rüyamızı tatlılaştırır ve hayat uykumuza fani bir mana katarlar. Duyguların örgüsü olan sanat, hayat çilemizin tesellisidir.⁴⁴²

Topçu, sezginin insan hayatındaki önemi üzerinde de durur. Daha önce geniş bir şekilde bahsedildiğinden burada kısaca bahsedeceğiz. Ona göre, “sezgi, bize bekadan bir ışıktır; bekliden de hakikatlerin kapısıdır. Gafletten bir silkinme ve bir hikmet kımıldanışıdır. Sezgi, varlığın yine kendi içinde kalmak şartıyla kabuğundan derinine doğru inmesi, kendi kendisinde derinleşmesidir. İnsana fenadan sıyrılmaya vadini getirir ancak yine de kurtaramaz. Onun önderlik ettiği felsefe ve hikmet, gerçek gökleri gören lakin uçamayan müjdelenenmiş acimizi temsil etmektedir”⁴⁴³ diyerek akıl, duygu ve sezginin insan hayatındaki önemi ve rolleri üzerinde durur.

⁴⁴⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.36.

⁴⁴¹ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

⁴⁴² Topçu, *Var Olmak*, s.35.

⁴⁴³ Topçu, *Var Olmak*, s.35.

Görülüyor ki, Topçu'ya göre insan, hayallerle dolu bir dünyada misafirdir. Şekilleri hayal, sesleri hayal, kuvvetleri birer vehim olan varlıkların hayal olan dünyasında yaşıyoruz. İsteklerimiz birer kuruntu olurken ümitlerimiz de sadece birer seraptır. Her tarafı, her varlığın ve her emelin cesetleriyle dopdolu dünyamızda her gün tazelenen emellerle dolaşan insan, bütün bu hiçliğin içinde tek bir cevheri barındırıyor. İşte bu cevher, ruhtur. Evet, ebedi olan ruh, kanı olan bir beden misafiridir. O, Allah'tan ayrılmış, göklerinden düşmüş bir Tanrı gibi, sefil dünyamıza yuvarlanmıştır. Azaptadır, darlıktadır, karanlıktadır ve kurtuluşunu beklemektedir.⁴⁴⁴ Nasıl ki ruh insan bedeninde misafirse, insan da bu dünya da bir misafirdir.

2.2.4. Mesuliyet (Sorumluluk) Düşüncesi

Mesuliyet kavramını genel anlamda kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi şeklinde tarif etmek mümkündür.⁴⁴⁵ Başka bir ifadeyle; o kişinin kendi davranış ve eylemlerinin hesabını verebilmesi, bireyin eylemlerinin doğurabileceği sonuçları üstlenmesi durumu olarak da tarif edilebilir. Felsefi anlamda ise sorumluluk; yapılan bir işin sonuçlarını üstlenme şeklinde mülhaza edilmiştir.⁴⁴⁶ Bu tanımlarda sorumluluk hareketten sonra ortaya çıkan bir faktör olarak kabul edilmiştir.

Topçu, ahlak filozofu olan Spinoza ve Bergson'un sorumluluk anlayışlarının, kişinin fiillerinde hür olup olmadığı üzerine yoğunlaştıklarından dolayı ideal sorumluluk düşüncesini ortaya çıkaramadıklarını düşünür. Ona göre, Lévh Bruhl'ün sorumluluk düşüncesi ise ceza ve cezai yaptırım fikrinde yoğunlaşırken bunun gibi sorumluluğu vicdan azabı şeklinde anlayan başka ahlak düşünürlerinin de bulunduğunu belirtir.⁴⁴⁷ Oysa Topçu, mesuliyet düşüncesi bağlamında bu filozoflardan ayrı düşünür. O, ilahi iradeden ayrılan isyanı tehlikeli bulur ve böyle bir

⁴⁴⁴ Topçu, *Ahlak Nizamı*, s. 249-250.

⁴⁴⁵ *Büyük Türkçe Sözlük*, "Sorumluluk," Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

⁴⁴⁶ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.168.

⁴⁴⁷ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 95.

isyani ruhi tekâmüle uygun bulmaz. Çünkü böyle bir isyan, insanı böler ve kendini yine kendinden ayırır. Stirner'in anarşizmi, Rousseau'nun mefluç ferdiyetçiliği ve Schopenhaur'ın akıbetsiz bedbinliği, bizim anladığımız manada, mesuliyet iradesinden fişkırın, iman kaynaklarından hayat alan ve nihayet ilahi varlıkla birleşmek hamlelerinin ifadesi olan isyanın tam zıddı olduğunu söyler.

Topçu, bu filozoflardan farklı düşünür. Ona göre, bizim ferdi bu yıkıcı isyandan kurtararak hem içtimai uysallığın ve hem anarşist ferdiyetçiliğin hem cemiyetin hem ateist varlığın üstüne yükseltmeliyiz. Yine ona göre, mesuliyetimiz, kendi hareketlerimizle bizi kurtaracaktır. Mefkûrelerin mefkûresi olan mesuliyet düşüncesi kendi hareketlerimizin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴⁸

Topçu, sorumluluk üzerine fikir üreten düşünürleri eleştirir. Topçu'ya göre ceza, toplumsal güvenliği sağlamaya yarayan bir eğitim şeklidir. Dolayısıyla ahlaki bir içeriğe sahip olmayan bu düşünceden hareketle sorumluluk düşüncesi geliştirilemez. Ona göre, burada ahlaki sorumluluk ile hukuki sorumluluk düşüncesi birbirine karışmıştır.⁴⁴⁹ Her iki düşünce tarzı da insanın hareketinden yola çıkmış ve insanın hareketinden sorumlu tutulup tutulamayacağı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu şekilde anlaşılan sorumluluk kavramı hareketten sonra ortaya çıkan bir olguyu tespit ile sonuçlanmıştır. Oysa hareketten sonra ortaya çıkan sorumluluk anlayışı, iradeye ahlaki vasfını kazandıracak gücü olmadığını gösterir.⁴⁵⁰ Dolayısıyla bu şekilde anlaşılacak sorumluluk, insan iradesini zayıflatarak, dayanışma duygusunu artırır ve toplumu koruma altına alır.

Topçu ise ahlak meselesinin çözümünde sorumluluk kavramını kullanırken yukarıdaki filozofların (Spinoza, Bergson ve Levy Bruhl) sorumluluk anlayışının dışında farklı bir bakış açısı geliştirir. O, sorumluluğun ahlakçılar tarafından ideal bir şekilde incelenmediği düşüncesindedir. Onlar, ahlakı, kanun ve müeyyide ile ortaya çıkan objektif, hukuki bir olgu şeklinde ele aldığını söyleyerek ahlakçı filozofları eleştirir. Oysa Topçu'ya göre sorumluluk, insanın kendi hareketinin hesabını vermeye borçlu oluşu ve özellikle de fena hareketin sonunda doğan bir kefalet veya

⁴⁴⁸ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.195.

⁴⁴⁹ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.93-97.

⁴⁵⁰ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 93-97.

bir ceza değil, ferdin kendi iradesiyle yarattığı bir ideal olarak anlaşılmalıdır. Ona göre sorumluluk, hareketten önce mevcut olan ve hareketi ortaya koyan temel unsurdur ve insanın, hareketten önce eylemlerini ortaya koyması için gereken bilinç anlamında kullanılmalıdır.⁴⁵¹

Topçu'ya göre sorumluluk, hareketin sonunda duyulan vicdan azabı değil, gerçekleştirilecek hareketten önce düşünmektir. Mesuliyeti, başka varlıkları ve kendi eliyle kendini değiştirmek olarak tarif⁴⁵² ettikten sonra şöyle devam eder: “Ahlak meselesinin merkezinde sorumluluk vardır. Sorumluluk kavramı şu veya bu kötü fiilin sonucu olarak ortaya çıkan sorumlulukla karıştırılmamalıdır. Sorumluluk müspet manadadır. Kaynağı şuurda olduğu için ruhi hayatımızı teşkil eden bir inanç hayatı içerisinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sorumluluk, düşünme faaliyetini doğurur. İnsan düşündükçe, yapacağı hareket karşısında kendini daha sorumlu hisseder”.⁴⁵³ O, ahlak meselesinin temelinde menfi anlamda değil, müsbet anlamda yaklaşır ve nirengi noktasına sorumluluğu yerleştirir. Kişinin eylemlerinin ve kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonucunu üstlenmesi, insanın iradi olarak yaptığı bir işin sonuçlarını üstlenmesi tanımları, sorumluluğun hareketten sonra ortaya çıkan bir faktör olduğunu gözler önüne sermektedir.⁴⁵⁴

Topçu'da ahlakilik insanın yapmadığı ve yapamayacağı şeyler değil yapacağı şeyler üzerinden ortaya çıkan durumdur. Sorumluluk, Topçu'nun düşüncesinde bir anlamıyla da içimizden gelen itme ve nihai hedef olarak sonsuzluğa atılmak isteyen irade şeklinde ortaya çıkar ve ruhi hayatın derinlerinden beslenerek ve ruh hayatımıza kuvvet verir.⁴⁵⁵ Yine Topçu'ya göre sorumluluk, “her hareketten sonra biraz daha büyüyen, kendi iradesine bir dönüş” şeklinde anlamlandırılmıştır. Topçu, sorumluluğu insana daha yapacak çok şeyi olduğunu söyleyen bir iç sese benzetmektedir ki bu ses insan için emredici bir niteliktedir. Onun düşüncesinde sorumluluk “insanı esirliğe karşı harekete geçiren kesin emirdir.”⁴⁵⁶ Bu şekilde

⁴⁵¹ Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*, s.67.

⁴⁵² Topçu, *Varoluş Felsefesi /Hareket Felsefesi*, s.45.

⁴⁵³ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.37.

⁴⁵⁴ Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*, s.66.

⁴⁵⁵ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s. 71.

⁴⁵⁶ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 93-97.

ortaya çıkan sorumluluk ona göre insanı harekete geçiren kuvvet, hareketin sebebi ve kaynağı olarak anlaşılmalıdır.

Topçu, sorumluluğu derinlemesine incelemiş, kişisel, toplumsal, dini anlamda sorumluluk bilincinde olmanın önemi üzerinde ısrarla durmuştur. Onun bu kavrama ayrı bir önem atfetmesinin bir sebebi de bu duygunun insanı harekete geçirici, iradi bir donanım sağlamasıdır. O, hareketi de sorumluluk bağlamında ele alır. Bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir: “Sorumluluk duygusu insanda doğar ve insanı harekete mecbur eder, bu anlamda isyankâr olduğu gibi hürriyetin de kaynağıdır. Sorumluluğun var olması için, bilgi ile hürriyetin varlığı şarttır. Davranışlarımızda hür oluşumuz, bizde ahlaki mecburiliği yani ödevi doğurur. Ödev de sonuç olarak sorumluluk yaratır. Sorumluluk, hareketlerinin doğurduğu sonucu kabullenmek ve kendi üzerine almaktır. İki türlü sorumluluğun varlığından bahseder. Birincisini dışsal veya hukuki sorumluluk, ikincisini ise içsel veya ahlaki sorumluluk olarak görür.⁴⁵⁷

Mesuliyet ile irade kuvveti arasında yakın bir ilişkinin olduğunu, insanı mesul olmaya zorlayan etkenin irade olduğunu söyleyen Topçu’ya göre mesuliyet, insanı harekete sürükleyen, insanda doğan zorlayıcı emirdir. Ona göre, bu hareketten evvel ise de hareketten sonra kuvvetlenir ve büyür. Mesul olan, ahlakçıların sandıkları gibi iradesizlik değil iradesiz şahsiyetin değil bendeki iradedir. İrade kuvveti, ferdin mesuliyetinin derecesini gösterir. Hürriyetimizi tayin eder, hür hareketimizi vicdan karşısında önüne geçilmez bir zaruret yapan böyle bir mesuliyettir. Hareketten evvel, biz bir hareketin mesuliyetini kendimizde taşıyoruz⁴⁵⁸ diyerek mesuliyetin hareketten önce var olması gerektiğini vurgular.

Görüldüğü gibi irade, Topçu’nun sorumluluk düşüncesinin merkez kavramlarından biridir. İrade insanı esirliğe karşı harekete geçiren kesin emir şeklinde ortaya çıkar. Bu şekilde sorumluluk, hareketten önce bulunur ve her hareketten sonra artarak devam eder. Bu anlamıyla, insan iradesinin gücü,

⁴⁵⁷ Topçu, *Ahlak*, s.177-179.

⁴⁵⁸ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.191-192.

sorumluluğunun gücü oranındadır. Sorumluluk, hür iradenin belirleyicisi olarak karşımıza çıktığını söylemek yanlış olmaz.

Demek ki, mesuliyet; sade hareketten sonra bizi karşılayan hukuki bir hadise değil, hareketten önce de var olan iradedir. Bu anlamda mesuliyet Topçu'da temel kavram olan hareket felsefesinin de önüne geçmektedir. Onun hareket felsefesine kattığı iradedir ki, işte onun hareketten önce de sonra da ve hareket süreci boyunca da insanı, özellikle ruhunu kuşatan mesuliyet duygusundan nemalanmaktadır. Topçu, insanı hareket kudretinin ölçüsü olarak görürken bu mesuliyeti ortaya koymaktadır. İnsanın fiiliyatının belirleyici karakteri, iradi olarak içindeki Allah'ın isyanını temsil edecek biçimde mesuliyet duygusunu tekrarlamasıdır. Mesuliyet duygusu altında kalmak demek insanı hareketsizliğe, teslimiyete ve konformizme (uysallığa) saptırmaktadır⁴⁵⁹ diyerek mesuliyetin asıl fonksiyonunu dile getirmektedir. Mesuliyet duygusunu iradi olarak içindeki isyan ahlakıyla terbiye ederek harekete geçirmek ise kendinden başlayarak eşyayı, çevreyi, muhiti, yaşadığı coğrafyayı, milletini ve insanlığı harekete geçirme cehdini ortaya çıkarmaktadır.

Topçu'nun sorumluluk anlayışı benliğin dış olaylara karşı koyması olarak irade tanımlamasıyla benzeşirken, sorumluluk iradesinin bir başka özelliği ise evrensel nizamı hedef alması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Topçu'ya göre, ferden esirlikten kurtulması için başkasının da esirlikten kurtulması gerekir ki bu anlamıyla insanın salt kendi kurtuluşu yoktur. Haliyle insan sadece kendi esirliğinden muzdarip değildir. Herkesin esirliğinden ızdırap duyar. Görüldüğü gibi Topçu'nun sorumluluk düşüncesi insan vicdanın koruyucusu ve evrensel nizamı hedef alan sorumluluk iradesidir.⁴⁶⁰ Topçu'nun düşünce yapısında insanda iradenin ortaya çıkması için önemli bir etken olan sorumluluk halinin kaynağına ve insanın fitratına “Mutlak Varlık” tarafından yerleştirilen menfaatsiz, sebepsiz, bize nüfus eden, âlemşümul ve mutlak merhamet duygusudur⁴⁶¹ diyerek sorumluluğun kaynağının aslında ne olduğunu dile getirmektedir.

⁴⁵⁹ Lütfü Şehsuvaroğlu, “Nurettin Topçu ve Mesuliyet Kavramı,” *Hece Dergisi*, S. 106, (2006), s.319-320.

⁴⁶⁰ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.104.

⁴⁶¹ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s. 72.

Şüphesiz ki Topçu da, isyan ahlakı ile mesuliyet duygusu arasında da yakın bir ilişkinin olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Topçu, isyan ahlakını, iradenin Allah'a ulaşması ülküsüyle her türden menfaat ve tutkuya, fani iyilik ve mutluluğa başkaldıran bir sorumluluk olarak ele alır. Topçu, düşüncelerini şu sözlerle kristalize eder: “Bize, bir lütuf gibi saadet bağışlayan değil, bizde mesuliyet şuuru yaratan insan lazımdır. Saadet, bizdeki iradenin yarattığı deruni bir aydınlık olmalıdır. Bize, kin ateşi içinde kuvvetle hak kazanan değil, hakikat aşkıyla hakkını yaşatan insan lazımdır. Bize “firdevs-i ala'dan ve bunca sevdadan vazgeçmiş hak âşıkları lazımdır” diyerek aslında düşlediği insan modelini görmekteyiz. Böylece sorumluluk ideali isyan ahlakına doğru bir hamle içinde olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü ahlak meselesinin kalbine sorumluluk kavramını yerleştirmekle Topçu, insanî endişelerin âlemşümül nizamın ilk durağını çerçevelemektedir. Bununla birlikte, bir zorunluluk olarak hareketin kendisi bir sebep teşkil ettiği için o, evrensel nizamı hedefe almak suretiyle medeniyetlerin olduğu kadar vicdanların da koruyucusu haline gelen bir sorumluluk iradesinin insanda bulunduğunu ifade etmektedir.⁴⁶²

Topçu, bu düşüncelerin aksine, ahlaki vasfa sahip sorumluluk halini, “kendi gerçeğini bizzat bu gerçeği yaşayanın şuurunda bulmalıdır; onun hakkında başkaları tarafından verilen bir hükmün sonucu olmamalıdır” diyerek açıklamıştır. Ona göre, ahlakçılar yukarıdaki manada ceza ve kanuni yaptırım, sosyal zorlama, hareketten sonra ortaya çıkan vicdan azabı duygusundan hareketle sorumluluğu ele almışlardır. Oysa Topçu'ya göre, bu kavramlardan hareketle sorumluluk anlayışının ortaya konulması ancak hukuk felsefesinin konusu olabilir ki bu anlamda anlaşılacak hukuki sorumluluk anlayışı iradenin ahlaki harekete gücü olmadığını ortaya çıkarır.⁴⁶³

Topçu'ya göre bireyin yapılmasından kaçamadığı ve şahsa zorla kabul ettirilen ve insanı belli bir şekilde hareket etmeye zorlayan yaptırıma uymaması, şahsın ahlaksız olduğu anlamına gelmez. Çünkü burada fert kendi iradesine aykırı hareket etmez. Bununla birlikte toplumsal bağlamda düşünülen sorumluluk

⁴⁶² Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s.194, *Var Olmak*, s.136.

⁴⁶³ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 96-97.

anlayışında, hareketin sebebi topluma bağlanır ve fert toplumun oluşturduğu iradeye boyun eğer. Bunun sonucu ferdi irade ortadan kalktığından esirlik ortaya çıkar. Topçu, hareketten sonra ortaya çıkan sorumluluk anlayışlarında iradenin, kişinin kendi istediği gibi davranamayacağı basit bir konuma indirgenmesi ve pasif bir hal yaratması durumunu eleştirmektedir. Onun eleştirisi, bu sorumluluk anlayışının oluşturduğu ya da oluşturabileceği pasiflik ve uysallık durumunadır. Topçu'nun düşüncesinde sorumluluk, insanı esirliğe karşı harekete geçiren kesin emirdir. Çünkü insanın hareket etme sorumluluğu, onun kendi tabiatı ile dayanışması ve hâkimiyete karşı esirlikten doğmaktadır.⁴⁶⁴

Merhamet duygusuna bakıldığında ise tıpkı hürmet, adalet gibi diğer duygulardan kaynaklandığını onlardan beslendiğini görmek mümkündür. Bu manada sorumluluğun kaynağı da tüm kâinata duyulan sevgiden kaynaklanan merhamettir. Mesuliyet, ihtiras ve hareket haline gelmiş bir merhamet, zekâyâ sahip ve âleme yaygın, evrensel şuur olmuş bir merhamettir.⁴⁶⁵ Bir anlamda merhamet mesuliyettir; mesuliyet ise merhamettir demek yanlış olmaz.

Topçu'ya göre, her vicdanda doğabilecek olan vazife, vicdanların derinliğinde uzun bir hazırlanıştan içsel bir araştırmadan doğmuş olan merhametin sesidir. Merhamet, akıl sistematığının içinde yerini bulmuş vicdani bir harekettir.⁴⁶⁶ Merhametle kurtuluşa eren ruh etrafında kurtaracak başka varlıklar arar ve başkalarına ait mesuliyetler yüklenir. Başka sefaletlerin azabını çeker. İnsanı haykırıcı ve saldırgan olmaktan çıkarır. Böylece insan, ızdırap çeken, kurtarmak isteyen, insanları Allah'tan emanet telakki eden ve başkalarına aşk ile yaklaşan bir ruh kazanır. Merhamet çekirdeğinden fıskıran mesuliyet ağacı, insanı mahdut (sınırlanmış) ve mütenahi (sonlanmış) bir varlık olmaktan çıkarıp sonsuz ve ebedi bir hayatın sahibi yapar.⁴⁶⁷

Topçu, mesuliyet ile merhametin birlikte bulunması gerektiğini söylerken aslında mesuliyetin ancak kişinin içinde bulunduğu merhametle anlam kazanacağını

⁴⁶⁴ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 93.

⁴⁶⁵ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.93.

⁴⁶⁶ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.189.

⁴⁶⁷ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.16.

farkındadır. Topçu, “Merhamet ile mesuliyet kendi ateşini eriten kızgın demir gibi içimizde bir mukaddes azabı yaratmalı ve kendimizden çıkıp başkalarına ve bütün âleme yayılma ihtiyacını duymalıyız. Bu ihtiyaç tekrarlandıkça ihtiras, yenilmez bir ideal halini almaktadır”⁴⁶⁸ derken aslında o, âlemin kemalsizliğini gidermek, insanlığın sefaletlerine uzanmak ve deva bulmak için, hatta varlığımızı bile yetmez bulan bir ilahi görevlenme duyulmalıdır. İşte bu ilahi görevlenme içten gelen mesuliyet duygusudur.

Topçu, Müslümanlarla kâfirleri, münafıkları ve müfsitleri merhamet duygusundan hareketle birbirinden ayırır. Merhamet, Müslüman’ın kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir. Müslüman’ı başka insanlardan ayıran onlardan daha fazla merhametli oluşudur. Kâfirler gibi müfsitler ve münafıklar da merhametsiz olanlardır. İmansızlar merhametsizlerdir diyerek iman ile merhamet arasındaki ilişkiye dikkati çekmektedir.⁴⁶⁹

Topçu, mesuliyeti karşımıza çıkan bir hukuki yaptırım, bir tehdit, bir geleneksel ceza veya yargılama ya da bir ahlak ölçüsü olarak görmez. O, mesuliyeti insanın içinden gelen vicdani bir ses, insana sorumluluk bilinci aşıl原因 bir kuvvet, içimizdeki ahlak isyanından beslenen Allah’ın daha baştan ruha bahşettiği insanlığın en ayırt edici vasfı olarak görür. Dolayısıyla mesuliyet iradesi, kâinat nizamını hedef yaparak medeniyetlerin ve vicdanların bekçisi olmaktadır. Mesuliyet, insanın hayatına gerçek değerini veren ve bu iradenin sonsuzluğa doğru uzanması olarak görülmelidir.⁴⁷⁰

Topçu, sorumluluk duygusunun şuuru olarak ızdıraptan da bahseder. Onun için bu anlamda anlaşılacak ızdırap, aşıl原因 engeller hakkında bir düşünce, sorumluluğumuz konusunda ise bir şuur halidir ki bu hal bizi harekete geçirecek olan hali karşılamaktadır.⁴⁷¹ Topçu’nun düşünce yapısında ızdırap hayati endişenin devamı olarak düşünülmektedir.

⁴⁶⁸ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s. 98.

⁴⁶⁹ Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s. 98.

⁴⁷⁰ Şehsuvaroğlu, “Nurettin Topçu ve Mesuliyet Kavramı,” s.320.

⁴⁷¹ Topçu, *İsyah Ahlakı*, s.100.

Topçu'daki milliyetçilik anlayışı mevcut milliyetçilik anlayışlarından farklıdır. Onun milliyetçilik anlayışı ile mesuliyet düşüncesi medeniyetin içinde bulunduğu durumun farkına varmak ve kendi milletine sorumluluk bilinci aşılamanın vicdanıdır. Ona göre, bizim hareketimiz mesuliyet hareketidir; davamız ise hayata uymak değil, hayatımızı hakka uydurmaktır. Bizi Allah'a doğru götürecek olan irademizin iktidarı, isyan halinde ifadesini bulucudur. Hayatımızın içinde hayatın yokluğuna, ruhumuzda aşkın yokluğuna, vicdanlarımızda mesuliyetin yokluğuna götürecek olan harekettir. Mesuliyetimiz, meşalesi aşk ve iman olan, aydınlığının sahası içindeki nesle ilim, sanat, ahlak ve felsefe yolları açacak olan yaratıcı isyan olmalıdır. Alpaslan'ların, Nizamülmülk'lerin, Yıldırım'ların ve Mehmet Akif'lerin ruhaniyetleri üzerinde barınacak olan isyanımız ruhlarda bir Rönesansın başlangıcı olmalıdır⁴⁷² şeklindeki esas asıl ulaşmak istediği hedefi ifade etmektedir. Onun ne Türkçü fikirlerle ne de İslamcı sivil fikirlerle bir kavgası yoktur.

Topçu'ya göre mesuliyet adamını her yerde görmek mümkündür. Talebesi, irfan ve ahlak yolundan sapan muallim talebesinin durumundan muzdariptir, Rabbinden kendisine mağfiret dilenir. Fücurla israfa alışan milletin mümessili muzdariptir, milletin mümessili nefsinin ıslah ve terbiyesi için ızdırabı ruhuna gıda yapar. Gandi, şerrin arttığı, ruhun hakikatinden uzaklaşıldığı yerde elemi kuvvetlendiriyor ve kendi ızdırabını kurtarıcı silah yapıyordu. Her mefkûrenin temelleri aranırca karşımıza mesuliyet mefkûresini çıkarır. Çünkü mesuliyet, bütün mefkûrelerin kaynağıdır. Her mefkûre bir mesuliyetin ihtirashı arzusundan doğmuştur. İrade meselesi, ahlak ve adalet, hayatın değeri meselesi ile insan hayatının bu esaslı destekleri ve gaye olarak tutduğumuz bu ilk sınırlar çözüm ararlarken âleme yayılabilen bir mesuliyetin kucağında birleşiyorlar. İçsel varlığımız, adeta içinden bir büyüyle başka varlıklara doğru genişleyerek bizdeki dilekler ardı arkası gelmez bir sel halinde benliğimizi sürüklerken asla tatmin bulmayan “niçin?” leri bir zerresini bırakmadığımız bu âlemden mesul olmak için evrensel sorumluluğun sesi manalandırıyor ve kurtarıcı oluyor. Çünkü âlemin akıbeti bizim ellerimize verildiğinden yalnız yaşamak mümkün değildir. Kendi kendini izah edebilen varlık yoktur. Âlemin sırrını ancak insanın hakikati izah edebilmektedir.

⁴⁷² Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.199-200.

Adalet terazisi insanın elindedir ve insan hayatının değeri mesuliyeti yaratıcı olmasındandır.⁴⁷³

Topçu'ya göre, gerçek vatandaş, bir vatanın tarihiyle beraber bütün mesuliyetini üzerine almak iradesini yaşatan insandır. Bize bir lütuf gibi saadet bağışlayan değil, bizde mesuliyet şuurunu yaratan insan lazımdır. Saadet ise bizdeki iradenin yarattığı içsel bir aydınlık olmalıdır.⁴⁷⁴ O, mesuliyeti de harekette görür. Mesuliyetimin şahidi hareketlerimdir. Çünkü ancak hareketlerimle mesuliyetim hakikat oluyor⁴⁷⁵ diyerek mesuliyet ile hareket arasındaki ilişkiyi dile getirmektedir.

Topçu'nun düşüncesinde hareket kavramı önemli bir yer tutsa da o hareketi harekete geçirici yeti olarak sorumluluk duygusuna bağlamaktadır. Çünkü sorumluluk insani duygu ve düşüncelerden doğduğundan insanı harekete ve gayrete sürükler. Sorumluluk duygusu hissetmek için sorumluluğun birileri tarafından bize yüklenmiş olması gerekmez. İnsanda bulunan sevgi, merhamet, adalet gibi yüksek duygular hem kendisine hem diğer varlıklara karşı kendini vicdanen sorumlu hissettirir. Sorumluluk duygusu insanı düşünmeye ve faaliyete sürükleyince, düşünce ve faaliyet sorumluluk bilincini geliştirir ve sorumlulukları arttırır. Sorumlulukların artması insanın esareti değil, bizzat özgürleşmesidir. Çünkü toplumsal olarak bir arada yaşama mecburiyeti duyan insana sorumluluklar yüklenmiştir. İnsanın bu sorumlulukları bilinçle yüklenmesi, sorumluluklarını onun için angarya olmaktan çıkaracak, severek, iştiaqla ve doyum sağlayarak yerine getirmesini sağlayacaktır. Kişi manevi sorumluluk ve değerleri üstlenmezse kendini, hem nefsinin, hem bilinçsiz toplum yönlendirmelerinin, hem de kurumların esiri hissedecektir. Denilebilir ki sorumluluk duygusu insanı harekete sürükleyen, insanda kaynağını bulan zorlayıcı bir emirdir. İnsanı harekete geçirmeden önce doğar ve bilinçli yapılan ödevden sonra kuvvetlenir ve büyür. Bir kimsenin iradesi ne kadar kuvvetli ise sorumluluk derecesi ve hürriyet bilinci de o nispette kuvvetlidir. Çünkü hürriyet bir şuur olmaktan ziyade bir kuvvettir. Bu kuvveti yaratan bizdeki mesul olma iradesi ve

⁴⁷³ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.193.

⁴⁷⁴ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.194.

⁴⁷⁵ Topçu, *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, s.45.

bu iradenin tam şuurudur. Bu şuur ve iradede biz tanımak, dilemek ve inanmak değerlerini birleştiren bir mefkûre mahiyetini görüyoruz.⁴⁷⁶

Topçu, mesuliyetin, kişinin kendi özünden doğmayıp da ya zorla kabul ettirilmesi veya kişinin pasif olarak mesuliyetleri yüklenmesi şeklindeki görüşü acımasızca eleştirir. Öyle anlaşılıyor ki, bu anlayış “sallabaşını al maaşını”, “etliye sütlüye karışmayan”, “zamanın şartları bunları gerektiriyor” gibi ifadelerle toplumda kendine yer bulmaktadır. Oysa sorumluluk, hür irade ile bilinçli ve bir amaca yönelik olarak üstlenilen ödevdir. Biz ne için ve kim için çalıştığımızı bilen insan olmalıyız. Gözlerini kapayıp, vazifesini yapan cemiyet gönüllüsü, köle ahlakı yaşatan bu namuslu adam, bizim için hem şuursuz, hem de tehlikeli bir oyuncu olduğu gibi bir zorbaya esir ve bir esire zorba olabilir. Çünkü bu insan, şuura düşman olduğu halde herkese dost görünen, herkes ile dost geçinen ve karakterini her akıntıya kaptırmaya hazırlanmış bir esirdir.⁴⁷⁷

Başka bir ifadeyle sorumluluk sahibi insan hem aktif hem eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeler yapabilen kişidir. Birçok kimsenin yaptığı gibi hata ve sorumlulukları geçmiş nesillere, başkalarına atma gayreti içinde bulunmayandır. Bu anlamda Topçu, kaderci, pasif ve korkakça bakış açısının da karşısındadır. Kurtarıcı beklemenin anlamsızlığını her insanın Allah'ın özel kulları olarak kendini ve başkalarını kurtarabilme gücünün olduğunu dile getirir. O, bir kurtarıcıyı bekleme anlayışını, hemen her millette sorumluluğu başkasına yükleyerek tembel ve pasifçe yaşayışın vicdan azabından kurtulma gayreti olarak görmektedir. Halbuki insan köklerine başkalarının salacağı suyu bekleyen bir ağaç değildir. Pascal'ın tarif ettiği bu “düşünen kamış”, kendi vereceği çiçeklerden yine kendisi sorumlu olan bir ağaçtır. Kendi halinin mesuliyetini yüklenmeyip de kabahatleri sadece kendinden evvelkilere yükleyen ve böylelikle hafiflemek isteyenler, yaşarken ölümü kabullenen ruhların durumunu tarif etmektedir. Oysa biz ıstırapı erkekçe çekmesini bilenlere bağlanmalıyız.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 191-192.

⁴⁷⁷ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, s. 26.

⁴⁷⁸ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 94.

Topçu'ya göre Allah'ın halifesi olan insanın mesuliyet alanı oldukça geniştir. İnsanın kendinden başlayarak halka halka genişleyen bir sorumluluk zinciri mevcuttur. Bu mesuliyet duygusu kimi zaman insanı ezecek kadar ağır basmaktadır. Topçu, böyle bir mesuliyet duygusunun karşılığını Kur'an'ın Hz. Peygamberin iman etmeyen müşrikler için çektiği ızdırap dolu sorumluluk duygusunu, "Ey Muhammed! Mü'min olmuyorlar diye adeta kendini helak edeceksin!" ayeti ile dile getirmektedir.⁴⁷⁹ Topçu'nun sorumluluk anlayışı, aynı zaman da onun insan iradesine vermiş olduğu değerinde göstergesidir. Topçu'nun düşüncesindeki sorumluluk şuuru, bireyi kendi duygu ve temayüllerine hâkim bir konuma getirecek olan kuvvet ve insanın nefsinde doğan ve onu harekete sürükleyen emir olarak görmek mümkündür.⁴⁸⁰

Topçu, devlet yönetiminin mesuliyet iradesine sahip kişiler tarafından yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü devlet fikri, mesuliyet fikrinden ayrı düşünülemez. Devlette mesuliyet, hâkim olanın idare edilen zümreye verdiği söz demektir. Filhakika devletin mesuliyet iradesini kullananlar mağrur değil, fedakâr olmalıdırlar. Onlar kendileri için değil, cemaatin selameti için yaşamalıdırlar. Demokrasinin bulunduğu yerlerde milletvekilleri ve bakanlar az maaşlı, mütevazı ve çok mesuliyetli şahıslar olmalıdır.⁴⁸¹

Topçu'ya göre, insan bu ağır yükün verdiği sıkıntıdan ancak Allah'a sığınmakla uzaklaşabilir. Topçu, bu konuyu şöyle açıklar: "Biz gördükçe düşünüyoruz, düşündükçe görüyoruz. Ve her an görüşümüzün ufukları genişledikçe insanlığın her derdine deva olmak isteğiyle doluyoruz. Kendi kendimize hem tekliflerimizin hem de kabul ettiğimiz mesuliyetlerimizin sahası genişliyor. Tahammül edilmeyecek kadar çok genişlediği zaman, sonsuzluğu temaşa ettiren vecdin kucağında ancak selametle huzuru bulabiliriz."⁴⁸²

Topçu, asimilasyonu ve değerler kaybını bir milletin yok oluşuna sebep olan en temel kanıtlardan biri olarak sorumluluk duygusunun ortadan kaldırılması olarak

⁴⁷⁹ Şuara, 26/4.

⁴⁸⁰ Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*, s.67.

⁴⁸¹ Topçu, *İradenin davası / Devlet ve Demokrasi*, s.55.

⁴⁸² Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.61.

görür. Bu durum, dinî ve ahlakî değerler ile millî değerlerin unutturulmasıyla ortaya çıkar. Ahireti, dinî sorumluluklarını, ecdadını unutan nesillerin kimlik bunalımı içinde şaşkınlışmaları ve kaybolmalarını beraberinde getirir. Bu sağlandığında bir milletin yok edilmesi yolundaki zorluğun büyük kısmı aşılmış demektir. Yakın geçmişte sömürge zihniyeti ve onun getirisi olan tüketim kültürü, teknolojinin insanî zaafı adına geliştirilmesi ile istediğini büyük oranda elde etmeyi başarmıştır. Topçu şöyle devam eder: “Medeniyet ve milletleri yıkmak isteyenler, millet çocuklarının ebediliğe doğru ilerleyen tarihi akışları üzerinde sahip oldukları mesuliyet iradesini ortadan kaldırıyorlar. Külli olan, yani bütün hakkında sahip olduğumuz mesuliyet iradesi, her yıkılan varlık karşısında bizi merhametle dolduruyor ve merhamet bizi, nefsimizin bile istihkar ve telefî sınırlarına kadar götüren hareketlere sürüklemektedir.”⁴⁸³

Topçu’ya göre, zevk gibi, iş bölümünden doğan bağıllık da ileri derecede karmakarışık şekiller aldıkça ve devlet hâkimiyeti şiddetini arttırdıkça fert kendini bu kuvvetlerin elinde o nispette esir hissediyor. Bu esareten onu kurtaracak olan, bunlardan kaçınmak değil, bilakis hür olarak hepsinden mesuliyet iradesini bir mefkûre halinde benimsemesi olacaktır. Mesuliyet, insanın hareket kudretinin ölçüsüdür. Mesuliyet iradesi kâinat nizamını hedef yaparak medeniyetlerin ve vicdanların bekçisi olmaktadır. İnsanın hayatına gerçek değerini veren de bu iradenin sonsuzluğa doğru uzanması olarak görülebilir.⁴⁸⁴

Topçu, birlik projelerimize hayatiyet kazandırmak için girişilecek hamlelerin, somut projelerin ve kalkınma programlarının merkezine sorumluluk düşüncesini yerleştirir. Çünkü sorumluluk düşüncesi medeniyetlerin ve milletlerin mukadderatında büyük bir öneme haizdir. Böylece her âşık bir mesuliyetin, bir olan âlem ve hakikat için mesul yaşamının aşığı olmalıdır. Bu mesuliyetten ferdin şuurlu iradesine giren hiçbir şey kurtulamaz. Varlıktan ve âlemden mesul olmak, tabiattan ve cemiyetten mesul olmak ve maddeden veya maveradan mesul olmaktır. İnsanı

⁴⁸³ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 131.

⁴⁸⁴ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.130-131.

varlıkların ve âlemin üstüne çıkararak, hatta Allah'a yaklaştıran bu mesuliyet, ancak ıstırapla hakikat olmaktadır.⁴⁸⁵

Topçu, dün olduğu gibi bugün de İslam âleminin yaşadığı her ü mercin sebebini Müslüman toplumunun mesuliyet duygusundan yoksun oluşunu gösterir. Mesuliyet ortadan kalktığı için günlük korkular, saçma sapan kamu baskısı ve cezalandırılma beklentisi onun yerini almaktadır. Topçu, insanların oyum boşa gitmesin diye kullanıyorum duygusuyla kullandıkları oyu en büyük mesuliyetsizlik örneği olarak görmektedir. Oysa insanların içindeki isyan ahlakı, Allah'ın onun içindeki hareketi, ruhunun iştiyakı ona sade kendinden başlayarak eşyaya ve bütün külli olana erişme iradesini vermektedir⁴⁸⁶ diyerek medeniyetini ve kültürünü unuttuğu insanların başka bir medeniyete intikalleri söz konusu olsa da burada da başarılı olmaları mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla onları kültürsüzlük ve mesuliyetsizlik ortamı beklemektedir. Bu durum da o milletin yok oluşu anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak Topçu, mesuliyet düşüncesi bağlamında Türk düşüncesine yön veren özgün fikir adamlarındandır. Topçu, Batı düşüncesini çözümlenmiş ancak kendi toprağına ait özgün bir felsefi düşünce geliştirmiş ve önceki düşünceleri de yepyeni bir terkibe kavuşturmayı başarmıştır. O, Türk düşüncesini ortaya çıkarmak, Anadolu'ya ait özgün bir düşünce çığırını açmanın çabası içinde olmuştur. Mesuliyet fikrinin yansımalarını Topçu'nun felsefi ve ahlaki düşüncelerinin hepsinde görebiliriz. Çünkü onun için mesuliyet hayatın her alanında gerekli olan bir duygudur. Hem isyan ahlakında, hem irade kuvvetinde, hem de hürriyet düşüncesinde sorumluluğun izlerini sürmek mümkündür. Bunların yanında o, ideal insan tipi olan mesuliyet adamı örneğini oluşturmaya çalışmaktadır.

⁴⁸⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s.199-200.

⁴⁸⁶ Şehsuvaroğlu, "Nurettin Topçu ve Mesuliyet Kavramı," s.321

2.2.5. Hürriyet (Özgürlük) Düşüncesi

Hürriyet kelimesi tek ve basit manalı görünmesine rağmen çok farklı manalar içeren sosyal bir kavramdır. Tek başına yaşayan bir insan için hürriyetin varlığı ve imkânı söz konusu değildir.⁴⁸⁷ Hürriyet kavramı, hukukta, felsefede ve ahlakta çokça tartışılan bir terimdir. Hürriyetin ne olduğu konusunda bir ittifak oluşmamıştır. Ahlak felsefesine göre, en genel anlamda hürriyet; kişinin var olan alternatif eylem tarzları arasında bir seçim yapabilme gücünü ifade ederken aynı zamanda ahlaki eylemin temel koşulu olan hürriyet, ahlakın da temel kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸⁸ Bunun nedeni olarak da, iyi ile kötü arasında özgürce seçim yapamayan kişiyi eyleminden ahlaken sorumlu tutmanın mümkün olmamasıdır. Hürriyet; bu yüzden, insanın, kendi tercihlerine, iradesinin buyruklarına göre eylemde bulunabilmesi durumunu tanımlar. Ahlaki eylemi ve dolayısıyla ahlaklılığı mümkün kılan şey hürriyettir veya irade hürriyetidir. Çünkü iyi ve kötü, doğru ve yanlış karşısında seçme özgürlüğü olmayan bireyin sorumluluğundan söz edilemediği gibi ahlakından da söz edilemez.⁴⁸⁹

İnsan bilme merakı sayesinde özgürdür ve gerçek anlamda insandır.⁴⁹⁰ Bir davranışın, bir eylemin ahlaksal olarak değerlendirilebilmesi için davranışın bilinçli olarak istenmesi ve özgür bir biçimde gerçekleştirilebilmesi gerekir. Ahlaklılık, özgürlük gerektirir. Dolayısıyla her türlü ahlak kuramı insanın özgürlüğünü tasdik etmek zorundadır. Örneğin, modern çağın en önemli ahlakçı filozoflarından bir olan Kant'a göre de ahlak, insanın seçme özgürlüğünü varsaymak ve onu talep etmek zorundadır. Özgürlük yoksa ahlaklılık da yoktur.⁴⁹¹ Demek ki ahlak ile hürriyet kavramları arasında sıkı bir ilişkinin varlığı kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Hürriyet düşüncesi her dönemde tartışılan bir konu olagelmıştır. Bu konu hiçbir zaman önemini yitirmemiştir. Ancak herkesin kendine göre bir hürriyet anlayışı olduğu için bir mutabakat sağlanamamıştır. Onun içindir ki herkesin kendine

⁴⁸⁷ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.43.

⁴⁸⁸ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.166.

⁴⁸⁹ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.171.

⁴⁹⁰ Arslan, s.61.

⁴⁹¹ Arslan, s.98.

göre bir hürriyet anlayışı ortaya çıkmıştır. Şimdi kendisi için hürriyet olmazsa sağlıklı düşünmenin olamayacağını söyleyen Topçu'nun hürriyet ile ilgili düşüncelerine geçebiliriz. Topçu'ya göre, insanın hür olarak yaptığı hareketlerinin üzerinde üç farklı otorite hüküm sahibidir. Bu otoriteler Allah, insanın vicdanı ve içinde yaşadığı toplumdur. Bu üç farklı otoriteden dolayı da insanın dini, vicdanî ve içtimaî olmak üzere üç farklı sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Topçu, bu şekilde belirlenen sorumluluğu, hürriyetimizi belirleyen, onu zorunlu hale getiren ve onun vazgeçilmezliğini sağlayan bir unsur olarak görür. Sorumluluğa bağlı olarak gelişen hareket esnasında hürriyetimiz de ortaya çıkmaktadır.⁴⁹²

Topçu'ya göre, iradeyi dıştan zorlayan kuvvetler cemiyetten gelirken bizi içten zorlayan kuvvetler ise alışkanlıklarımız ve ihtiraslarımızdır. Hür hareket, bütün bunlara isyan etmek suretiyle iradeyi esaretten kurtaran kuvvettir. Bu kuvvet, bir hareketi yapmak olduğu gibi bir hareketi engellemek veya yapmamak biçiminde de ortaya çıkabilir. İrade, insanı esaret altına alıcı kuvvetlere karşı kendini koruyup, ahlâkî ilkelere göre hareket edince hürriyet, ahlâkîlik vasfını kazanır.⁴⁹³

Topçu, hürriyeti; içten veya dıştan iradeye yabancı hiçbir kuvvet tarafından zorlanmaksızın bizzat kendi seçimi ile kendi kendisini belli bir harekete zorlamak hususunda iradenin sahip olduğu kudret” olarak tarif edilebilir.⁴⁹⁴ Topçu'nun hürriyet düşüncesinin kaynaklarına baktığımız zaman mesuliyet, ızdırıp, aşk, ahlak ve merhamet duygularını görebiliriz. Dolayısıyla hürriyet ancak bütün bu duygular içinde değerlendirildiğinde bir anlamı olmaktadır. Ona göre, dışımızda hürriyet yoktur. Hürriyeti kendi içimizdeki ruh yapımızda aramalıyız. Çünkü hürriyet, fertlerde olmadan önce rejim tarafından bağışlanabilecek bir şey olmadığı gibi bir bahşiş veya bir hediye de değildir. Hürriyet, insandaki ruhi kuvvetlerin eseridir. Hürriyet, gayrettir, hamiyettir ve fedakârlıktır. O bizdeki yaşama iradesidir. O halde Hakk'ın yüceltilmesine hürriyet diyeceğiz.⁴⁹⁵ Ona göre, bir cemiyette hürriyetin

⁴⁹² Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.144.

⁴⁹³ İrgat, *Nurettin Topçu'da İrade Kavramı*, s. 134.

⁴⁹⁴ Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.144.

⁴⁹⁵ Topçu, *Mehmet Akif*, s. 78.

bulunması fertlerin fikir, ilim, sanat veya siyaset sahasında kabiliyetlerini inkişaf ettirme imkân ve şartlarının bulunması demektir.”⁴⁹⁶

Topçu’ya göre, gerçek hürriyete kavuşmak ancak ilâhî emaneti elde etmekle mümkündür. Hürriyet ne devrin ve devletin lûtfudur, ne rejim şeklidir ne de yalnız gayret ve cesarettir. O sade bir hamiyet dalgası veya bir isyan fırtınası da değildir. Bunların hepsi yalnız kaldıkça boş birer mahfazadır, kalıptır ve şekildir. İnsan ruhunu, insana mahsus olan sefaletlerden kurtarıp da hürriyetine kavuşturacak olan gerçek iktidarı, cemiyetin hatta hesap sanatkârı aklın saltanatlarını bir nefeste silip süpürebilecek ilâhî bir emanetin sonsuzluğa iştiraki ve irtibatın eseridir. Son devrinde bu içsel ve ilâhî irtibata nail olan büyük hürriyet kahramanını dinlerken bir an olsun yaşadığımız hürriyet, dünyaları dolduruyor demekte ve asıl hürriyetin ne olduğu, ne olması gerektiğini açıkça izah etmeye çalışmaktadır.⁴⁹⁷

Topçu’ya göre, söz, yazı ve hareket hürriyetinin bulunmadığı yerde herkes düşüncesinde serbesttir demek abes olur. İnsan düşündüğü gibi hareket edemiyorsa bir süre sonra düşüncelerinden uzaklaşır ve düşüncelerinin keskinliği körelir. Böylece hareketsizlik oluşur ve fikir hayatının canlılığını kaybetmesine sebep olur. Söz, yazı ve hareket hürriyetinin bulunduğu cemiyette fikir hayatı inkişaf etmiş olacaktır. Hürriyet davasının kazanılmakta olduğunun aşikâr delili, fertlerin fikir, ilim, sanat ve siyaset sahasında kabiliyetlerini ortaya çıkarma imkânına kavuşmuş olmalarıdır.⁴⁹⁸

Topçu’ya göre, hürriyet sahibi olması demek her istediğini yapabilme kudretine sahip olmak değildir. Gerçek hürriyete sahip insan, birçok hareketleri yapma iktidarından sıyrılmış ve kendini kurtarabilmiş insandır. Her şeyi yapabilen bir şaki ve her türlü suçu işlemeye kabiliyetli bir psikopat hür olamaz. Dolayısıyla hür olmak itici kuvvet ile frenleyici kuvvet arasındaki ahengin tam ve mükemmel bir şekilde işleyişini dengeleyebilmektir. İnsanı gerçek anlamda hür yapan hayati hazlardan, iştihalden, menfaat endişesinden, sempatiden ve alışkanlıktan, aşktan ve şöhretten, ilim ve sanat ideallerinden, hasta bir şuurun iptilalarından, cemiyetten,

⁴⁹⁶ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.45.

⁴⁹⁷ Topçu, *Mehmet Akif*, s.80.

⁴⁹⁸ Topçu, *İrâdenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, s.45.

tahrikten, zafer sevgisinden ve nihayet hayati otomatizmin ne şekilde olursa olsun hareket etme ihtiyacından kaynaklanan itici kuvvetlerin karşısında durabilmektir. Ancak pek çok hareketleri yapma ve yapmama irade kudretine sahip olan kimse hür olabilir. Çünkü hür olan irade, yalnız harekete sürükleyici kuvvetin harekete geçmesinden ibaret değildir.⁴⁹⁹

Topçu, sorumluluk kavramını kendine özgü etik anlayışı çerçevesinde değerlendirmekte ve onu hürriyetimizin kaynağı olarak görmektedir. Ona göre insan, “hür olduğu için sorumlu değil, sorumlu olduğu için hür” olduğu prensibini kabul etmekte ve “mesul olduğum için hürriyetimi hissediyorum” tezini öne sürmektedir. Topçu, bu görüşünü şöyle ifade etmektedir: “Sorumluluk, hür iradenin belirleyicisidir. Hürriyetimizi belirleyen, onu zorunlu kılan hürriyetimizin asla vazgeçilmezliğini sağlayan unsur budur. İçimize sorumluluk şeklinde giren hürriyet, hareketlerimizde bize sahip olur ve bizi eyleme geçirir. Hareketten önce sorumluyuz fakat sadece hareket etmek suretiyle hürüz. Sorumluluk, hürriyetimizi bizzat kendimizden çıkarmak suretiyle yaratan şeydir. Sadece sorumlu olduğumuz için hürüz.”⁵⁰⁰ Demek ki hürriyet, sorumluluğun şartı değil, onun sonucu olarak görülmelidir.

Topçu’ya göre sorumluluk, hürriyetimizi belirleyen, onu zorunlu hale getiren ve onun vazgeçilmezliğini sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki mesuliyeti ahlak meselesinin merkezine koyar. Fakat o, ahlak sistemlerindeki hâkim olan görüşün aksine sorumluluğu müsbet olarak ele almaktadır. Sorumluluk, daha önce de belirttiğimiz gibi sadece hareketin sonunda ortaya çıkan bir realite olmayıp aynı zamanda hareketin sebebi yani harekete geçirici kuvvet olmaktadır. Topçu’ya göre sorumluluk, ne hareketin şeklinden ne de sonucundan doğar. Aksine mesuliyet, insanın nefsinde doğan ve onu harekete sürükleyen zorlayıcı bir emir niteliğindedir. Böylece mesuliyet hareketten önce ortaya çıkmaktadır. Hareketten önce ve hareket için bir emir niteliğinde olan mesuliyet duygusu, hareketten önce ortaya çıksa da hareketten sonra kuvvetlenir. İşte Topçu, bu durumdaki mesuliyeti, duyguların iradeyi harekete geçirmesi hali olarak

⁴⁹⁹ Topçu, *Var Olmak*, s.67.

⁵⁰⁰ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s.94.

tanımlar. İnsandaki bu mesuliyet duygusunun kaynağı olarak ise, insana sebepsiz, menfaatsiz nüfuz eden âlemşümül ve mutlak bir merhamet duygusunu görür. Böylece sorumluluğun temelinde yatan nedenlerden birinin de merhamet duygusu olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵⁰¹

Topçu, insan isteyerek yapmadığı bir hareketten dolayı niçin sorumlu olsun? Hürriyet olmasaydı, liyakat ve liyakatsizliğin, hayırla şerrin, takdir ve küçümsemenin ne manası olurdu? Sorusunu sorar ve şöyle cevap verir: “İnsan denen atlete bunca sefaletleri yenerek gayesi olan Allah’a ulaşma görevi verilmiştir. Kaderin zincirine sınıksız bağlı olan insan bu bakımdan hürdür. Hürriyet, Allah’a ulaşma yarışında başarıya varmaktır. Mevlâna, mağaranın iç duvarına vuran kendi gölgelerini seyretmekle ömürlerini geçiren, Eflâtun’un mağara misalindeki esirlerine hayret ediyor. Çünkü insan, Allah’tan başka bir şey olmayan kendi aslî görevinden gafil olunca esir durumuna gelmektedir. Dolayısıyla Allah’a ulaşmayan insan, kâmil insan olamamaktadır.”⁵⁰²

Topçu’nun sorumluluk düşüncesi, bir başka anlamda hür hareketin belirleyicisi konumundadır. Çünkü hürriyet duygusu bizi harekete geçiren unsurdur. Topçu’ya göre bu duygu şöyle gelişir: “Esirlikten kurtulup özgür olmamız için hareket etmemiz lazımdır. Hareketten önce sorumluyuz ancak hareket ederken hür oluyoruz” derken aslında Topçu’nun düşünce yapısında sorumluluk duygusu burada hürriyeti yaratan yeti konumuna bürünmektedir. Topçu, şu ya da bu tarz davranmakla hürriyet duygusuna yol açan sorumluluk düşüncesinin karşısına, hareket için kesin emir haline gelen bir yeti anlamında sorumluluk düşüncesini ortaya koymaktadır.⁵⁰³

Topçu, Kant’ın hür vatandaş yetiştirmek isteyenlerin nelere dikkat etmeleri gerektiği prensibini kayda değer bulur ve şöyle devam eder: “Hür vatandaş yetiştirmek isteyen, nesilleri sürü haline getirmekten korksun. Her sürü esir sürüsüdür ancak fert halinde hür olabiliriz. Kültür ve tecrübeyle, duygu ve bilgiyle yüklü olan vicdan, filozof Kant’ın pekiyi anlattığı gibi, bir Mutlak’tan emir aldığı, Mutlak Varlık tarafından hareket ettirildiği zaman ancak hür olabiliyor.

⁵⁰¹ Karaman, *Nurettin Topçu’da Ahlak Felsefesi*, s.67-68.

⁵⁰² Topçu, *İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf*, s.150.

⁵⁰³ Topçu, *İsyan Ahlakı*, s. 97-98.

Hürriyetimizi yok edici düşmanlarımız ise kinlerimiz, korkularımız, fani hesaplarımız ve etrafımızdan gelen sinsi tesirlerdir. Hürriyetini arayan fert, önce bütün bunlardan sıyrılabilmelidir. Her zaman kin ile korku insanı hakikatten uzaklaştırır. Çünkü sefaletimizin idraki nispetinde hür olabiliyoruz. Nelerin esiri olduğunu bilen fert, hangi kuvvetlerin esiri olduğunu idrak eden cemiyet, hürriyetinin eşiğindedir ve ona pek yaklaşmıştır⁵⁰⁴ tavsiyesini değerli ve anlamlı bulur.

Topçu'ya göre, gerçek hürriyet fertten çıkıp cemiyete yayılacak olan hürriyettir. Hürriyet, varlığın kendisini hiçlemesi ve yok etmesiyle başlamaktadır. Hürriyet, ruhun karşısında bedenın tüketilmesidir. Yokluk bir iradedir ve sonsuzluğun içerisinde var oluşu sağlayacak olan biricik yoldur. Bu bilgiye ulaşan insan, nesnelere dünyasında bocalayan dağılan varlığını önemsemez. Çünkü beden bir cesettir asıl olan ve ona sonsuzluğun kapılarını açacak olan güçler ruhunda saklıdır. İnsanın gerçek özgürlüğü de ruhsal güçlerine sahip çıkmasında saklıdır. İnsan, ayağı toprağa bağlı, ruhu göklerde olan, maddeye dönük kölelik ile manaya dönük özgürlük arasında sürekli bir gerilim yaşamaktadır.⁵⁰⁵

Topçu'ya göre, ıstırap duygusunu yaşamış olan ruhlar, ancak ilahi bir neşve elde edebilirler. Çünkü insan ıstırap çektikçe kendini ilahi iradeye yakın hisseder, beden kafesinden kurtulur ve gerçek hürriyetine kavuşmuş olur. Bu vasfa ermiş kişi Anadolu'nun ve vatanının faydası için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacaktır ve bu büyük bir aşk ile gerçekleşecektir. Varlığımız bunlardan uzak olan tek nesneye yani bize sonsuzluktan gelen aşkın iradesine bağlandığı zaman biz tam manasıyla hür oluyoruz. O halde aramızdan ancak aşkı tanıyanlar hürriyeti bilirler. Benlik kendi iradesiyle yaşadığı müddetçe esirdir ve kendimizden geçmeden hür olamayız. Her adımda ben diyen kâbusu kendimizde taşıdıkça hürriyetin zevkini bilmediğimiz gibi dilini de anlayamayız. Aşkın dolaştığı bölgede hürriyet vardır. İlimde, sanatta ve ahlâkta hürriyetin havası içindeyiz. Ancak ilmin, sanatın ve ahlâkın basamaklarıyla ruhun yükseldiği sonsuzluk âlemi, dinin dünyasıdır. Bu dünyada ruh tam hürriyetine

⁵⁰⁴ Topçu, *Var Olmak*, s. 69.

⁵⁰⁵ Ali Gül, *Nurettin Topçu'da Anadoluçuluk Düşüncesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 128.

kavuşur. İnsan mutlak, sonsuz ve sınırsız hürriyeti kendi içinde bulur. Bu dünya, bu âlem ve bu durak hürriyetimizin son menzildir.⁵⁰⁶

Topçu, aşkı hürriyet düşüncesinin en temel prensiplerinden biri olarak görür. Ona göre, herkes aşktan bahsetse de onu ancak yaşayanlar bilir. Aşkı yaşayan insan kendiliğinden hürdür. Onun bir başkasına ihtiyacı yoktur. Topçu şöyle devam eder: “İnsanın hareketlerinden, dünyamızda barınan hâdiselerden bir tanesi vardır ki o kendiliğinden hürdür ve hür oluşunu ne insanın gücüne, ne değişen değer hükümlerine ve ne de itibari itikatlara borçludur. Kuldan ne yardım dilenmektedir, ne iltifat beklemektedir ve ne de zor kullanmaktadır. Ne değişmektedir, ne küçülmektedir ve ne de öğünmektedir. İnsanlık kadar eski olduğu halde, insanların pek azına nasip olan bu nesne aşktır. Aşkın hürriyeti, bizim insan gücümüzle alâkasızdır. Aşk alınmaz, verilmez, feda edilmez ve tahsili yapılmaz. Herkes ondan bahsetse de onu yaşayanlardan başkası bilmez. Esir ettiği insanı tam hürriyeti ve bütün kuvvetiyle kendine bağlar. Mecnun’dan Mansur’a kadar âşık, aşkının hür esiridir ve aşkını dışımızda dalgalanan ve dünyamızda barınan kuvvetlerin hiçbirinden almış değildir. Aşkın cevheri Allah’tan bize bir emanettir. Ruha ait bir sırdır. Aşktaki hürriyet onun Allah’tan gelme oluşundan, esaret ise ilâhi olanı karşılamasını bilen insanın idrakinden doğmaktadır.”⁵⁰⁷

Topçu, hürriyetin gerçek hedefinin ne olduğunu şu ıstırap dolu sözlerle haykırıyor: “Ben kendimle beraber herkesi kurtarmak istiyorum. Çünkü hürüm ve hürriyetim bana bunu emrediyor. Her türlü hesaplar ve kurnazlıklar bu emrin karşısında aciz kalıyor. Senin yıkmak ve devirmek istediğini ben kurtarmak isterken bu halime sen aciz diyeceksin. Evet, hür olduğum için senin istediklerini yapmaktan acizim, yıkamam, iftira edemem, yalan söyleyemem ve zulmedemem. İşte bende ki bu muhteşem aczin ilâhi adı hürriyettir.”⁵⁰⁸ Demek ki gerçek hürriyete sahip insan, birçok hareketleri yapma iktidarından sıyrılmış, kendini kurtarabilmiş insandır. Her şeyi yapabilen bir şakinin ve her türlü suçu işlemeye kabiliyetli bir psikopatın hürriyetinden bahsedilemez.

⁵⁰⁶ Gül, *Nurettin Topçu’da Anadoluculuk Düşüncesi*, s. 128.

⁵⁰⁷ Topçu, *Mehmet Akif*, s.75.

⁵⁰⁸ Topçu, *Var Olmak*, s.67.

Topçu'ya göre, “fikrin öz kardeşi hürriyettir. Lakin hür olan insan dünyalardan daha değerlidir.” Ahlakın prensipleri de iradenin dışında değildir; onun en samimi isteğidir. Bu prensiplere bağlılığı nispetinde irade hür olduğunu hisseder. İnsan iradesinin içten gayesi ise ahlaki dünyaya atılmaktır. Gerçekten samimi olan bu hamlelerinin sonu ve asıl gayesi Allah'ı aramaktır. Bu sebepten din, bizi bütün samimi ve hür hareketlerimizin gerçek gayesi olan Allah'a götürecektir. İnsan en büyük hürriyetini Allah'ı arayışında hisseder. Hür hareketlerimizin Allah'a giderken ve her adımda ilâhî iradeye bağlanarak davranışı esnasında aileyi, cemiyeti ve devleti istemektedir. Ailesiz ve cemiyetsiz hürriyet insanı hayvanlara yaklaştırdığı gibi devlet iradesine karşı gelen onunla bağlarını koparan hürriyet de ilkel hale, anarşiye ve barbarlığa sürüklemektir. Topçu, bu hali insanın gerileyişinin sebebi olarak görmektedir.⁵⁰⁹

Topçu, “hür olduğum için her şeyi yaparım” diyenleri hürriyetin asıl düşmanları olarak görür. Kalabalığı bağırtırken veya bir masumu linç ettirirken, hayatın kör ve şuarsuz akışından istifade edenler hürriyetin asıl düşmanlarıdır. Onlar insanın kendi kendisiyle baş başa kalmasından korkarlar. İnsanın kendi ruhuna sığınmasına fırsat vermeden şaşırttıkları ruhun derinlerinde gözleri kör edici bir dumanlı yangın çıkartırlar. Kendi evimizi bize yaktırırlar. Hürriyetimizi gafletimize kurban ettirirler. Bu düşüncelerine delil ararlar. Her türlü entrikalar çevirerek kendilerini tatmin etmeye çalışırlar. İktisadi, ahlâki, ilmi ve siyasi çeşitli olaylar arasında yaşayan fert bütün bunlardan kendi hissine ve menfaatlerine uygun olanları benimsiyor. Telkinlerle menfaatlerin, içtimai şartların kendi his âlemin de bir örgüsünü yapıyor. Hükümlerini önce bir hisle veriyor. Hüküm verdikten sonra hükmüne deliller araştırıyor. Sebepler, bahaneler mahşeri olan dünyamızda kendi hükmüne uygun gelen destekler buluyor. Anarşizm için gerekli bütün olanakları oluşturuyor.⁵¹⁰

Topçu'ya göre, insanı esir eden birçok sebepten bahsedilebilir. Şu veya bu kanaatin mensubu oluyor şu veya bu zümreye bağlanıyor şu veya bu hareketlerin güya hür tercihçisi oluyor. Hakikatte o, telkinlerle menfaatlerin, içtimai şartların ve

⁵⁰⁹ Gül, *Nurettin Topçu'da Anadoluculuk Düşüncesi*, s. 129.

⁵¹⁰ Topçu, *Var Olmak*, s.68.

bütün bunların bir örgüsünden başka bir şey olmayan hislerinin esiridir. Onun hür sandığı kendi hareketlerinin hepsi de esaret eseridir. Nefsinin, arzın, cemiyetin, herkesin ve her şeyin esiri olan insan, bütün bu şeylerin üstünde duran esaretinin esiridir. Zira üstelik onu takdis eder. Gururu ile nefesine itimadı bunun delilidir. Şu halde insan daima esir olabiliyor ve her şeyin esiri oluyor.⁵¹¹ Bu esaretlerden onu nasıl kurtarmalı? Topçu, bütün bu esaret durumlarından kurtulmanın reçetesini de veriyor. İyi veya kötü, itici ve harekete sürükleyici kuvvetlerin ferdi harekete geçirmesi anından başlayarak yasak edici frenleyici kuvveti de harekete geçirmesini bilen insan, hürriyetin sırrını yakalamış demektir. Şu halde hürriyet, ferdi harekete geçirici çok ve çeşitli kuvvetlerin karşısına frenleyici olan kuvveti çıkarmak demektir. Bu ikinci kuvvet, hareketi durdurmuyor. Onu düzenliyor ve kontrol ediyor. Harekete kâfi şiddet, bazen hafiflik kazandırıyor, bazen kendi kendisini tenkit ettiriyor bazen de kendi hükümlerini kendine verdiriyor. Böylelikle hür hareketimiz, harekete sürükleyici kuvvetlerle frenleyici kuvvetlerin tam bir ahenginden ibaret oluyor.⁵¹²

Topçu'ya göre, duyguyu harekete geçirici kuvvetler çok ve çeşitli olduğu gibi, frenleyici kuvvetler ise insanın şahsiyetinden ibaret tek bir kuvvettir. İnsan bu itici kuvvetlerin karşısında ancak bu frenleyici duygularla durabilir ve hür olur. Bu şahsiyetin örgüsünde ise merhamet ve adalet duyguları, şeref ve haysiyet hissi, hakikat aşkı ve insan sevgisi gibi yüksek ruhi unsurların hissesi vardır. Frenleyici kuvvetler hepsinin birleşmesinden meydana gelen bir bütün kudrettir. İşte buna vicdan denir. İnsan olan ferdi başka fertlerden ayırt eder. İnsanları sürü haline gelmekten kurtarır. Sürü ile bağırmaktan, sürü halinde saldırmaktan kurtaran işte bu vicdan duygusudur. Böylece kişi ferdi olarak ve hür bir iradeyle hareket eder.⁵¹³

Sonuç olarak hürriyet toplum içinde yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Kişi istediği gibi hareket etme hürriyetine sahip değildir. O toplum tarafından otokontrole tabiidir. Dolayısıyla Topçu'nun hürriyet anlayışında öne çıkan prensiplere baktığımızda görülüyor ki, kişinin hür olması demek hiçbir şeyden sorumlu olmamak, her istediğini yapabilme kudretine sahip olmak demek

⁵¹¹ Topçu, *Var Olmak*, s.68.

⁵¹² Topçu, *Var Olmak*, s.68.

⁵¹³ Topçu, *Var Olmak*, s.68-69.

değildir. Bilakis bu başıboşluk, serserilik ve gamsızlık demektir. Nitekim böyle sözde bir hürriyete sahip olanların toplum içerisinde nice huzursuzluğa neden olan insanlar olduğu görülmekte ve bu anlamda sorumsuzluk esaretine mahkûm olan insanlar olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu insanlar hürriyetin asıl düşmanlarıdır. Oysa kişinin hür olması demek, kişinin sorumluluk bilinciyle hareket etmesi demektir.

SONUÇ

Nurettin Topçu, Cumhuriyet dönemi Türk düşünce dünyasında, kendine özgü felsefesi ve yarınki Türkiye'nin inşasıyla ilgili ütopyasıyla öne çıkan muhalif bir filozoftur. Asrımızın yetiştirdiği önemli ilim ve fikir adamlarından birisidir. O siyasi, ilmî, fikrî ve sosyal yönden çok ciddi değişikliklerin meydana geldiği bir dönemde yaşamıştır. Topçu'nun fikirlerinde özellikle ortaya koyduğu dünya algısının temellenmesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin dinamiklerini tüm zaafı ve arayışlarıyla birlikte bulmak mümkündür.

Topçu'nun yaşadığı dönemde düşünce yaşamının en önemli problemlerden biri özgünlük konusundaki yetersizliktir. Topçu, böyle bir dönemde yetişmiş çok yönlü bir mütefekkindir. Felsefeden sanata, dinden ekonomiye, ahlaktan eğitime ve mesuliyetten hürriyete kadar pek çok sahada kendine has tahlilleri, bakış açıları ve yarının inşasına yönelik önerileri olan bir filozoftur. O, merkezine insanı ve toplumu alınca, pek geniş bir problemler yığınıyla karşı karşıya kalmıştır. Ele aldığı konuların bu denli çeşitliliği ve çokluğu Topçu'nun farklı bilimlerle ve farklı bakış açılarıyla değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Ele aldığı sorunlara özgün çözümler arayan ve vardığı sonuçları açık yüreklilikle paylaşan bir düşünür kimliği taşımaktadır. O, aslında bir insan tipi ve bir medeniyetin inşası peşindedir.

Felsefe ve Sosyoloji alanında ihtisaslaşan Topçu, Psikoloji ve Sanata da ilgi duymuştur. Özellikle bu alanlarda kendisinin çıkarmış olduğu *Hareket* dergisinde ve dönemin önemli dergi ve gazetelerinde çok sayıda makaleler kaleme almıştır. Topçu kitap olarak doktora tezi olan *İsyân Ahlâkı* ve doçentlik tezi olan *Bergson*'u kaleme almıştır. Ayrıca okullarda okutulmak üzere *Felsefe*, *Sosyoloji*, *Psikoloji*, *Mantık* ve *Ahlak* kitaplarını yazmıştır. Bunların dışındaki eserleri normal kitap sistematığının dışında makalelerinin derlenmesinden meydana gelmiştir.

Ahlak ve mesuliyet problemi Topçu'nun düşünce sisteminde ana eksenini teşkil eder. Bu problem örtük veya açık bir biçimde onun düşüncelerinde süreklilik taşır.

Fakat bu düşüncelerini müstakil bir sistem olarak değil, iktisattan sanata, tarihten felsefeye, psikolojiden eğitime, dinden marifete kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde ele almıştır. O, birçok konuda düşüncelerini klasik terimlerle nakletmenin ötesinde ona çağdaş izahlar getirmiştir.

Topçu'nun düşüncesinin çağdaş Batı düşüncesinden beslendiği, hatta derin izler taşıdığı doğrudur. Ancak Batı düşüncesi Topçu'yu şekillendirmemiştir. Aksine o, beslendiği düşüncelere şekil vermiş ve ruh üflemiştir. Topçu, insanlığa ulaşmamıza imkân tanıyan bir düşünür olduğu için, çağımızın ruhunu en iyi kavrayan öncü şahsiyetlerden biridir.

Günümüzdeki birçok problemin sebebinin “gözlerimi kaparım vazifemi yaparım” düşüncesi olduğunu söylemek mümkündür. Topçu, bu problemin çözümünü “sorumluluk bilinci taşıyan insan” modelinde aramaktadır. Yine bunun yanında Müslüman toplumun İslam’i değerlerden kopartılmış olması ve batı medeniyetine ait değerlerle donatılması da başka bir problem olarak görülmektedir. Topçu, bu durumun farkında olduğu için ruh cephesinde yeniden bir kurtuluş savaşı vermeye, hayatımıza yeni bir vecd ve neşve (sevinç) kazandırmaya çalışan, geleceğimizi tasarlayan bir ütopyamızın olmasının gerekliliğini vurgular. Bu değişim ve dönüşümün ilmi, dini, kültürel, sanatsal, edebi, siyasi ve tasavvufi bir terbiye şeklinde ve hayatın her alanında olması gerektiğine inanır. Onun “*Yarın ki Türkiye*” adlı eseri Topçu'nun düşüncesindeki yarın ki Türkiye ütopyasıdır. Bu tasarımında öne çıkan en önemli değer ise ruhu hür ve özgür olan insan yetiştirmektir.

Topçu'nun yazıları incelendiğinde derin bir hissiyatın ve hassas bir fikri tahlilin izlerini görmek mümkündür. Yazılarına yansıyan iç dünyası, ahlaklı, ilkeli ve çileli duruşu onun karakterini ortaya çıkarmaktadır. Kendi döneminde meydana gelen problemlerden kapitalizmin insanlığı götüreceği felaketi, tüketim çılgınlığını, çevre krizini ve manevi çıkmazları gözleriyle görür gibi teşhis ettiği halde çünkü Müslümanlar ona kulak vermedikleri gibi bugünkü Müslümanlarında onu henüz gereği gibi anlayabilmiş değiller. Dolayısıyla o, önemsenmesi, okunması ve yeniden üretilmesi gereken bir düşünürdür.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara: 1979.

.....*Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: 1994.

Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Ankara: Vadi Yayınları, 1994.

Balaban, Mustafa Rahmi, *Tarih Boyunca Ahlak*, İstanbul: 1949.

Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

.....“İrade,” *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Bora, Yasemin, *Nurettin Topçu ve Erol Güngör’ün Eğitim Anlayışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Büyük Türkçe Sözlük, “Sorumluluk,” Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Canbulat, Mehmet “Ahlak,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB. Yayınları, 2007.

.....“Vahdet-i Vücut,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB. Yayınları, 2007.

.....“Tasavvuf,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB. Yayınları, 2007.

Canku, Mustafa Namık, *Büyük Felsefe Lügatı*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1954.

Cevizci, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Bursa: Sentez Yayıncılık.

.....*Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

..... *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları, 1996.

Çağan, Kenan, “Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal ve Felsefi Temelleri,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), 341-348.

Çetin, Erol, *Nurettin Topçu'da Metafizik ve Din İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Çetinkaya, Bayram Ali, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.

Erdem, Hüsameddin, *Ahlak Felsefesi*, Konya: Hü-Er Yayınları, 2002.

Göngür, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995.

Gazali, *İhyau Ulumi'd Din*, Mısır, 1334.

Gül, Ali, *Nurettin Topçu'da Anadoluculuk Düşüncesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Güleryüz, Hasan, “Bir Aydın Olarak Nurettin Topçu Ve Yarınki Türkiye,” *Hece Dergisi*, S,109, (2006), 323-332.

Gündoğan, Ali Osman, “Topçu ve Hareket felsefesi,” *Hece Dergisi*, S, 109, (2006), 15-22.

.....“Nurettin Topçu,” *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S. 11, (2000), 89-105.

“Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Hareket Dergisi ve Nurettin Topçu,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), 3-5.

Irğat, Muhammet, *Nurettin Topçu'da İrade Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

İbn Hazm, *Ahlak*, çev.Cemaleddin Erdemci- H.Hüseyin Bircan, İstanbul: Bilge Adamlar, 2009.

İbn Manzur, "Hulk," *Lisan'ul Arab*, Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l Arabi, c.5, 1995.

..... "İman," *Lisan'ül Arab*, Beyrut: Daru's-Sadr, c.11 ve 13, 1990.

Karagöz, İsmail, "Din," *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2007.

..... "Aşk," *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Kamus Tercümesi, c.2. s.892.

Kaplan, Yusuf, "İnsana Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği," *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), 60-67.

Kara, İsmail "Nurettin Topçu," *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler-Kişiler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, c.3, 1998.

Kara, Mustafa, "Nurettin Topçu'nun Tasavvufi Düşüncesi," *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.

.....*Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.

..... *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

Karaman, Fikret, "İman," *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Karaman, Hüseyin, *Ebu Bekir Razi'nin Ahlak Felsefesi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.

.....*Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.

.....*Nurettin Topçu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2010.

.....“Nurettin Topçu'nun Felsefesinde İsyân Ahlakı,” *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S.19-20, (2009), 79-90.

Karaman, Ramazan, *Nurettin Topçu'da Var Olma İradesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Keklik, Nihat, *Felsefenin İlkeleri*, İstanbul: 1997.

Kemal, Necmeddin, *Nurettin Topçu'nun Düşüncesinin Kaynakları ve Kapitalizme Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Kılıç, Recep, *Ahlakın Dini Temeli*, Ankara: TDV Yayınları, 1992.

Kök, Mustafa, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.

.....“Nurettin Topçu ve Rönesansımız,” *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.

.....“Nurettin Topçu'nun Felsefesi Bağlamında İsyân Ahlakı,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006). 127-140.

.....“Nurettin Topçu'da Mistik İmanın Estetik ve Felsefi Temelleri,” *AÜİFD*, S. 13. (1997), 439-461.

Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/ 268-269.

..... Şuara, 26/4.

Mollaer, Fırat, *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

..... *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

İmam Müslim, “İman,” *Sahih-i Müslim*,

Öğün, Süleyman Seyfi, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.

Okay, M. Orhan, “Nurettin Topçu’nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı,” *Hece Dergisi*, S, 109, (2006), 333-340.

Özcan, Hanifi, *Maturidi’de Dini Çoğulculuk*, İstanbul: MÜİFVY, 1999.

Özel, İsmet, *Tahrir Vazifeleri*, Şule Yayınları, 1998.

Özün, Mustafa Nihat, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara: İnkılâp ve Aka Kitabevler, 1965.

Uçan, Hilmi “Nurettin Topçu’nun Düşlediği Ahlak ve Toplum,” *Hece Dergisi*, S.109, (2006), 84-92.

Poyraz, Hakan, “Ahlakın İsyanı, İsyanın Ahlakı,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), 48-52.

Taylan, Necip, *Anahatlarıyla İslam Felsefesi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.

Sarıtaş, Muhammed, “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyası,” *Nurettin Topçu’ya Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.

Şehsuvaroğlu, Lütfü, “Nurettin Topçu ve Mesuliyet Kavramı,” *Hece Dergisi*, S,109, (2006), 319-322.

Şekeroğlu, Sami, Maturidi’de Ahlak, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.

Topçu, Nurettin, *Felsefe*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

.....*İsyan Ahlakı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

.....*Yarınki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

.....*Ahlak*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

.....*Psikoloji*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

.....*Var Olmak*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

.....*Türkiye’nin Maarif Davası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

.....*Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

.....*İslam ve İnsan/ Mevlana ve Tasavvuf*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

.....*Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

.....*İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

.....*Ahlak Nizami*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

.....*Bergson*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

.....*Mehmet Akif*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

.....*Psikoloji*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

Tozlu, Necmettin, “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyamızdaki Yeri,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), 53-59.

Türkçe Sözlük, Ankara: T.D.K. Yayınları, 1988.

Tuğlacı, Pars, *Okyanus (Türkçe Sözlük)*, İstanbul: Pars Yayınevi, c.1, 1971.

Türkçe Sözlük, Ankara: T.D.K. Yayınları, c.1, 1988.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: 2000.

Uysal, Enver, *İslam Felsefesi Tarihi*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Yakıt, İsmail-Durak, Necdet, *İslam’da Bilim Tarihi*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002.

Yıldırım, Ercan, “Mistisizme Koşut Şeriata karşı Bir İhyacı olarak Nurettin Topçu’da İslam Düşüncesi,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006),178-199.

.....“Var Olmak,” *Hece Dergisi*, S. 109, (2006), 156-167.

Yılmaz, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: 2000.

Yüce, Yakup, *Nurettin Topçu’da İman Akıl İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, Ankara: TDV Yayınları, 2008.

Zakheri, Ali, *İbn Miskeveyh’in Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Yeni Zamanlar, 1997.

Zemahşeri, *Esas ’ül-Belağa*, Kahire: Daru’l-Metbau Şibe, 1960.

